

BHR

Идораи ҳуқуқи Инсон ва
Ҷиояи Қонуният
Bureau of Human Rights and
Rule of Law
Бюро по правам человека и
соблюдению законности

**Батасвибрасонии Протоколи иловагӣ ба
Конвенсияи Созмони Милали Муттаҳид
зидди шиканҷа ва дигар намудҳои муносибат
ва ҷазои бераҳмона, ғайриинсонӣ ё
таҳқиркунандаи шаъну шараф ва таъсиси
Механизми Миллии Пешгирӣ дар Ҷумҳурии
Тоҷикистон**

ш. Душанбе, соли 2015

ББК 67,99(2)–3+67,99(2 тоҷик)+66,77

Б-30

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra
Swiss Confederation
Конфедератсия Швейтсария

Таҳлили мазкур бо дастгирии
молиявии Идораи
Швейтсария оид ба ҳамкорӣ
дар Тоҷикистон омода
гардидааст. Ҳангоми
истифодаи иттилооти дар

гузориши мазкур овардашуда истинод ба он ҳатмӣ мебошад.
Ақидаҳои дар таҳлили мазкур баёнгардида нуктаи назари
Идораи Швейтсария оид ба ҳамкорӣ дар Тоҷикистонро
ҳатман инъикос намеkunанд.

Муаллиф: Нигина Баҳриева

Тарҷумон: Қосимов Умар

© Идораи ҳуқуқи инсон ва риояи қонуният
Барои интишори ройгон
300 нусха

Мундариҷа

Муқаддима	
I. Тавсифи мухтасари тавсияҳои мақомоти байналмилалӣ ва минтақавӣ оид ба ҳуқуқи инсон	
II. Протоколи иловагӣ ба Конвенсияи зидди шиканча: иттилооти умумӣ ва принципҳои асосӣ	
2. 1. Механизми байналмилалӣ пешгирӣ: Зеркумита оид ба пешгирии шиканча (ЗППШ)	
2. 2. Механизми миллии пешгирӣ (ММП)	
2.3. Моделҳои мезанизмҳои миллии пешгирӣ (ММП) дар ҷаҳон	
2.4. Иштироки ташкилотҳои ғайриҳукуматӣ (ТҒХ) дар қори механизмҳои миллии пешгирӣ	
III. Таҷрибаи таъсисдиҳӣ ва амалқарди моделҳои мухталифи ММП	
3.1. Моделҳои «Омбудсмен+»	
<i>3.1.1. Қазоқистон</i>	
<i>3.1.2. Арманистон</i>	
3.2. Таъсиси мақомоти алоҳида ба сифати ММП. Таҷрибаи Қирғизистон	
3.3. Таъинкунии якҷанд ташкилоте, ки якҷоя функцияҳои ММП-ро иҷро мекунад	
IV. Тафсири қонунгузорӣ оид ба механизмҳои мавҷудаи муоина ва назорати ҷойҳои маҳрумӣ аз озодӣ (маҳбасҳо)	
4.1. Назорати идоравӣ	
4.2. Назорати судӣ	
4.3. Назорати прокурорӣ	
4.4. Назорати парламентӣ	
<i>4.4.1. Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон</i>	
<i>4.4.2. Ваколатдор оид ба ҳуқуқи инсон</i>	
4.5. Назорати ҷамъиятӣ	
<i>4.5.1. Қабулкунии шикоятҳо</i>	
<i>4.5.2. Боздидҳо</i>	
V. Тавсияҳо дар мавриди батасвибрасонии Протоколи иловагӣ ба Конвенсияи зидди шиканча ва	

таъсисдиҳии ММП дар Ҷумҳурии Тоҷикистон	
А. Бастасвибрасонии Протоколи иловагӣ ба Конвенсияи зидди шиканча	
В. Механизми миллии пешгирӣ	
С. Ниҳоди Ваколатдор оид ба ҳуқуқи инсон дар Тоҷикистон	
VI. РҶЙХАТИ МАВОДҲОИ ИСТИФОДАШУДА	

Рӯйхати истисорот

КЗШ –	Конвенсияи зидди шиканча ва дигар намудҳои муносибат ва ҷазои бераҳмона, ғайриинсонӣ ва таҳқиркунандаи шаъну шараф
ВҚД –	Вазорати корҳои дохилӣ
КБСС –	Кумитаи Байналмилалӣ Салиби Сурх
ПБХШС –	Паймони байналхалқӣ доир ба ҳуқуқи шахрвандӣ ва сиёсӣ
ММП –	Механизми миллии пешгирӣ
ТҒҲ –	ташкilot(ҳо)и ғайриҳукуматӣ
НМҲИ –	Ниҳоди милли оид ба ҳуқуқи инсон
САҲА –	Созмони амниятӣ ҳамкорӣ дар Аврупо (Европа)
СММ –	Созмони Милалӣ Муттаҳид
КНҚ –	комиссияҳои назоратии ҷамъиятӣ
ЗЗШ –	Зеркумитаи зидди шиканча
ҚҚа –	Ҷумҳурии Қазоқистон
ҚТ –	Ҷумҳурии Тоҷикистон
ТТ –	тавқиғҳои (изоляторӣ) тафтишотӣ
ВАО –	воситаҳои ахбори омма
ТДУ –	Тафсири даврии универсалӣ
ПИ ба КЗШ –	Протоколи иловагӣ ба Конвенсияи зидди шиканча
ТНМ –	тавқиғҳои (изоляторӣ) нигоҳдории муваққатӣ

МУҚАДДИМА

Ба тасвиб расонидани Протоколи иловагӣ ба Конвенсияи зидди шиканча (ПИ ба КЗШ) метавонад боз як икдоми муҳиме дар амри пешгирӣ ва муборизаи самаранок бо шиканчаҳо гардад. Натиҷаи татбиқи Протоколи иловагӣ таъсис, таъин намудан ё дастгирӣ кардани як ё бештар боздидҳо аз ҷойҳои маҳрумӣ аз озодӣ ё механизми миллии пешгирӣ (ММП) мебошад.

Дар тӯли якчанд соли охир дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мувоҳисаҳои фаъолна дар атрофи зарурати ба тасвиб расонидан ПИ ба КЗШ ва ҷорӣ намудани системаи ММП идомадоранд. Тавсияҳо дар ин маврид аз ҷониби мақомоти сершумори Созмони Милали Муттаҳид пешниҳод гардида буданд, омӯзиши масъалаи мазкур дар нақшаҳои амал оид ба татбиқи тавсияҳои Тафсири даврии универсалӣ (ТДУ), инчунин дигар мақомоти Созмони Милали Муттаҳид зикр гардидааст. Масалан, Нақшаи амалҳо оид ба татбиқи тавсияҳои Шӯрои Созмони Милали Муттаҳид оид ба ҳуқуқи инсон тибқи ТДУ *омӯхтани имконият ва гузаронидани ҷорабиниҳои омодагиро барои ба тасвиб расонидани Протоколи иловагӣ ба Конвенсияи зидди шиканча, таъсис додани ММП ва эътироф кардани ваколатҳои Кумитаи зидди шиканча оид ба қабул кардани гузоришҳо барои солҳои 2014-2015* пешбинӣ менамояд.¹

Бо ташаббуси Ваколатдор оид ба ҳуқуқи инсон дар соли 2013 *гурӯҳи корӣ оид ба боздид ва мониторинги муассисаҳои*

¹Нақшаи миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба татбиқи тавсияҳои давлатҳои аъзои Шӯрои Созмони Милали Муттаҳид дар робита ба Тафсири Даврии Универсалии Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба ҳуқуқи инсон барои солҳои 2013-2015, б. 1 (фасли тавсияҳои қабулнагардида).

пӯшида таъсис дода шуда буд, ки вазифаи асосии он омӯхтани имконияти ба тасвиб расонидани ПИ ба КЗШ мебошад. Гурӯҳи корӣ аз намояндагони Ваколатдор оид ба ҳуқуқи инсон, Парламент, Дастгоҳи иҷроияи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, прокуратура ва мақомоти судӣ, инчунин намояндагони доираҳои академӣ ва ҷомеаи шаҳрвандӣ иборат мебошад. Дар доираи фаъолияти гурӯҳи мазкур гурӯҳи оид ба мониторинги ҷойҳои маҳрумият аз озодӣ ва маҳрумкунии озодӣ иборат азнамояндагони Дастгоҳи Ваколатдор оид ба ҳуқуқи инсон ва ниҳодҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ таъсис дода шудааст. Гурӯҳи корӣ оид ба мониторинги ҷойҳои маҳрумият аз озодӣ ва маҳрумкунии озодӣ дар асоси Низомномаи тасдиқнамудаи Ваколатдор оид ба ҳуқуқи инсон аз 31 декабри соли 2013 амал мекунад. Аз моҳи феврари соли 2014 то моҳи январи соли 2015 гурӯҳи корӣ аз 9 муассисаи пӯшида ва нимпӯшида (тавқиғгоҳҳои нигоҳдории муваққатӣ (ТНМ), тавқиғгоҳҳои тафтишотӣ (ТТ), диспансерҳои наркологи, қабулгоҳ-таҳвилгоҳ, хона-интернетҳо барои пиронсолон ва ғайра) боздид намуд.

Соли 2012 дар Тоҷикистон *Иттиҳоди ТҶҲ-и зидди шиканча*² таъсис дода шуда буд, ки он 11 ташкилоти ғайриҳукуматӣ ва 4 коршиноси мустақилро муттаҳид менамояд. Иттиҳоди мазкур платформаи муҳим барои пешбурди тағйирот ба қонунгузорӣ ва амалияи (таҷрибаи) татбиқи қонун дар соҳаи озодӣ аз шиканча мебошад. Яке аз афзалиятҳои, ки дар Стратегияи Иттиҳоди мазкур³ муқаррар гардидааст, пешбурди таъсиси системаи устувори назорати ҷамъиятӣ ба ҷойҳои маҳрумият аз озодӣ, инчунин ба тасвиб расонидани

²Иттиҳод аз соли 2012 инҷониб сайти интернетии худро дорад www.notorture.tj (ба забони русӣ, тоҷикӣ ва англисӣ).

³Матни стратегия дар суроғаи зерини интернетӣ дастрас аст: <http://notorture.tj/content/strategiya-grazhdanskogo-obshchestva-po-borbe-s-pytkami-v-tadzhikistane>

Протоколи иловагӣ ба Конвенсияи зидди шиканча ва таъсиси ММП мебошад. Бо дарназардошти комилан вучуд надоштани дастрасӣ ба ҷойҳои боздошти муваққатӣ, муассисаҳои ислоҳӣ ва қисмҳои ҳарбӣ, инчунин дастрасии ҷузъӣ ба муассисаҳои психиатрӣ (бемориҳои рӯҳӣ) ва муассисаҳои махсуси кӯдакона, Стратегияи Иттиҳод, аз ҷумла, ба ҳамкорӣ бо Ваколатдор оид ба ҳуқуқи инсон барои гузаронидани мониторингҳои яққояи ҷойҳои маҳрумӣ аз озодӣ нигаронида шудааст. Аъзои Иттиҳод аъзои фаъоли гурӯҳи корӣ оид ба мониторинги ҷойҳои маҳрумӣ аз озодӣ мебошанд.

Дар нашриҳои мазкур иттилооти умумӣ оид ба Протоколи иловагӣ ба Конвенсияи зидди шиканча, таҷрибаи навини фаъолияти Механизми миллии пешгирӣ дар кишварҳои мухталиф инъикос гардидааст. Мо умедворем, ки иттилооти мазкур ҳам барои намоёндагони мақомоти давлатӣ ва ҳам барои ҷомеаи шаҳрвандӣ муфид хоҳад буд.

I. ТАВСИРИ МУХТАСАРИ ТАВСИЯҲОИ МАҚМОТИ БАЙНАЛМИЛАЛӢ ВА МИНТАҚАВӢ ОИД БА ҲУҚУҚИ ИНСОН

Тафсири Даврии Универсалӣ (2012)

Масъалаи оид ба зарурати ба имзо расонидани Протоколи иловагӣ ба Конвенсияи зидди шиканча аз ҷониби Тоҷикистон соли 2011 дар ҷаласаи Шӯрои Созмони Милали Муттаҳид оид ба ҳуқуқи инсон тибқи расмияти Тафсири даврии универсалӣ (ТДУ) ба миён гузошта шуда буд. Дар ҳуҷҷати ҷамъбасти, дар 8 тавсия⁴ ба Тоҷикистон пешниҳод

⁴Тавсияҳои Гурӯҳи корӣ оид ба Тафсири даврии универсалӣ нисбати Тоҷикистон (Рекомендации Рабочей группы УПО в отношении Таджикистана (документ: A/HRC/19/3), рек. 90.1-90.5, 90.8, 90.12., 90.17).

гардида буд, ки Протоколи иловагӣ ба Конвенсияи зидди шиканчаро ба тасвиб расонад. Гарчанде ки Тоҷикистон ин тавсияҳоро «*бинобар имкониятҳои маҳдуди молиявӣ иқтисодӣ*» қабул накард, дар айни замон ихлоси итминон гардида буд, ки кишвар «*дар оянда масъалаи имконияти батасвирасонии Протоколи иловагӣ ба Конвенсияи зидди шиканчаро баррасӣ хоҳад кард*».⁵

*Гузоришгари махсус оид ба масъалаи шиканча ва дигар намудҳои муносибат ва ҳазон бераҳмона, ғайриинсонӣ ё таҳқиқунандаи шаъну шараф (2012)*⁶

*«Барои суръат бахшидан ба раванди батасвирасонии Протоколи иловагӣ ба Конвенсияи зидди шиканча ва минбаъд таъсис додани механизми миллии пешгирӣ чораҳои мушаххас андешида шаванд ва маблағгузорию бучетӣ барои таъмин намудани механизми мазкур бо захираҳои инсонӣ ва дигар захираҳои кофӣ барои он, ки ба таври мунтазам аз ҳамаи ҷойҳои нигоҳдорӣ таҳти ҳабс боздид анҷом дода шавад, арзу шикоятҳо қабул карда шаванд, таъқиби ҷиноятӣ оғоз карда шавад ва онҳо то ҳуди қабул гардидани қарори ниҳой аз рӯи парванда таҳти назорат қарор дода шаванд, таъмин карда шавад».*⁷

⁵Гузориши Гурӯҳи корӣ оид ба Тафсири Даврии Универсалӣ (Доклад Рабочей группы по Универсальному периодическому обзору, Таджикистан - Соображения в отношении выводов и/или рекомендаций, добровольные обязательства и ответы, Совет по правам человека, девятнадцатая сессия, февраль 2012, A/HRC/19/3/Add.1)

⁶Гузоришгари махсуси Созмони Милали Муттаҳид оид ба масъалаҳои шиканча Хуан Мендес моҳи майи соли 2012 аз Тоҷикистон боздид намуд ва моҳи феввали соли 2014 бори дигар ба ҷумҳури ташриф овард.

⁷Гузориши Гузоришгари махсус оид ба боздиди корӣ аз Тоҷикистон – Доклад специального докладчика о миссии в Таджикистан, январь 2013 года, п. 99 (h). Документ A/HRC/22/53/Add.1 Доступен на: http://www.ohchr.org/Documents/Issues/SRTorture/A-HRC-22-53-Add1_en.pdf

Кумитаи зидди шиканчаи Созмони Милали Муттаҳид
(ноябри соли 2012)

«Тадбирҳои мушаххас андешида шаванд, ба монанди дар навбати аввал ба тасвиб расонидани Протоколи иловагӣ ба Конвенсияи зидди шиканча ва таъсис додани механизми самарабахши миллии пешгирии дорои захираҳои зарурӣ, ки ба он иҷозат дода шуда бошад боздидҳои мунтазам, мустақил, эълоннашуда ва бемаҳдуд, инчунин тафтиши ҳамаҷойҳои маҳрумӣ аз озодиро анҷом диҳад ва нозирон имконият дошта бошанд бо маҳбусон дар алоҳидагӣ сӯҳбатҳои маҳрамона гузаронанд. Дар айни замон, ба Кумитаи Байналмилалии Салиби Сурх (КБСС) ва ташкилотҳои ғайриҳукумати мустақил ба ҳамаҷойҳои нигоҳдорӣ таҳти ҳабс дастрасии бемонеа иҷозат дода шавад ва боварӣ ҳосил карда шавад, ки Омбудсмен боздидҳои мунтазам, эълоннагардидаи ҳамаҷойҳои маҳрумӣ аз озодӣ, аз ҷумла ҷойҳои нигоҳдорӣ таҳти ҳабси политсиаро бо ҳамроҳии кормандони тиббӣ анҷом медиҳад ва натиҷаҳои боздидҳо дастраси аҳли ҷомеа гардонида мешаванд».⁸

Кумитаи зидди шиканчаи Созмони Милали Муттаҳид (июли соли 2013)

«Механизми мустақили санҷишҳои ҳамаи тавқиғоҳҳо (изоляторҳо) аз ҷониби ташкилотҳои байналмилалии

⁸Тавсияҳои ҷамъбастии Кумитаи зидди шиканча нисбати Тоҷикистон – Заключительные рекомендации Комитета против пыток в отношении Таджикистана, ноябрь 2012 года, рек. № 14, документ CAT/C/TJK/CO2, дар сурғаи зерин дастрас аст:
http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/SessionDetails1.aspx?SessionID=328&Lang=en

башардӯстонаи дахлдор ва/ё ташкилотҳои ғайриҳукумати мустақили миллии ҳифзи ҳуқуқ таъсис дода шавад».⁹

*Кумитаи зидди шиканҷаи Созмони Милали Муттаҳид
(январӣ соли 2010)*

- *Протоколи иловагӣ ба Конвенсияи зидди шиканҷа* ва дигар намудҳои муносибат ва ҷазои бераҳмона, ғайриинсонӣ ё таҳқирунандаи шаъну шараф ба тасвиб расонида шавад (п. 75);
- *Механизми назорати мустақили* риояи стандартҳои нигоҳубини пешниҳодшаванда ва ҳуқуқи *кӯдакон дар интернатҳо барои кӯдакони маъҷуб муқаррар карда шавад* (п. 51);
- *Механизми назорати риояи стандартҳои кӯмакрасонӣ дар муассисаҳои нигоҳубини кӯдакон пешбинӣ карда шавад* ва ба таври доимӣ гузаронидани санҷишҳои мунтазами шароити будубоши кӯдакон дар ин муассисаҳо таъмин карда шавад (п. 45).

Созмони амниятӣ ҳамкорӣ дар Аврупо (Европа)

10-11 апрел дар Вена (Австрия) мулоқоти иловагии мавзӯӣ оид ба масъалаи пешгирии шиканҷа дар чорҷӯбаи ӯҳдадорӣҳои давлатҳои аъзои САҲА доир ба ҷанбаҳои

⁹Тавсияҳои ҷамъбастии Кумитаи зидди шиканҷа нисбати Тоҷикистон – Заключительные рекомендации Комитета ООН по правам человека в отношении Таджикистана, август 2013, п.16. Документ: ССРР/С/ТҶК/СО/2, дар сурғаи зерин дастрас аст:

http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/SessionDetails1.aspx?SessionID=623&Lang=en

инсонӣ баргузор гардид, ки дар он тавсияҳо қабул карда шуданд, аз он чумла:¹⁰

- **Протоколи иловагӣ ба Конвенсияи зидди шиканҷаи Созмони Милали Муттаҳид (ПИ ба КЗШ) ба тасвиб расонида шавад ва ММП тибқи талаботи ПБҲШС таъсис дода шавад.** Мандат, ваколатҳо ва мустақилияти ММП-и таъсисдодашуда бояд дар қонунгузорию миллии зикр карда шаванд.
- **Ҳамкорию пурра ва муқоламаи тӯлоии ҳукумат бо ММП ва Зеркумитаи Созмони Милали Муттаҳид оид ба пешгирии шиканҷа (ЗПШ) барои ноил гардидан ба тағйироти мусбат дар сиёсат ва амалияи нигоҳдорӣ таҳти ҳабс, инчунин қобилияти ММП оид ба татбиқи мандатҳои онҳо ҷиҳати пешгирии шиканҷа таъмин карда шавад.**
- **Дастрасии бемонеа ва бидуни таъхир ба ҳама ҷойҳои нигоҳдорӣ таҳти ҳабс,** ки одамон дар он ҷойҳо метавонанд аз озодӣ маҳрум карда шаванд, сарфи назар аз он, ки он аз ҷониби давлат ё аз ҷониби муассисаҳои хусусӣ идора карда мешавад, таъмин карда шавад. Иттилоот дар бораи шахсоне, ки ба Механизми миллии пешгирӣ (ММП) дохил мешаванд ва мандатҳои онҳо бояд барои ҳамаи шахсони мансабдори масъули ҷойҳои маҳрумӣ аз озодӣ дастрас бошад.
- **Мустақилияти молиявии ММП барои анҷомдиҳии фаъолияти самараноки онҳо таъмин карда шавад,** аз ҷумла ба ММП пешниҳод кардани захираҳои муносиби молиявӣ ва ҷудо кардани бучети онҳо, агар онҳо ҷузъи бучети бузург бошанд.

¹⁰<http://www.osce.org/odihr/116404>

- Дониши кормандони мақомоти ҷойҳои маҳрумӣ аз озодӣ ва шахсон, ки аз озодӣ маҳрум карда шудаанд **доир ба ММП ва мандати пешгирикунандаи онҳо** ва пешгирии шиканча, дар маҷмӯъ, аз ҷумла бо роҳи гузаронидани семинарҳо ва тренингҳо тақвӣ дода шаванд.
- Гузоришҳои солонаи ММП ва гузоришҳои Зеркумитаи Созмони Милалӣ Муттаҳид оид ба пешгирии шиканча доир ба натиҷаҳои боздидҳо аз кишварҳо ба таври мунтазам **интишор карда шаванд** ва барои тарҷума кардан ва дастрас будани онҳо ба забони (забонҳои) миллии ҳарчи зудтар тадбирҳо андешида шаванд.
- Таъмин карда шаванд, ки қонунгузориҳои миллии аз мақомот талаб намояд, ки **ба тавсияҳои ММП эътино зоҳир намояд** ва механизми самараноки иборат аз мақомоти дахлдори давлатӣ, ташкилотҳои байналмилалӣ, коршиносони ҷомеаи шахравандӣ ва ММП барои пайгирии иҷрои тавсияҳои ММП ва дигар мақомоте, ки мониторинг анҷом медиҳанд, таъсис дода шаванд.
- Маълумотҳо оид ба ҳаёти аҳолии дар ҳабаб нигоҳдошташаванда, аз он ҷумла шахсонӣ дорӣ эҳтиётот ва ҳислатҳои махсус **ҷамъоварӣ ва интишор карда шаванд**, то ки барои кам кардани хатари шиканча ва дигар намудҳои муносибати бераҳмона чораҳо андешида шаванд.
- Афзалиятнокии тағйирдиҳии фарҳанги фаъолияти политсия дар асоси ба роҳ мондани **тарбияи мутгасили касбии кормандони политсия** муайян карда шаванд. Давлатҳо бояд тобеияту ҷавобгариҳои ҳамаи зинаҳои мақомоти ҳифзи ҳуқуқро таъмин намоянд, аз

он чумла тавассути андешидани чораҳо дар ҷавоб ба гунаҳгорӣ ва маҳкум кардани шиканча ва муносибати бераҳмона.¹¹

II. ПРОТОКОЛИ ИЛОВАГӢ БА КОНВЕНСИЯИ ЗИДДИ ШИКАНЧА: ИТТИЛООТИ УМУМӢ ВА ПРИНСИПҲОИ АСОСӢ

Протоколи иловагӣ ба Конвенсияи зидди шиканча¹² дар сатҳи миллӣ таъсис додан, таъин намудан ё нигоҳ доштани як ё бештар мақомоти боздид ё механизми пешгирии миллиро (ММП) пешбинӣ менамояд. Барои ҷорӣ намудани Протоколи иловагӣ давлати узв бояд ҳуччати мазкурро ба тасвиб расонад.

Протоколи иловагӣ ба пурзӯр намудани ҳимояи шахсони аз озодӣ маҳрумкардашуда тавассути таъсисдиҳии системаи пешгирии миллии боздидҳои мунтазам, ҳам дар сатҳи байналмилалӣ ва ҳам дар сатҳи миллӣ нигаронида шудааст. Гузоришу ҳисоботҳо оид ба натиҷаҳои боздидҳо бояд тавсияҳои амалӣ ва пешниҳодҳоро марбут ба чӣ тавр кам кардани эҳтимолият ё хатари истифодаи шиканча ё муносибати бераҳмона, ки бевосита аз далелҳо ва ҳолатҳои

¹¹http://www.apt.ch/content/files/region/eca/FINAL_NPM_OSCE%20Recommendations%2010%20April%202014.pdf

¹²Қатъномаи Ассамблеяи генералии Созмони Милали Муттаҳид №57/199 оид ба Протоколи иловагӣ ба Конвенсияи зидди шиканча ва дигар намудҳои муносибат ва ҷазои бераҳмона, гайриинсонӣ ё таҳқиркунандаи шаъну шараф (A/RES/57/199), ки 18 декабри соли 2003 қабул карда шудааст (127 овоз «тарafdор», 4 овоз – «муқобил», 42 овоз «бетарafd»). ПБҲШС 22 июни соли 2006 эътибор пайдо кард. Ҳамчунин нигаред ба: <http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&id=131&chapter=4&lang=en> (Резолюция Генеральной ассамблеи ООН №57/199 о Факультативном протоколе к Конвенции против пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания (A/RES/57/199), принятая 18 декабря 2003 г. (127 голосов «за», 4 – «против», 42 воздержавшихся).

чойдоштаи дар чараёни боздидҳои номбаршуда ошкор карда шудаанд, дар бар гиранд.¹³

Гояи асосии Протоколи иловагӣ иборат аз он аст, ки муассисаҳои пӯшида ва нимпӯшида ҳар қадар бештар дастрас ва шаффоф бошанд, қонуншиканиҳо дар онҳо ҳамон қадар камтар рӯй хоҳанд дод. Зеро чойҳои маҳрумият аз озодӣ тибқи таъиноти худ барои олами беруна пӯшида мебошанд, шахсони аз озодӣ маҳрумкардашуда хеле осебпазир буда, таҳти хавфи шиканча ва дигар намудҳои муносибати бад, инчунин дигар намудҳои поймолкунии ҳуқуқи инсон қарор доранд. Аксаран ҳолатҳои муносибати ношоиста бинобар бад будани шароит ва системаҳо дар чойҳои нигоҳдорӣ таҳти ҳабс ё бинобар омодагии зарурӣ надоштани он шахсоне, ки барои муносибат бо одамони аз озодӣ маҳрумкардашуда ҷавобгар мебошанд, рӯй медиҳанд.

Системае, ки Протоколи иловагӣ таъсис медиҳад, ба пешгирии ҳуқуқвайронкуниҳо нигаронида шудааст, на ба андешидани чораҳо баъди аллақай рӯй додани онҳо. Барҳурди пешгирикунанда, ки дар Протоколи иловагӣ пешбинӣ гардидааст, ба мониторинги доимӣ ва мунтазами чойҳои маҳрумият аз озодӣ аз ҷониби мақомоти экспертӣ бо мақсади пешгирии ҳуқуқвайронкуниҳо асос ёфтааст. Бар хилофи ин, аксари механизмҳои мавҷудаи ҳифзи ҳуқуқ, аз ҷумла Кумитаи зидди шиканчаи Созмони Милали Муттаҳид, ба мониторинги вазъи *a posteriori*, яъне баъди қабул кардани

¹³ Барҳурди Зеркумитаи оид ба пешгирии шиканча ба консепсияи пешгирии шиканча ва дигар намудҳои муносибат ва ҷазои бераҳмона, ғайринсонӣ ё таҳқиқкунандаи шаъну шараф мутобиқи ПИ ба КЗШ. Хуччати САТ/ОР/12/6, п.4. (Подход Подкомитета по предупреждению пыток к концепции предупреждения пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания в соответствии с ФП к КПП. Документ САТ/ОР/12/6, п.4).

арзу шикоят дар бораи ҳукуквайронкуниҳои ҷойдошта, машғул мебошанд.

Муқаррароти ПБҲШС танҳо дар доираи боздидҳо маҳдуд намегарданд. Масалан, ММП бояд корҳои умумии пешгириро анҷом диҳанд, аз ҷумла чунин ҷорабиниҳо, ба монанди: маърақаҳои маърифатӣ, таҳияи тавзеҳот ба қонунгузори амалкунанда ва лоиҳаҳои қонунҳои нав, инчунин кори фаъолона бо мақомоти ҳукумати дар сатҳи ташаккулдиҳии сиёсат.

Хусусияти муҳими Протоколи иловагӣ он аст, ки системаи дугонаи пешгирӣ – ҳам дар сатҳи байналмилалӣ ва ҳам дар сатҳи миллӣ таъсис дода мешавад. Протоколи иловагӣ таъсисдиҳии мақомоти байналмилалии эксперти дар Созмони Милали Муттаҳид, инчунин мақомоти миллиро, ки бояд аз ҷониби давлатҳои аъзо таъсис дода шаванд, пешбинӣ менамояд.

2.1. Механизми байналмилалии пешгирӣ – Зеркумита оид ба пешгирии шиканча (ЗПШ)

Зеркумита оид ба пешгирии шиканча ва дигар намудҳои муносибат ва ҷазои бераҳмона, ғайриинсонӣ ё таҳқиркунандаи шаъну шараф (ЗПШ) мақомоти шартномавии шакли нав дар системаи Созмони Милали Муттаҳид оид ба ҳуқуқи инсон мебошад. Он дорои мандати пешгирӣ буда, бархурдҳои инноватсионӣ ва проактивиро нисбати пешгирии шиканча ва муносибати бераҳмона истифода мекунад. ЗПШ фаъолияти худро моҳи феввали соли 2007 оғоз намуда буд ва айни ҳол аз 25 коршиноси мустақил аз минтақаҳои мухталифи ҷаҳон иборат мебошад.

Боздидҳо. Вазифаи асосии ЗПШ аз тафтишу санҷиши ҷойҳои нигоҳдории шахсони аз озодӣ маҳрумкардашуда ва пешниҳод намудани ҳулосаҳо, тавзеҳот ва тавсияҳои худ оид ба беҳтарсозӣ ва тағйирдиҳӣ ба мақомоти ҳукумати кишварҳои аъзо иборат мебошад. ЗПШ бо кишвари узв дар иҷрои мақсадҳои Протоколи иловагӣ дар асоси принципи махфият (маҳрамона будан) ҳамкорӣ менамояд. Ин принцип ба тамоми иттилооте, ки ЗПШ дар ҷараёни боздид аз кишвар ҷамъ меоварад ва дар рафти муколама ва ҳамкорӣ бо мақомоти ҳокимияти давлатӣ ба даст оварда шудааст, дахл дорад. Мушоҳидаҳо ва тавсияҳо дар гузориши ЗПШ оид ба боздид гирд оварда мешаванд, ки он маҳрамона (пӯшида) буда, метавонад яқоя бо Ҳама гуна тавзеҳот танҳо аз ҷониби кишвари узв бо дархости он интишор карда шавад. ЗПШ ҳамчунин гузориши кушодаи солонаро интишор менамояд, вале он, аслан, ҳислати иттилооти умумӣ дорад.

Кӯмак ва машварат. Фаъолияти ЗПШ, аз он ҷумла, ҳамчунин ба ҳамкорӣ бо Механизмҳои миллии пешгирӣ (ММП) нигаронида шудааст. Дар доираи ҳамкорӣ бо кишвари узв ЗПШ мониторинги фаъолияти ММП-ро анҷом медиҳад ва тавсияҳоро оид ба беҳтарсозии вазъияти мавҷуда ва тақвиятбахшии имкониятҳо ва мандати ММП таҳия менамояд. Дар *Принсипҳои дастурӣ (раҳнамудкунанда)* оид ба *Механизмҳои миллии пешгирӣ*, ки меъёрҳо ва принципҳои Протоколи иловагиро такмил медиҳанд, тавсияҳои амалӣ нисбати таъсисдиҳӣ ва фаъолияти ММП зикр гардидаанд.

2.2. Механизми миллии пешгирӣ (ММП)

Дар Протоколи иловагӣ ба Конвенсияи зидди шиканҷа (ПИКЗШ) принципҳои асосии фаъолияти механизмҳои

миллии пешгирӣ зикр шудаанд, вале он ба саволи он, ки ММП, ҳайат ва сохтори онҳо чӣ гуна бояд бошанд, ҷавоби дақиқ намедихад. Мутобиқи моддаи 18 ПИКЗШ, давлатҳои аъзо ӯҳдадор мешаванд мустақилияти функционалии (фаъолияти) ҳайати марказҳои миллии пешгириро таъмин намоянд, барои таъмин намудани он, ки коршиносони механизми миллӣ дорои малака, таҷрибаи касбии зарурӣ мебошанд ва ба таври лозимӣ гурӯҳҳои этникӣ ва ақаллиятҳои кишвари мушаххас дар он намояндагӣ доранд, тадбирҳо меандешанд. захираҳои заруриро барои фаъолияти ММП пешниҳод менамоянд ва дар раванди таъсисдиҳии ММП Принципҳои Парижро ¹⁴ ба инобат мегиранд. ММП ду хусусияти асосӣ доранд: институтсионалӣ ва функционалӣ.

2.2.1. Асоси институтсионалии ММП

Мутобиқи моддаи 17 ПИКЗШ ба кишварҳои аъзо се варианти таъсиси ММП пешниҳод карда мешавад: таъсисдиҳӣ, дастгирӣ ва таъин намудан.

Варианти «таъсисдиҳӣ» ба он кишварҳое тавсия карда мешавад, ки дар онҳо ниҳодҳои миллӣ оид ба ҳуқуқи инсон (НМҲИ) вучуд надоранд, ва маҳз барои ҳамин, ба давлат лозим аст, ки мақомоти нави дорои ваколатҳои ҳалли вазифаҳои дар назди ММП гузошташударо таъсис диҳад.

«Дастгирӣ» ба он кишварҳое пешниҳод карда мешавад, ки дар онҳо аллакай НМҲИ (бо тамоми ваколатҳои зарурӣ) вучуд дорад, ва дар ин ҳолат давлат бояд танҳо амалӣ гардидани фаъолияти онҳоро дастгирӣ намояд.

¹⁴Принципҳои марбут ба статуси муассисаҳои миллӣ (аз ҷониби Ассамблеяи генералии Созмони Милали Муттаҳид №48/134 аз соли 1993 қабул гардидаанд. (Принципы, касающиеся статуса национальных учреждений (приняты Генеральной ассамблеей ООН № 48/134 от 1993 г.).

Варианти «таъин намудан» ба он кишварҳое тавсия карда мешавад, ки дар онҳо аллакай НМҶИ вучуд доранд, ва бинобар ин ба онҳо лозим аст, ки ваколатҳои онҳоро бо мақсади мутобиқ гардонидани онҳо бо муқаррароти ПИКЗШ васеъ намоянд. Ҷамчунин ин ба он кишварҳое дахл дорад, ки дар онҳо аллакай якчанд ниҳодҳои оид ба ҳуқуқи инсон ва мақомоти боздид, ки метавонанд ба сифати як ММП-и муттаҳид (дастачамъӣ) таъин карда шаванд, вучуд доранд.

а) Раванди таъсис

Принсипҳои Париж ба раванди шаффоф ва ба фарогирии умумӣ асосёфтаи ташаккулдиҳӣ ва таъин намудани аъзои МПҶИ даъват менамоянд¹⁵. Ҷанбаи муҳим ба ин раванд ҷалб будани ҳамаи тарафҳои манфиатдор (идораҳои давлатӣ, мақомоти мавҷудаи қонунӣ боздид, ниҳодҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ ва ташкилотҳои ғайриҳукумати) мебошад. Риояи тавсияи мазкур гарави таъсисёбии ММП, ки ба хусусияти хоси кишвар бо кафолати қобили қабул будани раванд барои ҳамаи тарафҳои манфиатдор мутобиқ гардонидани шудааст, мебошад. Қонунӣ будан ва эътибор пайдо кардани ММП ба сифати раванди таъсисдиҳии ММП вобаста мебошад.

б) Заминаи ҳуқуқӣ

Принсипҳои Париж тақозо менамоянд, ки чунин муассиса, ба монанди НМҶИ бояд дар санади конституционӣ ё қонунгузори давлати худ, на дар санади зерқонунӣ, ки мақомоти ҳокимияти иҷроия қабул кардааст, асоси ҳуқуқӣ дошта бошад¹⁶. Таъсис додани ММП бо санади қонунгузорӣ гарави самаранокии фаъолияти он мебошад, ба ташкилот

¹⁵Иқтибоси 11, принсипи В.

¹⁶Иқтибоси 11, принсипи А (2).

мақоми қонунӣ медихад ва кафолати муайяни мустақилияти он мебошад. Ин ба он алоқаманд аст, ки ноил гардидан ба тағйирот ба қонунгузорӣ, масалан, нисбат ба тағйирот ба санадҳои ҳокимияти иҷроия, мушқилтар мебошад. Ҳақиқатан, дар амалия кишварҳое, ки то имрӯз аллакай ММП таъсис додаанд, одатан ҳамин гуна амал кардаанд.

в) Мустақилият

Яке аз талаботи асосӣ нисбати ММП – мустақилият аст, ки моддаи 18 ПИКЗШ пешбинӣ намудааст. Моддаи мазкур мустақилияти ММП ва мустақилияти ҳайати қормандонро пешбинӣ менамояд.

✓ Мустақилияти функционалӣ

Мутобиқи моддаи 18 (3), давлатҳои аъзо ӯҳдадор мешаванд ММП-и худро бо тамоми захираҳои барои фаъолияти онҳо зарурбуда таъмин намоянд, муқаррароти иловагӣ дар Принципҳои Париж зикр гардидаанд¹⁷. Тибқи Принципҳои дастурии ММП, ки аз ҷониби Зеркумита оид ба пешгирии шиканча (ЗПШ) таҳия карда шудаанд, - бучети ММП бояд ҳатман ба рушди муттасили ММП равона карда шавад.

Ҳамин тариқ, нисбати бучети Механизми миллии пешгирии (ММП) ду талаботи асосӣ вучуд дорад: он бояд кофӣ бошад, то ки ба ташкилот имкон диҳад мандати худро иҷро кунад, ва танҳо худ ММП бояд масъалаи ҷӣ тавр хароҷот қардани бучеташиро ҳал намояд.

¹⁷«Муассисаи миллии бояд дорой инфрасохтори таъминкунандаи фаъолияти муттасили он, аз ҷумла, маблағгузори кофӣ бошад. Мақсади ҷунин маблағгузори бояд аз он иборат бошад, ки ба муассисаи миллии имкон дода шавад қормандон ва ҷойи (бинои) худро дошта бошад, то ки он аз ҳуқумат мустақил буда тавонад ва таҳти назорати молиявӣ, ки метавонад ба мустақилияти он таъсир расонад, қарор дода нашавад», эзоҳи поварақи 10, Таркиб ва кафолатҳои мустақилият ва плурализм, сарҳати 2.

Ғайр аз ин, ММП бояд барои бемонеа анҷом додани фаъолияти худ, тавре ки инро моддаи 20 ПИКЗШ талаб менамояд, тамоми ваколатҳои заруриро дошта бошад. Ба таври муфассалтар ин ваколатҳо дар Принсипҳои Париж,¹⁸ ки моддаи 18 ПИКЗШ ба он истинод меорад, баён карда шудаанд.

Ва, ниҳоят, дар моддаи 35 ПИКЗШ низ зикр шудааст, ки ба ММП чунин имтиёзот ва масуниятҳои дода мешаванд, ки барои мустақилона анҷом додани функсияҳои худ ба онҳо зарур мебошанд.

✓ *Мустақилияти кормандон*

Мутобиқи моддаи 18 (2) ПИКЗШ, давлатҳои аъзо бояд таъмин намоянд, ки аъзои (қоршиносони) механизмҳои миллии пешгирӣ донишҳои зарурӣ дошта бошанд ва он, ки дар раванди таъинот тавозуни гендерӣ ва намояндагии мутаносиби (баробари) гурӯҳҳои этникӣ ва ақаллиятҳои дар кишвар мавҷудбуда ба инобат гирифта шаванд.

г) *Ҳайат*

¹⁸ «Дар қорҷӯбаи фаъолияти худ муассисаи милли:

- (а) ҳама гуна масъалаҳои марбут ба соҳаи ихтиёри худро баррасӣ менамояд, сарфи назар аз он, ки оё онҳоро ҳукумат пешниҳод карда буд ё бидуни муроҷиат ба мақомоти болотар, бо пешниҳоди аъзое он ё ҳама гуна дигар арзунанда барои баррасӣ қабул гардидаанд;
- (б) сухани ҳама гуна шахсро ғӯш мекунад ва ҳама гуна иттилооту ҳар гуна ҳуҷҷатҳои барои арзёбии вазъият зарурбудаи марбут ба соҳаи ихтиёри худро мегирад;
- (с) ба аҳли ҷомеа бевосита ё аз тариқи ҳама гуна нашрия муроҷиат мекунад, хусусан барои дастраси омма гардонидани ақидаю мулоҳизот ва тавсияҳои худ;
- (д) ба таври мунтазам маҷлисҳо мегузаронад ва дар мавриди зарурат бо иштироки ҳамаи аъзоёни худ пас аз огоҳонидани онҳо ба таври лозима;
- (е) ба қадри зарурат аз ҷумлаи аъзоёни худ гурӯҳҳои қорӣ ташкил менамояд ва барои мусоидат дар татбиқи функсияҳои он шӯъбаҳои маҳаллӣ ё минтақавӣ таъсис медиҳад;
- (ғ) бо дигар мақомоти судӣ ва ғайрисудӣ машваратҳо доир менамояд, », эзоҳи поварақи 10, Усулҳои қор.

Дар моддаи 18 (2) ҳамчунин гуфта мешавад, ки аъзои ММП бояд дорои донишҳои муайяни касбӣ бошанд. Бо дарназардошти он, ки мафҳуми «маҳрум намудан аз озодӣ» дар моддаи 4 ПИКЗШ ба қадри кофӣ васеъ мебошад, Механизмҳои миллии пешгирӣ бояд дар ҳаёти худ аъзоёни дорои донишҳои касбӣ – коршиносони дорои таҳассусу омодагии мухталиф, хусусан духтурон, кормандони иҷтимоӣ, коршиносони судӣ, психиатрҳо ва ғайра дошта бошанд. Ё ки бояд имконияти ҳуқуқӣ ва молиявӣ барои ҷалб намудани чунин коршиносон вучуд дошта бошад. Ғайр аз ин, мутобики моддаи 18 (2) ПИКЗШ тақозо карда мешавад, ки дар Механизмҳои миллии пешгирӣ бояд ақаллиҳо ва гурӯҳҳои этникии дар кишвар мавҷудбуда намояндагӣ дошта бошанд, инчунин тавозуни гендерӣ ба инобат гирифта шавад.

2.2.2. Фаъолияти механизмҳои миллии пешгирӣ (ММП)

Функсияҳои ММП дар моддаҳои 19-23 ПИКЗШ якҷоя бо ваколатҳои ҳадди ақалле, ки бояд механизмҳои миллии пешгирӣ дошта бошанд, ўҳдадорҳои давлатҳои аъзо нисбати ММП ва тафсилоти муайяни фаъолияти механизмҳои миллии пешгирӣ зикр карда шудаанд.

Мандати ММП, тибқи моддаи 1 ПИКЗШ ва пешгуфтори ҳуҷҷати мазкур, дар доираи боздидҳо аз ҷойҳои маҳрумӣ аз озодӣ маҳдуд карда намешавад, балки ҳамчунин «андешидани чораҳо дар соҳаи маърифтаноксозӣ ва муттаҳид намудани тадбирҳои мухталифи қонунгузорӣ, маъмурӣ, судӣ ва дигар чораҳоро» талаб менамояд¹⁹. Ин маънои онро дорад, ки ММП бояд дар намудҳои васеътари фаъолият, ки ба пешгирии зухуроти дар боло зикргардида равона карда шуданд, иштирок намоянд, масалан, дар

¹⁹ Параграфи 5 пешгуфтори ПИКЗШ.

маъракаҳо оид ба баланд бардоштани сатҳи огоҳии аҳли ҷомеа ва қор бо қонунгузорӣ²⁰. Дар мавриди қор бо қонунгузорӣ зикр намудан ҷоиз аст, ки моддаи 19 (с) тақозо менамояд, ки ММП дорои ваколатҳои манзур намудани пешниҳодҳо ва мубодилаи афкор вобаста ба мушоҳидаҳо дар мавриди қонунгузори мавҷуда бошанд.

а) Боздид аз ҷойҳои маҳрумӣ аз озодӣ. Тавсифи мафҳуми «ҷойҳои нигоҳдорӣ таҳти ҳабс»

Боздидҳои мунтазам аз ҷойҳои нигоҳдорӣ таҳти ҳабс аз ҷониби созмонҳои байналмилалӣ ва мақомоти миллӣ бояд бидуни ягон иҷозати иловагӣ анҷом дода шаванд.²¹

Мутобиқи моддаи 1, таъсис додани системаи боздидҳои мунтазам, ки аз ҷониби ММП ва ЗПШ (Зеркумита оид ба пешгирии шиканҷа) анҷом дода мешаванд, тақозо мегардад. Якчанд хусусиятҳои асосии марбут ба мандати ММП-ро барои боздидҳо махсус қайд кардан мумкин аст: боздидҳо бояд мунтазам бошанд²²; ММП дар интиҳоби ҷойҳое, ки он мехоҳад аз онҳо боздид намояд ва шахсоне, ки он мехоҳад бо онҳо сӯҳбат намояд, озод аст²³; доштани имконияти якка ба якка сӯҳбат кардан бо шахсони аз озодӣ маҳрумкардашуда²⁴; инчунин доштани дастрасии озод ба иттилооти дахлдор²⁵ ва ба ҳама гуна ҷойҳои нигоҳдорӣ таҳти ҳабс, иншоот ва

²⁰Сарчашма: Неле Паррест, «Концепция превентивности», Презентация на конференции ФПКПП в регионе ОБСЕ: Его значение и реализация, Прага, Чешская Республика, 25-26 ноября 2008; дар суроғаи зерин дастрас аст: <http://www.bris.ac.uk/law/research/centres-themes/opcat/opcatdocs/prague2008/presentationparrestnotes.pdf> (дастрасии охири - 20 июни соли 2012).

²¹Моддаи 4 ПИКЗШ.

²²Моддаи 1 ПИКЗШ.

²³ПИКЗШ, моддаи 20(е)

²⁴ПИКЗШ, моддаи 20 (d)

²⁵ПИКЗШ, моддаи 20 (a) (b)

объектҳои онҳо²⁶. ММП бояд ба мақомоти салоҳиятдор тавсияҳо диҳанд, ва онҳо, дар навбати худ, бояд ин тавсияҳоро баррасӣ намоянд²⁷, инчунин бояд кафолати вучуд надоштани санксияҳо (чораҳои чазо) нисбати онҳое, ки ин ё он иттилоотро ба ММП хабар медиҳанд, таъмин бошад.²⁸

ММП бояд номгӯи ҳамаи ҷойҳои нигоҳдорӣ таҳти ҳабс ва тамоми иттилооти дастрас оид ба ҷойҳои нигоҳдорӣ таҳти ҳабс ва муносибат бо шахсони дар он ҷойҳо нигоҳдошташавандаро дар ихтиёри худ дошта бошад. ММП бояд мавҷудияти он критерияҳои интиҳоби ҷойҳо барои боздидҳоро таъмин намояд, ки имкон медиҳанд боздидҳои мунтазам аз ҳама ҷойҳои маҳрумӣ аз озодӣ бо дарназардошти ҳаҷми муассисаҳои дахлдор, инчунин микёс ва сатҳи проблемаҳои маъмулии ҳифзи ҳуқуқ (бо доштани имконияти тақсимкунии ҷағҳаҳои (тағйирпазири) татбиқи боздидҳои таъхирнопазири минбаъда) кафолат дода шаванд,

Дар гузоришу ҳисоботҳо оид ба боздидҳо масъалаҳои нисбатан муҳим инъикос карда мешаванд, яъне ҳолатҳои муносибати бераҳмона, камбудӣ дар сиёсат, меъёрҳо ва амалия, инчунин муносиб набудани шароити нигоҳдори маҳбусон, ки аз қомилан вучуд надоштани ҳифзи ҳуқуқи маҳбусон гувоҳӣ медиҳанд. Бояд усулҳои пешқадам зикр карда шаванд ва онҳо барои таҳлили мунтазам ҳуҷҷат қунонида шаванд. Ҳолатҳои муносибати бераҳмонаи бадақсдона бояд бо мақсади ошкор намудани камбудӣ дар системаи (низомӣ) ҳифзи шахсони аз озодӣ маҳрумкардашуда таҳлил карда шаванд. Тавсияҳо бояд

²⁶ПИКЗШ, моддаи 20 (с)

²⁷ПИКЗШ, моддаи 19 (b) ва 22

²⁸ПИКЗШ, моддаи 21

асоснок бошанд ва тамоюли пешгирикунанда дошта бошанд, ба проблемаҳои система ва камбудҳои амалӣ (сабабҳои асосӣ) дахл кунанд; инчунин бояд дар амал татбиқшаванда бошанд. Дар доираи ММП бояд дар асоси таҷрибаи андӯхта стратегияи истифодаи гузориш таҳия карда шавад, ки он бояд пешниҳод кардани ин гузоришро ба мақомоти расмӣ дахлдор ва идораҳои ҳукуматӣ барои интишор, паҳн намудан ва ба роҳ мондани муколама пешбинӣ намояд²⁹.

Дар моддаи 4 ПИКЗШ **тавсифи хеле васеи мафҳуми «ҷойҳои маҳрумӣ аз озодӣ»** дода шудааст.³⁰ Ба мафҳуми мазкур метавонанд ҷойҳои мансуб бошанд, ки ҷойҳои расмӣ нигоҳдорӣ таҳти ҳабс намебошанд, вале дар онҳо одамоне аз озодӣ маҳрумкардашуда қарор доранд. Меъёрҳои ПИКЗШ рӯйхати пурраи ҷойҳои нигоҳдорӣ таҳти ҳабсро, ки таҳти соҳаи амали Протокол қарор мегиранд намедиханд, то ки он дар таснифоти худии ҷойҳои нигоҳдорӣ таҳти ҳабс чандон фишурда ва маҳдудкунанда набошад.

²⁹ Сарчашма: Инструмент аналитической самооценки для национальных превентивных механизмов (НПМ) Предварительное руководство Подкомитета по предупреждению пыток в отношении функционирования НПМ. САТ/ОР/1. 2 февраля 2012.

³⁰ «1. Ҳар як давлати узв боздидхоро мутобиқи ин Протокол, тавассути механизмҳои, ки дар моддаҳои 2 ва 3 дар бораи онҳо сухан меравад, аз ҳама гуна ҷойҳои, ки дар доираи ҳуқуқ ва назорати он қарор доранд ва дар онҳо шахсоне аз озодӣ маҳрумкардашуда нигоҳ дошта мешаванд ё метавонанд нигоҳ дошта шаванд (минбаъд «ҷойҳои нигоҳдорӣ таҳти ҳабс» номида мешаванд), бо супориши мақоми давлатӣ ё бо дастури он, ё ки бо огоҳии он ё розигии ҳомӯшонаи он, иҷозат медиҳад. Ин боздидҳо бо мақсади дар мавриди зарурат тақвият бахшидани ҳифзи чунин шахсон аз шиканҷа ва дигар намудҳои муносибат ва ҷазои бераҳмона, ғайринисонӣ ё таҳқиркунандаи шаъну шараф анҷом дода мешаванд».

«2. Барои мақсадҳои ин Протокол маҳрум намудан аз озодӣ мафҳуми ҳама гуна шаклҳои нигоҳдорӣ таҳти ҳабс ё ҳабс дар маҳбас ё ҷойгир кардани шахс дар ҷойҳои давлатӣ ё хусусии нигоҳдорӣ таҳти ҳабсро дорад, ки ин шахс онро ҳақ надорад бо ихтиёри худ, бо фармони ҳама гуна мақомоти судӣ, маъмури ё дигар мақомот тарк намояд». Моддаи 4 ПИКЗШ.

Ба доираи амали моддаи 4 ҷойҳои воқеии нигоҳдорӣ таҳти ҳабс, аз он ҷумла инҳо (вале бо онҳо маҳдуд нагардида) мансубанд:

- ✓ қитъаҳои политсия;
- ✓ қитъаҳои қувваҳои амният;
- ✓ ҳамаи тавқиғоҳҳои (изоляторҳои) тафтишотӣ;
- ✓ ҳабсхонаҳои ҳабси пешакӣ;
- ✓ ҳабсхонаҳо барои маҳбусони маҳкумшуда;
- ✓ марказҳо барои ноболиғон;
- ✓ марказҳои муҳочирон;
- ✓ минтақаҳои транзитӣ дар бандару фурудгоҳҳои байналмилалӣ;
- ✓ марказҳо барои гурезагони боздоштшуда;
- ✓ муассисаҳои психиатрӣ (бемориҳои рӯҳӣ) ва ҷойҳои боздошти маъмурӣ.

Ҳамин тариқ, ММП бояд аз доираи хеле васеи муассисаҳо боздид намояд – на танҳо «муассисаҳои анъанавӣ», ба монанди ҳабсхонаҳо, тавқиғоҳҳои (изоляторҳои) тафтишотӣ, инчунин ҷойҳои начандон «анъанавӣ». Масалан, муассисаҳои психиатрӣ, қароргоҳҳои гурезагон, муассисаҳо барои ноболиғон, марказҳо барои муҳочирон, минтақаҳои транзитӣ дар бандару фурудгоҳҳои байналмилалӣ ва ғайра.

б) Мандати пешгирӣ

Тавре ки қаблан зикр гардид, параграфи 5 пешгуфтори ПИКЗШ талаб менамояд «тарбирҳо дар соҳаи маърифатноксозӣ ва мутаҳидсозии чораҳои мухталифи қонунгузорӣ, маъмурӣ, судӣ ва дигар чораҳо» барои таъмини пешгирии самараноки шиканча ва дигар шаклҳои муносибати бад андешида шаванд. ММП бояд дорои стратегия дар соҳаи навбатнокии интиҳоби қонунгузорӣ

барои гузаронидани таҳлил; чораҳои марбут ба конунгузорию номукамал ё вучуднадошта, инчунин иҷрои ин ё он тавсияҳо бошад.

в) Чорчӯбаҳои ташкилӣ, банақшагирӣ

Кори ММП-ро бояд ҳамчун кори мунтазам, дар доираи раванди мушаххаси рушд асоснокгардида, на танҳо ба таҷрибаи худӣ ММП, балки ба иттилоот, ақидаҳои машваратӣ ва таҷрибаи дигар сарчашмаҳои дахлдор ва мӯътамад таҷрибаи арзёбӣ намуд. Аъзо ва кормандони механизм бояд ҳамеша такмили ихтисос намоянд, аз он ҷумла оид ба масъалаҳои методологӣ, стратегӣ ва этикӣ, инчунин дар такмилдиҳии усулҳои кор иштирок намоянд.

ММП бояд сиёсат ва қоидаҳои расмиёти марбут ба, аз ҷумла, инҳоро таҳия намояд:

- ба кор қабул кардан ва аз кор озод кардани кормандон;
- қабул намудани қарорҳо;
- ташкил намудани фаъолияти маъмурӣ ва кори амалӣ, тартиб додани буҷетҳо, аз ҷумла боздидҳо аз ҷойҳои нигоҳдорӣ таҳти ҳабс ва омодагии гузоришу ҳисобот;
- мубодилаи иттилоот дар дохили ММП;
- ҳамкорӣ бо дигар субъектҳо, аз он ҷумла бо Зеркумита оид ба пешгирии шиканча ва матбуот;
- ҳифзи маълумотҳо;

- ба кор чалб кардани коршиносони махсуси берунӣ, муайян намудани таҳассуси зарурӣ ва доираи пешбурд барои кори онҳо³¹.

2.3. **Моделҳои механизмҳои миллии пешгирӣ (ММП) дар ҷаҳон**

Протоколи иловагӣ намудҳои Механизмҳои миллии пешгириро муайян наменамояд, балки танҳо стандартҳо ва принципҳои асосии фаъолияти онҳоро муқаррар мекунад. Муқаррароти ПИКЗШ таъсисдиҳии ММП-ро ба сифати мақомоти намояндагӣ, ҳам аз нуктаи назари иштироки гурӯҳҳои мухталифи ҷомеа дар кори онҳо (иштироки намояндагони ақаллиятҳо, принципи баробарии гендерӣ ва ғайра) ва ҳам аз нуктаи назари иштироки мутахассисони дорои таҳассус дар соҳаҳои мухталиф талаб наменамоянд. Ҳамин тариқ, ММП бояд мақомоти фарогир бошанд. Омӯзиши таҷрибаи дигар кишварҳое, ки дар онҳо аллакай ММП таъсис дода шудаанд ва фаъолият мекунанд, имкон медиҳад модели фаъолтарин дар кишварҳое, ки танҳо ба нақша гирифтаанд чунин механизмро таъсис диҳанд, интихоб карда шавад.

То ба имрӯз давлатҳои аъзои Протоколи иловагӣ ба Конвенсияи зидди шиканҷа дар кишварҳои худ системаҳои мухталифи ММП-ро ҷорӣ намудаанд. Ҳамаи моделҳои мавҷудаи ММП-ро шартан ба якҷанд гурӯҳ тақсим кардан мумкин аст.

³¹ Сарчашма: Инструмент аналитической самооценки для национальных превентивных механизмов (НПМ) Предварительное руководство Подкомитета по предупреждению пыток в отношении функционирования НПМ. САТ/ОР/1. 2 февраля 2012.

Гурӯҳи аввал: супурдани функцияҳои ММП ба мақомоти давлатии аллайкай мавҷудбудае, ки таҷрибаи гузаронидани санҷишҳо ва/ё боздидҳо аз ҷойҳои маҳрумӣ аз озодиро дошта буд. Масалан, дар Эстония Канслери Адлия аз 18 феввали соли 2007 мақомоти миллии пешгирӣ (ММП) мебошад. Мексика ва Маврикий ба сифати ММП Комиссияи оид ба ҳуқуқи инсонро таъин намудаанд. Варианти бештар паҳнгардидаи ММП ба ниҳодҳои Омбудсмен (Коста – Рика, Дания, Шветсия, Финляндия) вогузор кардани функцияҳои ММП мебошад, зеро аввалан, онҳо ниҳодҳои мустақили ҳифзи ҳуқуқи инсон мебошанд; ва сониян, ин нисбат ба таъсис додани мақомоти комилан нав камхарочоттар аст, зеро имкон медиҳад инфрасохтори аллакай мавҷудбуда ва кормандони идораи Омбудсмен истифода карда шаванд.

Гурӯҳи дуюм иштироки якҷояи Омбудсмен ва ташкилотҳои ғайриҳукуматиҳо дар қори ММП (Омбудсмен +) пешбинӣ менамояд. Масалан, дар Словения модели «Омбудсмен +» ҷорӣ карда шудааст, ки дар назди он идораи Омбудсмен аз ҷониби ММП якҷоя бо ТҶХ таъин карда мешавад (Қонун «Дар бораи ба тасвиб расонидани Протколи иловагӣ ба Конвенсияи зидди шикача» аз январи соли 2007). ММП-и мушобех дар Молдова (Қонун «Оид ба ворид намудани тағйирот ба Қонун «Дар бораи Омбудсмен» аз 12 июли соли 2006), дар Арманистон ва Қазоқистон амал мекунад.

Гурӯҳи сеюм ба сифати ММП муайян намудани якҷанд мақомоти мавҷударо пешбинӣ менамояд. Масалан, дар Зеландия Нав функцияҳои ММП-ро 5 мақомот иҷро мекунанд – Комиссия оид ба ҳуқуқи инсон, идораи Омбудсмен, мақомоти мустақили назорат ба политика, идораи Ваколатдор оид ба ҳуқуқи кӯдакон, идораи Нозири

муассисаҳои пенитенсиарии ҳарбӣ, инчунин идораи Адвокати генералии судии қувваҳои мусаллаҳ.

Гурӯҳи чорум таъсис додани мақомоти нави давлатиро пешбинӣ менамояд. Масалан, дар Франция бо Қонун аз 30 октябри соли 2007 Нозири генералии ҷойҳои маҳрумӣ аз озодӣ, дар Парагвай бо Қонун аз соли 2009 – Кумитаи милли оид ба пешгирии шиканча таъсис дода шудааст. Дар оғози соли 2014 дар Қирғизистон Маркази милли оид ба пешгирии шиканча ва дигар намудҳои муносибат ва ҷазои бераҳмона, ғайриинсонӣ ё таҳқиқунандаи шаъну шараф (минбаъд дар матн – «Маркази милли») таъсис дода шуда буд.

2.4. Иштироки ташкилотҳои ғайриҳукумати (ТҒХ) дар қори механизмҳои миллии пешгирӣ

Се сатҳи иштироки ТҒХ дар ММП вуҷуд дорад: а) ТҒХ метавонанд ММП-ро бо қоршиносон таъмин намоянд; аъзои ТҒХ метавонанд дар қори ММП иштирок намоянд; в) ТҒХ метавонанд ҳамчун ҷузъи ММП қор кунад. Ҳар яке аз ин сатҳҳо дараҷаи мухталифи ташаккулдиҳии муносибатҳои байни ТҒХ ва ММП-ро пешбинӣ менамояд, вале дар бисёр қишварҳо фаъолияти ТҒХ ба таври табиӣ ба қори ММП мувофиқат мекунад. Саҳми ТҒХ дар қори пешгирӣ беназир аст.

III. АМАЛИЯИ ТАЪСИСДИҲӢ ВА ФАЪОЛИЯТИ МОДЕЛҲОИ МУХТАЛИФИ ММП

3.1. Модели «Омбудсмен+»

3.1.1. Қазоқистон

Заминаҳои таъсиси ММП – комиссияҳои назоратии чамбияти

То ба тасвиб расонидани ПИКЗШ дар Қазоқистон ва Арманистон аллакай системаҳои назорати чамбиятии ҷойҳои маҳрумият аз озодӣ вучуд доштанд.

Моҳи декабри соли 2004 ба Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Қазоқистон тағйироту иловаҳо ворид карда шуданд ва комиссияҳои назоратии чамбиятии (КНҶ) риояи ҳукуку озодиҳои қонунии шаҳрвандоне, ки дар муассисаҳои пенитенсиарӣ (адои ҷазо) нигоҳ дошта мешаванд, таъсис дода шуданд.

Аъзои Комиссияҳои назоратии чамбияти ҳукук доранд:

- дар ҳайати на камтар аз ду аъзо бемонеа аз муассисаҳои ислоҳӣ ва тавқиғгоҳҳои (изоляторҳои) тафтишотӣ боздид намоянд, бо маҳкумшудагон дар сурати иҷозати онҳо сӯҳбат кунанд, инчунин арзу шикоятҳои онҳоро оид ба масъалаҳои вайрон кардани ҳукуку манфиатҳои қонунии онҳо қабул намоянд;
- ба маъмурияти муассисаи ислоҳӣ ва тавқиғгоҳи (изолятори) тафтишотӣ ва ё мақомоти прокуратура бо аризаҳо оид ба масъалаҳои вобаста ба таъмини ҳукук ва манфиатҳои қонунии шахсоне, ки дар муассисаҳои ислоҳӣ ва тавқиғгоҳҳои (изоляторҳои) тафтишотӣ нигоҳ дошта мешаванд, муроҷиат кунанд.

Вале, қонун ба комиссияҳои назоратии чамъиятӣ ҳуқуқ намедихад аз муассисаҳои ислоҳӣ ва тавқиғоҳҳои (изоляторҳои) тафтишотӣ боздидҳои ногаҳонӣ (ғайримунтазира) анҷом диҳанд, ки ин имконияти ба даст овардани иттилооти объективиро (воқеиро) оид ба вазъи вобаста ба ҳуқуқи маҳбусон мушкил мегардонад³².

Вазъияти боздидҳо аз муассисаҳои ислоҳӣ, тибқи арзёбии ташкилоту созмонҳои ҳизфи ҳуқуқ, баъди тобистони соли 2011 дубора ба ихтиёри Вазорати корҳои дохилӣ баргаштани муассисаҳои системаи иҷрои ҷазо ва тавқиғоҳҳои (изоляторҳои) тафтишотӣ бад шуд. Ҳолатҳои роҳ надодан ё маҳдуд кардани дастрасии Комиссияҳои назоратии чамъиятии (КНҚ) як қатор вилоятҳо ба муассисаҳои иҷрои ҷазо ба мушоҳида расиданд. Ҳамчунин аз ҷониби баъзе КНҚ ҳолатҳои сершумори аз ҷониби департаментҳои иҷрои ҷазо дар маҳалҳо безътиноӣ зоҳир кардан нисбати тавсияҳои КНҚ бидуни тавзеҳ додани сабабҳо зикр карда мешаванд. Бинобар ин, тибқи ҳолати то тобистони соли 2012, КНҚ-и ду вилоят – Қарағанда ва Қостанай – эълон намуданд, ки фаъолияти худро муваққатан бозмедоранд. Вале, ин қарор аз ҷониби дигар КНҚ, ки сарфи назар аз ягон чиз нигоҳ доштани дастрасӣ ба ҷойҳои маҳрумӣ аз озодиро ҷонибдорӣ менамоянд, дастгирии яқдилона пайдо накард.

Таъсисдиҳӣ ва фаъолияти ММП

³² Сарчашма: Альтернативный доклад неправительственных организаций Казахстана о выполнении Республикой Казахстан Конвенции ООН против пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих человеческое достоинство видов обращения и наказания, г. Алматы, 2008 г., стр. 22.

Ҷумҳурии Қазоқистон ПИКЗШ-ро 25 сентябри соли 2007 ба имзо ва 22 октябри соли 2008 ба тасвиб расонид. То охири соли 2009 (пас аз гузаштани як сол баъди ба тасвиб расонидани ПИ), ММП дар Қазоқистон таъсис дода нашуда буд. Моҳи феврالی соли 2010, аз номутобиқати нусхаи русии ҳамон вақт вучудоштаи Моддаи 24 (1) Протоколи иловагӣ бо нусхаи асл ба забони англисӣ истифода карда, Қазоқистон дар бораи боз ба се сол дароз кардани мӯҳлати таъсиси ММП изҳорот намуд.³³ Ҳамин тариқ, Қазоқистон барои худ мӯҳлати таъсиси ММП-ро дар маҷмӯъ то 5 сол муқаррар намуд, ки чунин ҳолат қаблан рӯй надода буд.

Соли 2013 дар Ҷумҳурии Қазоқистон қонунгузорӣ дар бораи таъсиси ММП бо роҳи ворид намудани тағйироту иловаҳо ба баъзе санадҳои қонунгузори Ҷумҳурии Қазоқистон қабул карда шуд.³⁴

Ваколатдор оид ба ҳуқуқи инсон якҷанд ҳуҷҷатҳои марбут ба ММП-ро тасдиқ намуд:

1. Низомномаи Шӯрои Ҷамоҳангсозии назди Ваколатдор оид ба ҳуқуқи инсон;

³³Тибқи банди 1 моддаи 24 ПИКЗШ ба забони англисӣ изҳорот дар бораи дароз кардани мӯҳлати таъсиси ММП бояд ҳамзамон бо батасвибрасонии ММП баён карда шавад, дар ҳоле ки дар нусхаи русӣ муқаррарот дар бораи ҳамзамон будан вучуд надошт. Бояд зикр кард, ки минбаъд нусхаҳои англисӣ, русӣ ва дигар нусхаҳои матни Протоколи иловагӣ мутобиқ карда шуданд. Акнун давлат ӯҳдадор аст изҳорот дар бораи дароз кардани мӯҳлати таъсиси ММП-ро дар лаҳзаи батасвибрасонии Протоколи иловагӣ баён намояд.

³⁴Дар Кодекси муурофиавии ҷиноятӣ, Кодекси иҷроӣ ҷазои ҷиноятӣ, Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ, Қонун «Дар бораи муолиҷаи маҷбурии шахсони гирифтори майзадагӣ, нашъамандӣ ва захмандӣ» Қонун «Дар бораи тартиб ва шароити дар ҳабс нигоҳ доштани шахсон дар муассисаҳои махсус, ки ҷудокунии муваққатиро аз ҷомеа таъмин мекунад», Қонун «Дар бораи ҳуқуқи кӯдак дар Ҷумҳурии Қазоқистон», Қонун «Дар бораи пешгирии ҳуқуқвайронкунии дар байни ноболигон ва пешгирии беназоратӣ ва бепарастории кӯдакон».

2. Тартиби интихоби иштироккунандагони механизми миллии пешгирӣ;
3. Тартиби ташаккулдиҳии гурӯҳ аз ҷумлаи иштироккунандагони механизми миллии пешгирӣ барои боздидҳои пешгирикунанда;
4. Тавсияҳои методӣ оид ба боздидҳои пешгирикунанда; тартиби оmodасозии гузориши ҳарсолаи муттаҳида оид ба натиҷаҳои боздидҳои пешгирикунанда.

Шӯрои ҳамоҳангсозӣ

Барои ҳамоҳангсозии самараноки фаъолияти механизми миллии пешгирӣ дар назди Ваколатдор оид ба ҳуқуқи инсон Шӯрои ҳамоҳангсозӣ таъсис дода шудааст. Аъзои Шӯрои ҳамоҳангсозӣ, ба истинои Ваколатдор оид ба ҳуқуқи инсон, аз ҷониби комиссияе, ки аз ҷониби Ваколатдор оид ба ҳуқуқи инсон таъсис дода мешавад, аз ҷумлаи шаҳрвандони Ҷумҳурии Қазоқистон интихоб карда мешаванд. Шӯрои ҳамоҳангсозӣ бо Зеркумита оид ба пешгирии шиканча ва дигар намудҳои муносибат ва ҷазои бераҳмона, ғайриинсонӣ ё таҳқиркунандаи шаъну шарафи Кумитаи зидди шиканҷаи Созмони Милали Муттаҳид ҳамкорӣ менамояд. Раиси Шӯрои ҳамоҳангсозӣ Ваколатдор оид ба ҳуқуқи инсон мебошад.

Иштироккунандагони ММП

Иштироккунандагони механизми миллии пешгирӣ инҳо мебошанд:

- Ваколатдор оид ба ҳуқуқи инсон;
- аъзои комиссияҳои назоратии ҷамъиятӣ;

- аъзои иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ, ки шартномаҳои татбиқи лоиҳаҳои иҷтимоӣ оид ба таъмини фаъолияти ММП-ро ба имзо расонидаанд.

Ҳаёти иштироккунандагони ММП **ҳамасола** аз ҷониби Шӯрои Ҳамоҳангсозӣ интиҳоб карда мешавад.

Талабот нисбати иштироккунандагони ММП

Шахсони зерин иштироккунандаи механизми миллии пешгирӣ буда наметавонанд:

1. онҳое, ки доғи судии адонагардида ё тибқи тартиби муқаррарнамудаи қонун бардоштанишуда доранд;
2. онҳое, ки дар содир кардани ҷиноят гумонбаранд ё гунаҳгор карда шудаанд;
3. онҳое, ки аз ҷониби суд ғайри қобул амал ё қисман қобили амал дониста шудаанд;
4. судяҳо, адвокатҳо, хизматчиёни давлатӣ ва хизматчиёни ҳарбӣ, инчунин кормандони мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ё мақомоти махсуси давлатӣ;
5. онҳое, ки дар қайди муассисаи прихиятрӣ ва (ё) наркологӣ қарор доранд.

Иштироккунандаи механизми миллии пешгирӣ ҳамчунин шахсоне буда наметавонанд, ки аз ҷавобгарии ҷиноятӣ бо асосҳои сафедкарданашаванда барои содир намудани ҷиноятӣ бадқасдона озод карда шудаанд; онҳое, ки бо сабабҳои манфӣ аз хизмати давлатӣ ё хизмати ҳарбӣ, аз мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ва мақомоти махсуси давлатӣ, аз судҳо озод карда шудаанд ё аз коллегияи адвокатҳо хориҷ карда шудаанд; онҳое, ки аз литсензияи (ичозатномаи) машғул шудан ба фаъолияти адвокатӣ маҳрум карда шудаанд.

Чойҳои боздид

Дар доираи фаъолияти худ иштироккунандагони механизми миллии пешгирӣ аз муассисаҳои ислоҳӣ тавқифгоҳҳои (изоляторҳои) тафтишотӣ, муассисаҳои муолиҷаи мачбурии беморони гирифтори майзадагӣ, нашъамандӣ ва заҳрмандӣ (токсикомания), муассисаҳои махсуси муваққатан аз ҷомеа дур нигоҳ доштани шахсон, муассисаҳои таълимии дорони низоми махсуси нигоҳдорӣ боздид менамоянд.

Намудҳо ва даврияти боздидҳо

Боздидҳои пешгирикунандаи (превентивии) иштироккунандагони механизми миллии пешгирӣ ба инҳо ҷудо мешаванд:

- 1) боздидҳои пешгирикунандаи даврӣ, ки ба таври мунтазам, на камтар аз як маротиба дар чор сол гузаронида мешаванд;
- 2) боздидҳои пешгирикунандае, ки дар давраи байни боздидҳои пешгирикунандаи мунтазам бо мақсади мониторинги татбиқи тавсияҳо оид ба натиҷаҳои боздиди пешгирикунандаи (превентивии) пештара, инчунин пешгирии таъқиби шахсоне, ки иштироккунандагони механизми миллии пешгирӣ бо онҳо сӯхбатҳо гузаронида буданд, аз ҷониби махмурияти муассисаҳо, бояд мавриди боздидҳои пешгирикунанда қарор дода шаванд, гузаронида мешаванд;
- 3) боздидҳои махсуси пешгирикунанда, ки дар асоси маълумотҳои воридшуда оид ба истифодаи шиканча ва дигар намудҳои муносибат ва ҷазои бераҳмона, ғайриинсонӣ ё таҳқиркунандаи шаъну шараф анҷом дода мешаванд.

Маблағгузорӣ

Бо мақсади таъмин намудани фаъолияти мустақили ММП ва иштироккунандагони он аз мақомоти иҷроия, маблағгузори фаъолияти онҳо аз ҳисоби бучети давлатӣ тавассути татбиқи лоиҳаҳои иҷтимоӣ пешбинӣ карда мешавад. Дар доираи лоиҳаҳои иҷтимоӣ хароҷоти сафарҳои хизматӣ, хароҷоти истифодаи воситаҳои алоқа ва лавозимоти коргузорӣ, инчунин корҳои омодагии гузоришу ҳисоботҳо оид ба натиҷаҳои боздидҳо ва пешниҳодоту тавсияҳо пардохта мешаванд. Комиссияҳои назоратии чамъиятӣ маблағгузорӣ карда намешаванд, зеро онҳо мақоми (статуси) шахси ҳуқуқӣ надоранд.

Проблемҳо ва тавсияҳо

Нисбати ба таври пурра мутобиқат накардани қонунгузори милли ба Протоколи иловагӣ проблемаҳо ва ҳавотириҳои зерин вучуд доранд³⁵:

1. Мустақилият. Дар Қазоқистон Омбудсмен хизматчиёни давлатӣ, шахсони мансабдоре, ки аз ҷониби Президенти кишвар ба вазифа таъин карда мешаванд, ўҳдадоранд дар фаъолияти худ Кодекси одоби хизматчиӣ давлатиро дастури амал қарор диҳанд. Тибқи Кодекси мазкур, хизматчиёни давлатӣ ўҳдадоранд аз «амалҳое, ки метавонанд ниҳодҳои давлатиро бадном (беътибор) кунанд» худдорӣ намоянд.

³⁵ Сарчашма: Мурочиатномаи муштараки Иттиҳоди ТҲХ-и зидди шиканҷаи Қазоқистон, Қирғизистон ва Тоҷикистон - Ҷаласаи иловагии САҲА оид ба биёбоди инсонӣ ҷиҳати пешгирии шиканҷа 10-11 апрели соли 2014, ш. Вена. (Совместное обращение Коалиций НПО против пыток Казахстана, Кыргызстана и Таджикистана, Дополнительное совещание ОБСЕ по человеческому измерению по предотвращению пыток 10-11 апреля 2014 г., г. Вена).

2. *Чойҳои нигоҳдорӣ таҳти ҳабс.* Мандати мониторингии ММП ҳамаи чойҳои имконпазири нигоҳдорӣ таҳти ҳабсро фаро намегирад. Таҳти мандати ММП хона-интернатҳо барои пиронсолон ва маъюбон, утоқҳои хизматиҳои шӯъбаҳои корҳои дохилӣ қарор намегиранд.

3. *Мухторияти (мустақилияти) молиявӣ.* ММП аз ҳокимияти иҷроия мустақилияти пурра надорад, аз мухторияти молиявӣ маҳрум мебошад, бучети он аз ҷониби Ҳукумат ташаққул дода мешавад. Ҳамин тариқ, Ҳукумат метавонад ба фаъолияти ММП таъсири аз ҳад зиёд расонида, тавассути бучет миқдор, тартиби боздидҳо ва сафарҳои иштироккунандагони ММП-ро дар қаламрави кишвар танзим намояд.

4. *Фаро хондани иштироккунандаи ММП аз гурӯҳи мониторинг.* Дар қонун нисбати ҳолатҳои, ки метавонанд боиси фаро хондани иштироккунандаи ММП аз гурӯҳи мониторинги гарданд, ба таври дақиқ зикр нагардидаанд. Ба сифати асосҳо барои фаро хондани иштироккунанда «ба вучуд овардани хатар ба амниятӣ фаъолияти муассиса», «даҳолат ба фаъолияти муассиса» ё «ҳолатҳои, ки боиси ба миён омадани шӯбҳа нисбати беғаразии иштироккунандаи механизми миллии пешгирии мегарданд», зикр гардидаанд.

Аз ҷониби ташкилотҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ тавсияҳои зерин нисбати ММП дар Қазоқистон пешниҳод гардида буданд:

- Ба ММП ҳуқуқи боздид аз ҳама гуна «чойҳои имконпазири нигоҳдорӣ таҳти ҳабс» дар доираи мафҳуми моддаи 4 Протоколи иловагӣ ба Конвенсияи

зидди шиканчаи Созмони Милали Муттаҳид дода шавад.

- Ба ММП мустақилият аз ҳокимияти иҷроия, аз он чумла, мустақилияти молиявӣ дода шавад. Имконияти тасдиқ намудани бучети фаъолияти ММП аз ҷониби парламенти кишвар баррасӣ карда шавад.
- Тариқи қонунгузорӣ таъмин карда шавад, ки иштироккунандагони ММП аз чумлаи ҷомеаи шахрвандӣ бавосита бо меъёрҳои одоби хизматчиёни давлатӣ фаро гирифта нашаванд ва натавонанд ҳамчун хизматчиӣ давлатӣ қабул карда шаванд.
- Қонунгузорӣ оид ба механизмҳои миллии пешгирӣ (ММП) тағйир дода шуда, ба он асосҳои дақиқ барои хориҷ кардани иштироккунандагони ММП аз ҳайати гурӯҳҳои мониторинг илова карда шаванд.

3.1.2. Арманистон

Заминаҳои таъсисдиҳии ММП – гурӯҳҳои назорати ҷамъиятӣ

Ҳанӯз қабл аз ба тасвиб расонидани Протоколи иловагӣ ба Конвенсияи зидди шиканча ва таъсис додани шӯъба, соли 2004 дар назди Вазорати адлия гурӯҳи мониторинги ҷойҳои маҳрумӣ аз озодӣ созмон дода шуда буд.

Ба ҳайати гурӯҳи мазкур намояндагони ТҶҲ-и дорои таҷрибаи дахлдори кор дар системаи пенитенсиарӣ (адои ҷазо) шомиланд. Ҳар як ташкилот ҳуқуқ дорад дар гурӯҳи номбурда як намояндаи худро дошта бошад. Ҳайати аввали гурӯҳ бо фармони Вазири адлия таъин карда шуда буд, вале ҳамаи масъалаҳои минбаъдаи вобаста ба ҳайати гурӯҳи мазкур, хоҳ қабул кардани аъзоёни нав, хоҳ хориҷ кардани

ягон узви он аз ҳайати гурӯҳ, аз ҷониби худи гурӯҳ бо тасдиқи расмии Вазири адлия ҳал карда мешаванд. Расмиёти мазкур Гурӯҳро аз даҳолат аз ҷониби вазорат Ҳимоят мекунад ва яке аз кафолатҳои мустақилияти он мебошад. Аъзои гурӯҳ ба мӯҳлати се сол таъин карда мешаванд ва тибқи тағйироти охир, ки аз ҷониби Гурӯҳ ба Кодекси одоворид карда шуданд, баъди гузаштани ин мӯҳлат бояд аъзоёни гурӯҳ иваз карда шаванд, яъне ТҲХ намояндаи худро дар Гурӯҳ бояд иваз намояд. Қарори мазкур аз хоҳиши нигоҳ доштани «тозагии» гурӯҳ, инчунин дарки он, ки афзалияти гурӯҳ дар назди дигар намудҳои назорати система мавҷудияти «нигоҳи тоза» мебошад.

Гурӯҳ барои мониторинги самараноки системаи адои ҷазо (пенитенсиарӣ) ваколатҳои васеъ дорад. Гурӯҳ ҳуқуқ дорад аз Ҳама муассисаҳо, бидуни огоҳонии пешакӣ дар ҳар вақти рӯз боздид намояд. Гурӯҳ барои ворид шудан ба Ҳама утоқуҷойҳои дохили муассиса, инчунин ба сӯҳбату мулоқотҳо, аз ҷумла сӯҳбатҳои якка ба якка бо Ҳама гуна маҳбус ҳуқуқ дорад.

Тибқи натиҷаҳои боздид Гурӯҳ гузориш интишор менамояд. Айни ҳол дар оинномаи Гурӯҳ се навъ гузоришу ҳисобот муқаррар карда шудаанд: ҳисоботи солона; ҳисоботи ҷорӣ; ҳисоботи ғайринақшавӣ (*Adhoc*). Ҳамаи гузориши ҳисоботҳо якҷоя бо тавзеҳоти вазорат интишор карда мешаванд, барои ҳар навъ ҳисобот мӯҳлатҳо муқаррар карда шудаанд, ки дар тӯли онҳо вазорат ўҳдадор аст тавзеҳоти худро пешниҳод намояд. Барои ҳисоботҳои солона мӯҳлат се моҳ, барои ҳисоботҳои ҷорӣ як моҳ, барои ҳисоботҳои ғайринақшавӣ бошад, се рӯз муқаррар гардидааст. Ҳисоботи ғайринақшавӣ ба Гурӯҳ имконият медиҳад, ки ба таври хеле

фаврӣ ба аҳли чома иттилооти боэтимодно дар бораи ҳолатҳои ҳуқуқвайронкуноии ҷиддӣ дар системаи адои ҷазо пешниҳод намояд.

Баъдан дар назди ВКД-и Арманистон гурӯҳи мониторинги тавқиғоҳои (изоляторҳои) нигоҳдории муваққатӣ (ТНМ) таъсис дода шуд. Гурӯҳи мониторинги сеюм гурӯҳи боздид аз мактабҳои махсус ва хонаҳои кӯдакон гардид. Ҳамаи гурӯҳҳои мониторинг ба таври зайл ташаккул дода мешаванд: 7 аъзои гурӯҳи мониторингро Вазир таъин менамояд, ҳуди аъзои гурӯҳ ҳақ доранд боз аз 1 то 14 нафари дигарро, ки ба тасдиқи вазир пешниҳод карда мешаванд, интихоб кунанд. Вазир наметавонад номзадҳои онҳоро рад намояд. Аъзои гурӯҳи мониторинг ҳақ доранд сенафарӣ барои боздид ба муассисаҳои тахти назорати худ раванд. Гурӯҳи мониторинг ваколатҳои хеле васеъ дорад, масалан, он ҳақ дорад ба директори муассиса дар хусуси аз кор озод кардани корманде, ки ба камбудии зиёд роҳ додааст, тахти таҳдиди ба суд муроҷиат кардан, талабот пешниҳод намояд. Дар айни ҳол дар гурӯҳҳои мониторинги назди идораҳо аз 8 то 21 нафар шумиланд. Дар назди Вазорати муҳофизати Арманистон гурӯҳи мониторинг вучуд надорад, балки шӯрои ҷамъиятӣ фаъолият мекунад.

Таъсисдиҳӣ ва фаъолияти ММП

Моҳи майи соли 2006 Арманистон ба ПИКЗШ ҳамроҳ шуд. Раванди батасвибрасонии ПИКЗШ дар Арманистон мураккаб набуд, зеро ҳамон замон соҳаи аз ҳама мураккаби фаъолияти ПИКЗШ – системаи ҳамбасхонаҳо аллакай чанд сол боз тахти назорати ҷамъиятӣ қарор дошт.

Баъди аз ҷониби Арманистон ба тасвиб расонида шудани Конвенсияи зидди шиканча, дар соли 2008 ба Қонун дар бораи омбудсмен илова ворид карда шуд, ки тибқи он омбудсмен Механизми миллии пешгирӣ (ММП) мебошад. Механизми миллии пешгирӣ аз рӯи модели «Омбудсмен +» таъсис дода шуда буд: дар соли 2011 дар дастгоҳ шӯъбаи ММП (шӯъбаи пешгирии шиканча ва муносибати бераҳмона) иборат аз 4 корманди дастгоҳ ва аз ҷумлаи намояндагони аҳли ҷомеа – шӯрои коршиносон дар ҳайати 11 нафар таъсис дода шуд. Айни ҳол дар шӯъба 4 нафар фаъолият менамоянд (сардор, 2 ҳуқуқшинос ва духтур; пештар то рад гардидани маблағгузори байналмилалӣ, ҳамчунин психолог низ буд).

Механизм дар асоси принципҳои зерин амал мекунад:

1. Дар назди Ҷимоятгари ҳуқуқи инсон шӯрои пешгирии шиканча таъсис дода мешавад;
2. Шӯро ба муассисаҳои пӯшида ҳуқуқи дастрасии бемонеа, инчунин дигар ваколатҳоеро, ки аз ПИКЗШ бармеоянд, дорад;
3. Ба ҳайати Шӯро Ҷимоятгари ҳуқуқи инсон ва намояндагони ташкилотҳои ғайриҳукумати хифзи ҳуқуқ шомиланд;
4. Аъзои Шӯро аз ҷониби Ҷимоятгари ҳуқуқи инсон дар асоси озмун интихоб карда мешаванд;
5. Баъди ташаккулёбии аввала Шӯро худаш масъалаҳои қабул ё қатъ кардани ваколатҳои аъзои Шӯро ҳал менамояд;
6. Шӯро гузоришҳои интишор менамояд;
7. Аъзои Шӯро дар асоси ҷамъиятӣ (бемузд) кор мекунанд;
8. Дар назди Шӯро котиботи пардохтшаванда амал мекунад;

9. Механизм бучети алоҳида дорад.

Чойҳои боздид

Намояндагони ММП аз политсия, тавқиғгоҳҳои (изоляторҳои) нигоҳдори муваққатӣ, тавқиғгоҳҳои тафтишотӣ, колонияҳои ислӯҳӣ, хонаҳои кӯдакон, хонаҳои пиронсолон, қитъаҳои политсияи ҳарбӣ, қисмҳои ҳарбӣ, яъне ҳама гуна чойҳои, ки дар онҳо шиканча, муносибат ва ҷазои бераҳмона ё таҳқирунандаи шаъну шараф рӯй доданаши мумкин аст, боздид менамоянд.

Тартиби боздидҳо

Боздидҳои кормандони ММП **бидуни огоҳӣ** анҷом дода мешаванд. Кормандони ММП ҳақ доранд бо худ техникаи акбардорӣ ва видеоӣ гиранд, вале ҳақ надоранд бо худ ба муассисаҳои ислӯҳӣ телефонҳои мобилӣ бубаранд. Ҳисобот оид ба боздид бояд дар муддати 3 рӯз пешниҳод карда шавад.

Маблағгузорӣ

Пештар маблағгузорӣ аз ташкилотҳои байналмилалӣ ворид мегардид, вале соли 2014 шӯъба бояд ба маблағгузори милли мегузашт. Дар назди шӯъба шӯрои коршиносон амал мекунад, ки аъзои он дорои ҳамон ҳуқуқҳои мебошанд, ки кормандони дастгоҳ доранд. Фарқияти ягонаи аъзои шӯрои коршиносон аз кормандони дастгоҳ он аст, ки онҳо музди меҳнат мегиранд. Якҷанд вақт музди меҳнати коршиносон аз ҳисоби маблағҳои бучети Иттиҳоди Аврупо пардохта мешуд. Айни ҳол бо сабаби вучуд надоштани маблағгузорӣ хароҷоти сафарҳои коршиносон ба минтақаҳои Арманистон пардохта намешавад, онҳо бояд аз ҳисоби худ ба он чойҳои сафар кунанд.

Мурочиатҳо ва гузаронидани экспертизаҳо

Чавоб ба мурочиатҳои ММП дар мӯҳлати як моҳ пешниҳод карда мешавад, вале, агар дар мактуб мӯҳлати дигар нишон дода шуда бошад, он гоҳ чавоб дар мӯҳлати кӯтоҳтаре, ки зикр гардидааст, пешниҳод карда мешавад. Барои чавоб пешниҳод накардан ба Ваколатдор чавобгарии маъмурӣ мукаррар гардидааст. Ба ММП ҳангоми тафтиши парвандаҳои ҷиноятӣ ваколатҳо намерасанд. Пештар Ваколатдор чунин ваколатҳоро дошт, вале дар асоси изҳороти Вазорати адлия Суди конститутсионӣ ин ваколатҳоро ғайриконститутсионӣ донист. Ваколатдор ҳақ дорад ба мақомоти давлатӣ дар мавриди гузаронидани экспертиза супориш диҳад, вале экспертизаи мазкур аз ҳисоби бучети Ваколатдор пардохта мешавад. ММП ҳисоботҳои гурӯҳҳои мониторингро истифода мекунад. Аъзои гурӯҳҳои мониторинг ҳангоми ошкор намудани камбудихо (хукуквайронкуниҳо) ҳақ доранд ба вазир мурочиат кунанд ва изҳор намоянд, ки агар дар муддати 3 рӯз хукуквайронкунӣ баргараф карда нашавад, он гоҳ иттилоот дар ин бора ба воситаҳои ахбори омма раван карда мешавад.

Проблемаҳо ва тавсияҳо

Кумитаи зидди шиканҷаи Созмони Милали Муттаҳид дар иҷлосияи 48-уми худ нисбати Арманистон тавсияҳои ҷамъбастии худро қабул намуд³⁶. Масалан, Кумита изҳори нигаронӣ намуд, ки:

³⁶ п.22, Хуҷҷати CAT/C/ARM/CO/3, дар суроғаи зерин дастрас аст:
http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/SessionDetails1.aspx?SessionID=329&Lang=en

1. Ба Ҳимоятгари ҳуқуқи инсон (омбудсмен), ки ба сифати механизми миллии пешгирии Арманистон таъин гардида буд, барои мандати худро ба таври самаранок иҷро кардани он захираҳои кофӣ таъмин карда намешаванд.
2. Баъзе тавсияҳои, ки Ҳимоятгари ҳуқуқи инсон пешниҳод намудааст, аз ҷониби мақомоти ҳукумати иҷро карда намешаванд.

Дар айни замон, Кумита ба Арманистон тавсия намуд, ки:

- ба идораи Ҳимоятгари ҳуқуқи инсон барои самаранок иҷро кардани мандати дугонаи худ ҳам ба сифати омбудсмен ва ҳам ба сифати механизми миллии пешгирии Арманистон мутобиқи принципҳои дастурии марбут ба механизмҳои миллии пешгирӣ, ки Зеркумита оид ба пешгирии шиканча қабул намудааст, захираҳои кофӣ ҷудо намояд;
- ҳамкориҳои кормандони мақомоти ҳифзи ҳуқуқ, прокуратура, хизматчиёни ҳарбӣ ва кормандони ҳабсхонаҳоро бо Ҳимоятгари ҳуқуқи инсон таъмин намояд, инчунин барои татбиқ намудани тавсияҳои он тадбирҳо андешад.

3.2. Таъсиси мақомоти алоҳида ба сифати ММП. Таҷрибаи Қирғизистон

Қирғизистон ба Протоколи иловагӣ ба Конвенсияи зидди шиканча моҳи феввали соли 2008 ҳамроҳ шуд. Мутобиқи ҳуҷҷат соли 2010 кишвар бояд ММП таъсис меод ва фаъолияти самаранокӣ онро таъмин мекард. Вале бинобар вазъи бамиёномадаи ҷамъиятию сиёсӣ дар кишвар, ҷорӣ

намудани ММП то соли 2012 кашол ёфт. Моҳи июни соли 2012 Парламенти ҷумҳурӣ Қонун «Дар бораи дар Қирғизистон таъсис додани Маркази милли оид ба пешгирии шиканча»-ро қабул намуд.

Аъзои ММП, тибқи қонун, аз чониби Маркази милли интиҳоб карда мешаванд. Ба ММП ҳуқуқи анҷом додани боздидҳои эълоншуда, равон намудани тавсияҳо ба мақомоти давлатӣ дода шудааст. Мақомоти давлатӣ ӯҳдадоранд тавсияҳои ММП-ро баррасӣ ва мавриди иҷро қарор диҳанд.

Моҳи августи соли 2013 директори ММП интиҳоб карда шуд ва чорҷӯбаҳои ташкилии ММП таҳия карда шуданд. Дар айни замон, дар бучети кишвар барои соли 2013 ва соли 2014 барои фаъолияти ММП **маблағ пешбинӣ карда нашуд**.

Дар Маркази милли 26 кормандони аз ҷиҳати ҳайати гендерӣ ва этникӣ мухталиф дар ҳафт идораи воқеъ дар тамоми минтақаҳои Қирғизистон кор мекунанд. Кормандони Маркази милли муттаҳассисони соҳаҳои мухталиф, аз ҷумла ҳуқуқшиносон, психологҳо, кормандони иҷтимоӣ ва ғайра мебошанд. Ба кормандони Маркази милли дахлнопазирӣ кафолат дода шудааст. Мақоми олии Маркази милли Шӯрои Ҳамоҳангсозӣ мебошад, ки он аз намояндагони ҷомеаи шахрвандӣ Жогорку Кенешӣ (Парламенти) Қирғизистон ва Омбудсмен (Ақийкатчӣ) иборат мебошад.

Шӯрои Ҳамоҳангсозӣ

Мақоми олии идоракунии Маркази милли Шӯрои Ҳамоҳангсозӣ мебошад. Он аз *ёздаҳ аъзо* иборат аст. Ба ҳайати Шӯрои Ҳамоҳангсозӣ инҳо дохиланд: Омбудсмен; 2

намояндаи (депутати) Парламент (якero аксарияти кулли парламент, дуомро муҳолифини парламентӣ пешниҳод намудаанд); ва 8 намояндаи ташкилотҳои ғайритиҷоратӣ³⁷ (ба тариқи куръапартоӣ интиҳоб карда мешаванд).

Ҳайати Шӯрои ҳамоҳангсозӣ ба мӯҳлати 4 сол интиҳоб карда мешавад. Вале ҳамон як шахс наметавонад паси ҳам бештар аз ду мӯҳлат узви Шӯрои ҳамоҳангсозӣ бошад, ба истиснои Омбудсмен. Роҳбарони кумитаҳои парламент, роҳбарони фраксияҳои депутатӣ ва ё хизматҳои сиёсӣ метавонанд ба ягон маҳдудият аз ҷониби Шӯрои ҳамоҳангсозӣ бошанд. Аз ҷониби Шӯрои ҳамоҳангсозӣ фаъолияти худро *ба таври ройгон (беподш)* анҷом медиҳанд. Ба онҳо ҷаброни хароҷоти сафарҳои хизматӣ ҳангоми анҷомдиҳии ваколатҳои узви Шӯрои ҳамоҳангсозӣ кафолат дода мешавад.

Талабот нисбати кормандони Маркази милли

Кормандони Маркази милли аз ҷониби директори Маркази милли бо пешниҳоди Шӯрои ҳамоҳангсозӣ аз рӯи натиҷаҳои интиҳоби озмунӣ (конкурсӣ) таъин карда мешаванд. Интиҳоби озмунӣ ба мансабҳои ишғолнагардидаи кормандони Маркази милли аз ҷониби Шӯрои ҳамоҳангсозӣ тибқи қоидаҳои муқаррарнамудаи Регламенти Шӯрои ҳамоҳангсозӣ гузаронида мешавад.³⁸

³⁷ Тибқи тартиби муқарраргардида бақайдгирифташуда, ки фаъолияти оинномавии онҳо бо ҳифзи ҳуқуқ ба озоӣ аз шиканча алоқаманд мебошад.

³⁸ Қонуни Ҷумҳурии Қирғизистон «Дар бораи Маркази миллии Ҷумҳурии Қирғизистон оид ба пешгирии шиканча ва дигар намудҳои муносибат ва ҷазои бераҳмона, ғайринсонӣ ё таҳқиркунандаи шаъну шараф, моддаи 5 банди 6 (Закон Кыргызской Республики «О Национальном центре Кыргызской Республики по предупреждению пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания», ст. 5 п.6).

Ҳангоми интихоби кормандони Маркази миллӣ талаботи зерин истифода карда мешаванд:

- қобилияти корӣ;
- шаҳрвандии Ҷумҳурии Қирғизистон;
- мавҷудияти таҳсилоти олӣ;
- таҷрибаи кори амалӣ ба сифати ҳуқуқшинос, педагог, духтур, психолог, психиатр, корманди иҷтимоӣ, инчунин таҷрибаи кор бо гурӯҳҳои осебпазири ҷомеа, ба монанди муҳочирон, ноболиғон, шахсони имкониятҳои саломатиашон маҳдуд, бо ақаллиятҳои этникӣ ва забонӣ, инчунин дорои таҷрибаи касбӣ дар идоракунии ва анҷомдиҳии назорат ба ҷойҳои маҳрумӣ аз озодӣ ва маҳдудсозии озодӣ.

Кормандони Маркази миллӣ судяҳо, кормандони мақомоти хифзи ҳуқуқ, кормандони системаи иҷрои ҷазои ҷиноятӣ, шахсоне, ки дар ҷойҳои маҳдудкунии озодӣ (ҷойҳои тамаркузи зиёди гурӯҳҳои махсусан осебпазир, ба монанди ноболиғон, занон, шахсони имкониятҳои саломатиашон маҳдуд, муҳочирон, беморони рӯҳӣ ва ғайра) машғули коранд, инчунин шахсоне, ки барои содир кардани ҷиноят доғи судӣ доранд, **буда наметавонанд.**

Ҷойҳои боздид

Маркази миллӣ боздидҳои пешгирикунандаро аз ҳама ҷойҳои маҳрумӣ аз озодӣ ва маҳдудкунии озодӣ анҷом медиҳад: камераҳои боздошти муваққатӣ; тавқиғоҳҳои (изоляторҳои) нигоҳдории муваққатӣ ва тавқиғоҳҳои тафтишотӣ; колонияҳои сукунат, колонияҳои ислоҳӣ, колонияҳои тарбиявӣ, ҳабсхонаҳо; қабулгоҳҳо-таҳвилгоҳҳои мақомоти корҳои дохилӣ; гаупвахтаҳо; биноҳои мақомоти хадамоти сарҳадӣ барои нигоҳдории шахсоне, ки таҳти

боздошти маъмурӣ қарор дода шудаанд; нуқтаҳои қабул ва ҷойгирони маваққати шахсони дар дохили ҷумҳурӣ муҳочиркардашуда ва шахсоне, ки паноҳгоҳ меҷӯянд.

Ба ҷойҳои маҳдудкунии озодӣ инҳо мансубанд: ҷойҳои ҷойгиршавӣ ва объектҳои мақомоти ҳифзи ҳуқуқ; марказҳои адаптатсия (мутобиқгардонӣ) ва реабилитатсия (офиятбахшии) ноболиғон; қисмҳои ҳарбии мақомоти корҳои дохилӣ, вазорати мудофия, амнияти миллӣ, системаи иҷроӣ ҷазо ва мақомоти ваколатдори давлатӣ дар соҳаи пешгирии ҳолатҳои фавқулодда; муассисаҳои психиатрӣ (бемориҳои рӯҳӣ); муассисаҳои махсусгардонидашуда барои табобати маҷбурии беморони гирифтори бемориҳои рӯҳӣ, майзадагӣ, нашъамандӣ ва захрмандӣ (токсикомания); муассисаҳои давлатӣ ва ғайридавлатии тибӣю иҷтимоӣ барои пиронсолон, ноболиғон ва шахсони имкониятҳои саломатиашон маҳдуд (хонаҳо барои пиронсолон, хонаҳои кӯдакон ва ғайра); муассисаҳои махсусгардонидашуда барои кӯдакон ва наврасоне, ки ба шароити махсуси тарбия эҳтиёҷ доранд.

Навъҳо ва даврияти боздидҳо

Боздидҳои пешгирикунанда аз ҷойҳои маҳрумӣ аз озодӣ ва маҳдудкунии озодӣ ҳама гуна рӯз ва дар ҳама **вақти рӯз бидуни огоҳонии пешакӣ** анҷом дода мешаванд. Барои мақсадҳои анҷомдиҳии боздидҳо гурӯҳ аз ҷумлаи кормандони Маркази миллӣ ва Шӯрои ҳамохангсозӣ таъсис дода мешавад. Се навъ боздидҳо анҷом дода мешаванд: даврӣ, фосилавӣ ва махсус. Боздидҳои пешгирикунандаи фосилавӣ дар давраи байни боздидҳо ҳамзамон бо гузаронидани санчиши ҳаматарафа баъди фосилаи номуайяни вақт бидуни огоҳонии пешакӣ анҷом дода

мешаванд. Мақсади боздидҳои пешгирикунандаи фосилавӣ аз он иборат мебошад, ки иҷрои тавсияҳо пайгирӣ карда (санҷида) шавад ва боварӣ ҳосил карда шавад, ки шахсони аз озодӣ маҳрумкардашуда ва шахсони озодиашон маҳдудкардашуда, кормандони ҷойҳои маҳрумӣ аз озодӣ ва маҳдудсозии озодӣ барои ҳамкорӣ бо гурӯҳе, ки боздидҳои пешгирикунанда анҷом медиҳад, тахти фишор (ҷазо) қарор дода нашуда бошанд. Боздидҳои махсус тибқи ҳар як хабар дар бораи истифодаи шиканҷа ва муносибати бераҳмона, далели ҳалокат дар ҷойҳои маҳрумӣ аз озодӣ ва маҳдудсозии озодӣ ё барои таҳқиқ намудани проблемаи мушаххас анҷом дода мешаванд.

Боздид аз ҳар як ҷойи маҳрумӣ аз озодӣ ва маҳдудсозии озодӣ бояд на камтар аз як маротиба дар 2 сол анҷом дода шаванд, боздидҳои пешгирикунандаи фосилавӣ бошанд бояд на камтар аз нисфи вақти умумии барои ҳамаи навъҳои боздидҳо истифодашударо ташкил диҳанд. Даврияти боздидҳоро Маркази миллии вобаста ба захираҳои молиявӣ, ки барои фаъолияти Маркази пешниҳод карда шудаанд, муқаррар менамояд.

Маблағгузорӣ

Маблағгузори фаъолияти Маркази миллии аз ҳисоби маблағҳои бучети ҷумҳуриявӣ, инчунин дигар маблағҳое, ки хилофи қонун намебошанд, анҷом дода мешавад. Дар бучети давлатӣ ҳамасола маблағҳои барои таъмини фаъолияти самараноки Маркази миллии зарурбуда пешбинӣ карда мешаванд.

Маркази миллии лоиҳаи бучети худро таҳия менамояд ва онро барои мувофиқасозӣ ба Ҳукумати Ҷумҳурии

Қирғизистон равон мекунад. Дар сурати вучуд доштани ихтилофот Ҳукумати Ҷумҳурии Қирғизистон пешниҳодҳои Маркази миллиро бидуни тағйирот дар лоиҳаи бучети ҷумҳуриявӣ, ки бояд ба Парламент равон карда шавад, ворид мекунад ва хулосаи худро замима менамояд.

Марказ ба таври мустақилона ҳаҷми маблағҳои барои маблағгузори Маркази милли зарурбударо муайян менамояд ва маблағҳоро дар доираи бароварди (сметаи) хароҷот мустақилона ихтиёрдорӣ мекунад. Шӯрои Ҳамоҳангсозӣ ҳақ дорад барои гузаронидани аудити ҳисоботи молиявии фаъолияти Маркази милли аудити мустақилро даъват намояд.

Проблемаҳо ва тавсияҳо

Моҳи ноябри соли 2013 Кумитаи зидди шиканҷаи Созмони Милали Муттаҳид хулосаҳои ҷамъбастии худро нисбаи Қирғизистон қабул намуд³⁹, ки дар онҳо Кумита дар мавриди он, ки Маркази милли то ба ҳол ба иҷрои функсияҳои механизми миллии пешгирии кишвар, аслан бо сабаби кофӣ набудани маблағгузорӣ, оғоз накардааст, изҳорӣ нигаронӣ менамояд.

Кумитаи зидди шиканҷаи Созмони Милали Муттаҳид ба Қирғизистон тавсия намуд кишвар таъмин намояд, ки:

³⁹Нигаред ба: п.15, Заключительные замечания по второму периодическому докладу Кыргызстана, декабрь 2013, хуччати САТ/С/КГЗ/СО/2, дар суроғаи зерин дастрас аст:

http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/SessionDetails1.aspx?SessionID=809&Lang=en

- Маркази миллии пешгирии шиканча дорои захираҳои зарурии молиявӣ, инсонӣ ва моддӣ барои иҷрои мандати худ ба таври мустақил ва самаранок бошад;
- ҳамаи шахсоне, ки дар идоракунии ҷойҳои маҳрумӣ аз озодӣ иштирокдоранд, бо ҳуқуқҳои аъзои Маркази миллии пешгирии шиканча шинос карда шаванд.

Дар соли 2012 намояндаи Зеркумитаи зидди шиканча (ЗЗШ) аз Қирғизистон боздид намуда, тибқи натиҷаҳои он дар мавриди ба таъхир гузоштани таъсиси ММП дар кишвар ихзори нигаронӣ намуд ва ба Қирғизистон тавсия кард, ки:

- дар оянда маблағгузорию бештар намояд, то ки барои иҷрои самараноки мандати ММП имконият фароҳам бошад;
- таъмин карда шавад, ки дар ҳаёти ММП мутахассисоне шомил бошанд, ки дорои донишҳои мухталиф дар соҳаи пешгирии шиканча мебошанд ва ба таври зарурӣ гурӯҳҳои асосии этникӣ ва гурӯҳҳои ақаллиятҳои кишварро намояндагӣ менамоянд.⁴⁰

⁴⁰Нигаред ба: п.17 и 18, Доклад о посещении Кыргызстана Подкомитетом по предупреждению пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания, февраль 2014, ҳуҷҷати САТ/ОР/КГЗ/1, дар суроғи зерин дастрас аст: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/TreatyBodyExternal/CountryVisits.aspx

3.3. Таъинкунии якчанд ташкилоте, ки якҷоя функцияҳои ММП-ро иҷро мекунанд

Дар баъзе кишварҳо функцияҳои ММП-ро ҳамзамон якчанд ташкилот иҷро мекунанд. Масалан, дар Британияи Кабир (, ки Протоколи иловагиро моҳи декабри соли 2003 ба тасвиб расонидааст) ММП соли 2009 таъин карда шуда буданд. ММП дар ҳоли ҳозир аз 20 мақомоти назораткунанда иборат мебошад, ки онҳо аз ҷойҳои нигоҳдорӣ таҳти ҳабс, ба монанди ҳабсхонаҳо, қитъаҳои политсия, марказҳои муҳоҷирати нигоҳдорӣ таҳти ҳабс, марказҳои сукунати беҳатари кӯдакон ва муассисаҳои саломатии рӯҳӣ боздид менамоянд. Фаъолияти ММП аз ҷониби Нозироти ҳабсхонаҳо ва гурӯҳи роҳбарикунандаи иборат аз 4 намояндаи сохторҳои давлатии Британияи Кабир ҳамоҳанг карда мешавад. ММП ҳуқуқ доранд боздидҳои пешгирикунандаи ҷойҳои маҳрумӣ аз озодӣ, таҳлилҳои масъалаҳои вобаста ба онҳо ва пешбурди тавсияҳо оид ба тағйири қонунгузорӣ ва амалияро анҷом медиҳанд.

Дар Зеландияи Нав ММП аз панҷ муассиса иборат аст: Комиссия оид ба ҳуқуқи инсон (мақомоти марказии ҳамоҳангсоз), Дастгоҳи Омбудсмен, Мақомоти мустақил оид ба амалҳои политсия, Дастгоҳи Омбудсмен оид ба ҳуқуқи кӯдак ва нозири идораҳои хизматӣ ва ҷиноятии назди судья-адвокати генералии қувваҳои мусаллаҳ.

Вале, ҳангоми татбиқи чунин нақша, ҳамчунин мушкилоти муайяне низ метавонанд ба миён оянд. Масалан, Зеркумитаи зидди шиканча проблемаҳои зерини вобаста ба ММП-ро дар Зеландияи Нав зикр намуд⁴¹:

⁴¹ Нигаред ба: Параграфи 12,13 ва 16, Гузориш оид ба боздиди Зеркумитаи пешгирии шиканча ва дигар намудҳои муносибат ва ҷазои бераҳмона,

1. Захираҳо ва мустақилият. Аксари унсурҳои (қисматҳои) ММП маблағгузори иловагӣ нагирифтаанд, азбаски фаъолият дар чорчӯбаи ММП ҳамчун фаъолияти иловагӣ ба фаъолияти асосии онҳо баррасӣ гардидааст.

2.Кормандон. Миқдори кормандоне, ки ММП дар ихтиёр дорад кофӣ намебошад, бо дарназардошти он, ки шумораи ҷойҳои нигоҳдорӣ таҳти ҳабс, ки таҳти мандати онҳо қарор доранд, зиёд аст. Камбуди коршиносон дар соҳаҳои тиб ва психиатрия ба мушоҳида мерасад.

3. Мақоми ҷамъиятӣ ва чорчӯбаи мандатҳо. Дар мандатҳои мақомоти ММП камбудиҳо вучуд доранд. Масалан, 161 муассисае, ки дар онҳо шахсони ноқисулақл қарор доранд, бо мандати ММП фаро гирифта нашудаанд. Ташкилотҳои мухталифи ММП бо давлат ва ҷомеаи шахрвандӣ дар асоси дучониба, на ҳамчун мақомоти ягонаи коллегиялии эксперти, ҳамкорӣ мекунанд.

IV. ТАФСИРИ ҚОНУНГУЗОРӢ ОИД БА МЕХАНИЗМҲОИ МАВҶУДАИ МУОИНА ВА НАЗОРАТИ ҶОЙҲОИ МАҲРУМИЯТ АЗ ОЗОДӢ ВА МАҲДУДСОЗИИ ОЗОДӢ

Протоколи иловагӣ ва механизмҳои миллии пешгирии дар асоси он таъсисдодашуда навъҳои назорат ва муоинаи ҷойҳои маҳрумият аз озодиро иваз намекунанд, балки онҳоро танҳо пурра мекунанд. Тавре ки аллакай дар боло зикр карда шуд, ғояи асосии Протоколи иловагӣ аз он иборат аст, ки муассисаҳои пӯшида ва нимпӯшида ҳар қадар дастрас ва шаффоф бошанд, дар онҳо ҳуқуқвайронкуни

гайриинсонӣ ё таҳқиқкунандаи шаъну шараф, августи 2014 (ба забони англисӣ). Хуччати CAT/OP/NZL/ 1, дар суроғаи зерин дастрас аст: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/TreatyBodyExternal/CountryVisits.aspx

хамон қадар камтар хоҳад буд. Ҳангоми батасвибрасонии Протоколи иловагӣ ва таъсиси ММП гузаронидани тафсири қонунгузорӣ барои муайян намудани моделҳои аллақай вучуддоштаи назорат ва имкониятҳо барои таъсиси механизми мазкур муҳим мебошад.

Дар боби мазкур, мо навъҳои вучуддоштани назорат ва муоинаи ҷойҳои маҳрумӣ аз озодӣ, ба таври мушаххас: навъҳои маъмурӣ, прокурорӣ, судӣ, парламентӣ (аз ҷумла механизми Ваколатдор оид ба ҳуқуқи инсон), инчунин ҷамъиятиро баррасӣ менамоем.

4.1. Назорати идоравӣ

Назорати идоравӣ аз назорати мақомоти болоӣ нисбати ташкилотҳои зертобеъ иборат мебошад.

Мақомоти системаи иҷроии ҷазои ҷиноятӣ: муассисаҳои ислотӣ; таъқиқгоҳҳои (изоляторҳои) тафтишотӣ; марказҳои ислотӣ; нозироти қорҳои ислотӣ; муассисаҳои тиббӣ⁴²; қорхонаҳои, ки дар системаи иҷроии ҷазои ҷиноятӣ, барои анҷомдиҳии ҷаъолияти истехсолӣ таъсис дода мешаванд; воҳидҳои ҳарбие, ки муоина, назорат ва муҳофизатро таъмин менамоянд.

Мутобиқи моддаи 27 Кодекси иҷроии ҷазои ҷиноятӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон назорати бевоситаи (мустиқими) ҷаъолияти муассиса ва мақомоти иҷрокунандаи ҷазо аз ҷониби мақомоти болоии идоравӣ ва шахсони мансабдори он анҷом дода мешавад. Яке аз вазифаҳои Вазорати адлия ташкили баррасии пешниҳодҳо, арзу шикоятҳои шахрвандон

⁴²Беморхонаҳо, беморхонаҳои махсусгардонидашудаи психиатрӣ, беморҳои сил, қисмҳои тиббӣ барои расонидани ёрии тиббӣ ба маҳкумшудагон, маҳбусон дар доираи муассисаҳои ислотӣ таъсис дода мешаванд.

ва татбиқи чораҳо оид ба бартаарафсозии камбудихо дар ташкили кори мақомот ва муассисаҳои системаи иҷроӣ ҷазои ҷиноятӣ мебошад. Ҳангоми истифодаи назорати идоравӣ, шахсе, ки ба ақидаи ӯ ҳуқуқҳояш поймол карда шудаанд, ҳақ дорад бо шикоят ба шахси болоӣ муроҷиат намояд.

Масалан, *сардори муассисаи ислоҳӣ* бояд нисбати муроҷиати маҳбусон дар бораи риоя нагардидани ҳуқуқи онҳо чораҳо андешад⁴³. *Сардори тавқиғоҳи (изоляторӣ) тафтишотӣ* нисбат ба муроҷиати гумонбаршудагон, айбдоршавандагон ва маҳбусон дар бораи риоя намудани ҳуқуқи онҳо чораҳо меандешад.⁴⁴ *Сардори маркази ислоҳӣ (табъидгоҳ)* нисбати муроҷиати маҳкумшудагон дар бораи риоя нагардидани ҳуқуқҳои онҳо чораҳо меандешад.⁴⁵

Қонун «Дар бораи системаи иҷроӣ ҷазои ҷиноятӣ» пешбинӣ менамояд, ки муассисаи асосии системаи иҷроӣ ҷазои ҷиноятӣ Сарраёсати иҷроӣ ҷазои ҷиноятӣ Вазорати адлия мебошад, ки ба доираи вазифаҳои он, аз ҷумла таъмини ҳуқуқи манфиатҳои шахрвандоне, ки дар воҳидҳои сохтори системаи иҷроӣ ҷазои ҷиноятӣ хизмат мекунад, инчунин баррасии арзу шикоятҳои маҳбусон дохиланд⁴⁶.

Сардори Сарраёсати иҷроӣ ҷазои ҷиноятӣ Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар қатори дигар ваколатҳо *шахрвандонро қабул мекунад, арзу шикоятҳои онҳоро*

⁴³Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи системаи иҷроӣ ҷазои ҷиноятӣ», моддаи 14.

⁴⁴Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи системаи иҷроӣ ҷазои ҷиноятӣ», моддаи 18.

⁴⁵Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи системаи иҷроӣ ҷазои ҷиноятӣ», моддаи 22.

⁴⁶Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи системаи иҷроӣ ҷазои ҷиноятӣ», моддаи 10.

баррасӣ намуда, аз рӯи онҳо чораандешӣ менамояд, аз рӯи ҳодисаҳои аз ҷониби кормандони системаи иҷроӣ ҷазои ҷиноятӣ вайрон кардани интизом ва қонуният санҷиши хизматӣ мегузаронад (моддаи 11 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи системаи иҷроӣ ҷазои ҷиноятӣ»).

Муассисаҳои ёрии психиатрӣ: беморхонаҳои психиатрӣ ва психоневрологӣ (рӯху асаб), диспансерҳо ё марказҳои психиатрӣ ва психоневрологӣ (рӯху асаб), кабинетҳои (утоқҳои) психиатрии марказҳои саломатии шаҳрҳо ва ноҳияҳо, ки дар онҳо дар ҳамкориҳои зич бо хадамоти кӯмаки аввалияи тиббӣ санитарӣ ва хадамоти ҳифзи иҷтимоӣ ба шахсони гирифтори иллатҳои рӯҳӣ ёрии махсусгардонидашудаи тиббӣ расонида мешавад.⁴⁷

Мутобиқи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ёрии раванпизишкӣ», ҳангоми анҷомдиҳии назорат ба фаъолияти расонидани ёрии тиббии рӯҳӣ, мақомоти давлатии тандурустӣ, ҳифзи иҷтимоӣ, маориф, инчунин вазорату идораҳои, ки муассисаҳои рӯҳӣ ва рӯху асаб доранд, фаъолияти муассисаҳои дар тобеияташон буда ва мақомоти тандурустӣ фаъолияти табибони хусусиро назорат мекунанд. Аз болои қарорҳо ва ҳаракатҳои муассисаҳои бемориҳои раванӣ ва шахсоне, ки ёрии тиббии рӯҳӣ мерасонанд, ба мақомотҳои дар боло нишондодашуда, инчунин ба прокуратура ва суд шикоят кардан мумкин аст.⁴⁸

Муассисаҳои ёрии наркологӣ: шабакаи сохторҳои махсусгардонидашудаи дармонгоҳӣ ва беморхонавӣ дар доираи системаи хизматрасонии тиббии аҳоли буда, ёрии табобатию пешгирӣ, тиббӣ иҷтимоӣ ва ҳуқуқии беморони

⁴⁷Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ёрии раванпизишкӣ», моддаи 2.

⁴⁸Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ёрии раванпизишкӣ», моддаи 40.

гирифтори нашъамандӣ, захрмандӣ (токсикомания) ва майзадагиро анҷом медиҳанд.⁴⁹ Назорати давлатӣ ва ҳамоҳангсозии фаъолияти муассисаю ташкилотҳо ва шахсонро, ки ёри наркологи мерасонанд, Вазорати тандурустии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва мақомоти дахлдори ҳокимияти маҳаллӣ анҷом медиҳанд.⁵⁰

Мақтаб-интернатҳо: Низомномаи мақтаб-интернати Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинӣ менамояд, ки Вазорати маориф, мақомоти идоракунии маориф дар маҳалҳо назорати мунтазами (доимии) шароити зиндагии тарбиятгирандагони мақтаб-интернатро анҷом медиҳанд (банди 8).

4.2. Назорати судӣ

Назорати судӣ – ин истехсолот дар суд оид ба санҷишӣ қонунӣ ва асоснок будани амалҳо ва қарорҳо дар робита бо арзу шикоятҳои шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ мебошад. Назорати судӣ барои он зарур аст, ки шахрвандон ва шахсони ҳуқуқӣ аз ғалатҳо, қарорҳои ғайриодилонаи мақомоти маъмурӣ эмин нигоҳ дошта шаванд.

Мутобиқи Кодекси муҳофизати ҳақҳои инсонии (КМҶ) Ҷумҳурии Тоҷикистон, ба ҳабсгирифтани маҷбури дар муассисаҳои тиббӣ ё тарбиявӣ нигоҳ доштани шахс **танҳо дар асоси қарори суд, судя** ба иҷро расонида мешавад. Ғайр аз ин, шахси ба ҳабс гирифташуда ҳуқуқи шикоят карданро дорад (моддаи 11).

Ба ҳабс гирифтани: Дар муддати 72 соат аз лаҳзаи боздошти шахс судя бояд дар бораи ба ҳабс гирифтани ӯ қарор қабул

⁴⁹Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ёри равоношиносӣ», моддаи 2.

⁵⁰Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ёри равоношиносӣ», моддаи 27.

кунад, агар чунин қарор қабул карда нашуда бошад, шахси боздоштшударо бояд ҷавоб диҳанд. Шахси ба ҳабс гирифташуда (ҳимоятгар ва намояндаи қонунии он) ҳуқуқ доранд хангоми аз ҷониби судя баррасӣ гардидани масъалаи татбиқи ҷораи пешгирӣ дар намуди ба ҳабс гирифтани иштирок намояд (моддаи 111 КМЧ Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Бе розигӣ (маҷбури) хобонидан дар муассисаҳои бемориҳои равонӣ. Мутобиқи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ёрии равонпизишкӣ» (моддаи 30), Комиссияи равонпизишкӣ дар муддати 72 соати пас аз ба муассиса оварда шудани шахси бемор ӯро мавриди азназаргузаронӣ қарор медиҳад ва дар бораи бе розигӣ хобонидани шахси бемор қарор қабул менамояд. Дар муддати 24 соат ҳуқуқҳои комиссияи равонпизишкӣ ба суд равон карда мешавад, ки бояд онро дар муддати 3 рӯз баррасӣ намояд ва дар бораи минбаъд нигоҳ доштани шахс дар муассисаи бемориҳои равонӣ қарор қабул кунад. Мутобиқи Кодекси муурофиявии граждани, судя масъалаи мазкурро дар муддати 5 рӯз баррасӣ менамояд, ки ҳилофи меъёрҳои қонун дар бораи ёрии равонпизишкӣ мебошад. Боз як номутобиқати дигар байни Қонун «Дар бораи ёрии равонпизишкӣ» ва Кодекси муурофиявии граждани ба мӯҳлатҳои раванди шикоят овардан ба суд дахл дорад. Кодекси муурофиявии граждани мӯҳлатро як моҳ пешбинӣ намудааст, дар ҳоле ки дар Қонун «Дар бораи ёрии равонпизишкӣ» мӯҳлати шикоят овардан танҳо 10 рӯз муқаррар шудааст.⁵¹

⁵¹Нигаред ба: Усмонова М.Р., Ҷураева Т.А. Мусоидат дар пешгирии шиканча ва дигар намудҳои муносибат ва ҷазои бераҳмона, ғайриинсонӣ ё таҳқиркунандаи шаъну шараф дар муассисаҳои психиатрӣ. Ҳисобот аз рӯи натиҷаҳои мониторинги Идораи ҳуқуқи инсон ва риояи қонуният. – Душанбе, 2012. – С. 10-12, 36-40.

Боздид аз муассисаҳои иҷроӣ ҷазо. Судяҳо ҳуқуқ доранд бидуни иҷозати махсус аз муассисаҳои иҷроӣ ҷазои ҷиноятӣ боздид намоянд (моддаи 29 КИЧҚ Ҷумҳурии Тоҷикистон)

4.3. Назорати прокурорӣ

Назорати риояи дақиқ ва иҷроӣ яххелаи қонунҳо хангоми иҷро ва адои ҷазо аз ҷониби Прокурори генералии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва прокуророни тобеи ӯ мутобиқи Қонуни конститусионии Ҷумҳурии Тоҷикистон "Дар бораи мақомоти прокуратураи Ҷумҳурии Тоҷикистон" ва моддаи 26 Кодекси иҷроӣ ҷазои ҷиноятӣ ба амал бароварда мешавад. Предмети назорати прокурорӣ, аз он ҷумла, инҳо мебошанд:

- қонунӣ будани иқомати шахс дар ҷои нигоҳдории боздоштшудагон, хонаҳои қабулу тақсимкунӣ, ҷои ҳабси пешакӣ, муассиса ва мақомоти иҷроқунандаи ҷазо ва дигар ҷойҳое, ки ҷораҳои маҷбурии таъинкардаи судро иҷро менамоянд;
- риояи ҳуқуқи вазифаҳои бо қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон муқарраршудаи боздоштшудагон, маҳбусон, маҳкумшудагон ва шахсоне, ки дучори ҷораҳои маҷбури шудаанд, тартиб ва шароити нигоҳдории онҳо.

Прокуроре, ки назорат мебарад, ҳуқуқ дорад:

- ҳар вақт бидуни тафтиш ба ҷои нигоҳдории боздоштшудагон, хонаҳои қабулу тақсимкунӣ, ҷои ҳабси пешакӣ, муассиса ва мақомоти иҷроқунандаи ҷазо ва дигар ҷойҳое, ки ҷораҳои маҷбурии таъинкардаи судро иҷро менамоянд, дарояд;
- боздоштшудагон, ҳабсшудагон, маҳкумшудагон ва шахсонеро, ки ба ҷораҳои маҷбури гирифтोर шудаанд,

бозпурсӣ намояд;

- бо ҳуҷҷатҳое, ки дар асоси онҳо ин шахсон боздошта, ҳабс, маҳкум ё ба чораҳои маҷбури ғирифтор шудаанд, бо ҳуҷҷатҳои оперативӣ-хизматӣ шинос шавад;
- риояи дақиқ ва иҷрои яхелаи қонунҳо ва санадҳои ҳуқуқии байналмилалии Ҷумҳурии Тоҷикистон эътирофнамударо дар бораи ҳуқуқи инсон, муносибати инсондӯстона бо маҳбусон ва маҳкумшудагон талаб намояд;
- аз маъмурият муҳайё кардани шароити таъмини ҳуқуқи боздоштшудагон, маҳбусон, маҳкумшудагон ва шахсони ба чораҳои маҷбури ғирифторшударо талаб намояд, ба қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон мутобиқ будани амру фармонҳо ва қарорҳои маъмурияти мақомот ва муассисаҳои дар боло зикршуда санҷад, аз шахсони мансабдор баёнот талаб намояд, эътироз оварад, пешниҳод гузорад, парвандаҳои ҷинойтӣ ё истехсолотро оид ба парвандаҳои ҳуқуқвайронкунии маъмуриӣ, интизомӣ ва моддӣ оғоз намояд;
- ба қарорҳои ғайриқонунии маъмурияти муассиса ё мақомоти иҷроқунандаи ҷазо дар бораи пешниҳод ё ради пешниҳоди шартан пеш аз мӯҳлат озод кардани маҳкумшуда аз адои ҷазо, иваз кардани қисми адонанамудайи ҷазо ба ҷазои сабуктар эътироз оварад. То баррасии эътироз амали санади ба он эътирозовардашудаи маъмурияти муассиса боздошта мешавад;
- ҷазоҳои интизомиро нисбати шахсони маҳбус ва маҳкумшуда, ки дар сурати вайрон кардани қонун дода шудааст, бекор кунад, бо қарори худ онҳоро аз

изоляторӣ (тавқиғоҳӣ) ҷаримаӣ, биноӣ навӣ камераӣ, картсер, камераи яккаса, изоляторӣ (тавқиғоҳӣ) интизомӣ фавран озод кунад;

- бо қарори худ мутобиқи тартиби муайянкардаи қонун шахси дар ҷойҳои маҳрумӣ аз озодӣ ё муассисаҳои иҷроқунандаи ҷораҳои маҷбуриғайриқонунӣ нигоҳдошта, ғайриқонунӣ боздошташуда, ба ҳабси маҷбури гирифташуда ё дар муассисаи судӣ-равонпизишкӣ ҷойгиршударо фавран озод кунад.

Қарор ва талабҳои прокурор оид ба риояи тартиби муқаррарнамудаи қонун ва шароити нигоҳдории боздоштшудагон, ҳабсшудагон, ба ҷазои маҳрум сохтан аз озодӣ ва дигар ҷазоҳо маҳкумшудагон, ҳамчунин шахсоне, ки нисбатан ҷораҳои маҷбури истифода шудаанд ё онҳо дар муассисаҳои судӣ-равонпизишкӣ ҷойгир карда шудаанд, аз тарафи маъмурият, инчунин мақомоте, ки ҳукми судҳоро нисбати шахсони ба ҷазои маҳрумӣ аз озодӣ алоқаманд набуда иҷро менамоянд, бояд ҳатман иҷро карда шаванд.

Боздид аз муассисаҳои иҷроӣ ҷазо. Прокурори генералӣ, инчунин прокурори ваколатдорнамудаи ӯ ва прокуророне, ки бевосита иҷроӣ ҷазоро дар қаламрави мазкур назорат мекунад, ҳуқуқ доранд ҳар вақт бидуни иҷозати махсус ба муассисаҳои иҷроӣ ҷазо ташриф оранд (моддаи 29 КИҶҚ),

Прокурор оид ба назорати иҷроӣ қонунҳо дар колонияҳои ислотӣ. Мутобиқи Фармони Прокурори генералии

Ҷумҳурии Тоҷикистон⁵², прокуратура оид ба назорати иҷроӣ қонунҳо дар колонияҳои ислоҳӣ инҳоро анҷом медиҳад:

- назорати риояи қонунҳо дар колонияҳои ислоҳӣ, хабсхонаҳо ва муассисаҳои таълимӣ ислоҳӣ;
- назорати доимии иҷроӣ дақиқ ва бемайлони қонунҳо оид ба татбиқи чораҳои дорои хусусияти тиббӣ нисбати беморони гирифтори майзадагӣ, нашъамандӣ ва токсикомания (заҳрмандӣ) аз ҷониби маъмурияти колонияҳо;
- назорати қонунӣ будани чораҳои таъсиррасонии интизомӣ, ки нисбати маҳкумшудагон истифода мешаванд, бо таваҷҷӯҳи махсус ба қонуниятҳои ҷойгирони маҳкумшудагон дар тавқиғоҳои (изоляцияҳои) ҷаримагӣ ва ҷойҳои навъи камера. Бо ин мақсад **на камтар аз ду маротиба дар як моҳ қонуниятҳои нигоҳдории маҳкумшудагон дар ҷунин ҷойҳо санҷида шаванд.**

Прокурор оид ба назорати риояи қонунҳо дар муассисаҳои ислоҳӣ (ҳамчунин роҳбарони прокуратураҳои вилоятҳо) **дар сурати рӯй додани ҳодисаҳои ғавқулӯда** дар колонияҳо ва тавқиғоҳои тафтишотӣ, барои тафтиши ҳодисаҳо, муайян намудани сабабҳо ва шароитҳое, ки боиси рӯй додани ҷунин ҳодисаҳо гардидаанд, **бидуни таъхир ба ҷойҳо сафар мекунанд.**

Дар сурати аз ҷойи ҳодиса хеле дур будани прокуратурае, ки назорати колонияҳои ислоҳиро анҷом медиҳад, ба ҷойи ҳодиса прокурори минтақавӣ сафар намуда, дар ин бора прокурор оид ба назорати риояи қонунҳо дар колонияҳои

⁵² Фармони Прокурори Генералии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи вазифаҳои прокуратура оид ба назорати риояи қонунҳо дар колонияҳои ислоҳӣ» №18, аз 1 сентябри соли 2000.

ислохиро хабардор месозад ва ўҳдадор аст баъди расидан ба колония **барои муайян намудани ҳолатҳои ҳодисаи рӯйдода чораҳо андешад ва амалиёти ғаврии тафтишотӣ гузаронад.** Дар сурати муайян намудани маҳкумшудагон, ки дар колонияҳои ислоҳӣ нисбати онҳо талаботи қонун оид ба бархурди тафриканок нисбати таъин намудани ҷазо риоя карда нашудаанд ё ба дигар қонуншиканӣҳо роҳ дода шудааст, ба прокурори минтақавии дахлдор, ки ҳуқуқ дорад тибқи КМҶ Ҷумҳурии Тоҷикистон шикоят оварад, дар хусуси тибқи тартиби назорат эътироз овардан нисбати ҳукм, таъинот ё қарори суд дархост пешниҳод менамояд.

Барои мақсадҳои пурзӯр намудани назорати прокурорӣ ва таъмини эътироми шаъну эътибори инсонӣ, пешгирии ҳолатҳои истибдод ва дағалрафтҳои кормандони колонияҳои ислоҳӣ ва таъмини ҳуқуқҳои маҳкумшудагон ба беҳатарии шахс аз ҷониби Прокурори генералӣ фармони махсус «Дар бораи такмил додани назорати прокурорӣ ба риояи қонунҳо ҳангоми иҷрои ҷазоҳои ҷиноятӣ ва дар тавқиғоҳои (изоляторҳои) тафтишотӣ»⁵³ интишор карда шуд.

Мутобиқи Фармони мазкур, прокурорҳои вилоятҳо, шаҳрҳо ва ноҳияҳо, прокурорҳо оид ба назорати риояи қонунҳо дар колонияҳои ислоҳӣ бояд назорати самаранокро, ки ба сари вақт ошкор кардан, пешگیرӣ намудан ва аз байн бурдани вайронкунии қонуният ва низоми нигоҳдорӣ, ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии шахсони дар ҷойҳои маҳрумӣ аз озодӣ (*колонияҳои ислоҳӣ, тавқиғоҳои тафтишотӣ*) қарордошта нигаронида шудааст, таъмин намоянд. *Ҳангоми анҷомдиҳии санҷишҳо прокурорҳо бояд:*

⁵³Аз 10 августи соли 2000, №10.

- ба далелу ҳолатҳои таҳқир гардидани шаъну эътибори инсонӣ, истибдод, муносибати бераҳмона нисбати маҳкумшудагон ва маҳбусон аз ҷониби кормандони муассисаҳо ва мақомоти иҷроӣ ҷазои ҷиноятӣ, беасос ҷойгир кардан дар ҷойҳои (камераҳои) ҷаримаӣ, таъмини шароити инсондӯстонаи нигоҳдории мутобиқ ба қоидаҳои стандартӣ ҳадди ақал тавачҷӯҳи махсус зоҳир намоянд;
- бо мақсади таъмини қонунӣ ва асоснок будан, инчунин риояи мӯҳлатҳои нигоҳдории шахрвандон таҳти ҳабс тавқиғоҳҳои (изоляторҳои) тафтишотиро **на камтар аз як маротиба дар як моҳ** тафтиш намоянд. Барои барқарорсозии ҳуқуқҳои поймолкардашуда, феврал озод кардани шахсони ғайриқонунӣ таҳти ҳабс нигоҳдошташаванда ва ҷазо додани шахсони дар вайронкунии қонун гунаҳгорбуда ҷораҳои таъхирнопазир андешанд;
- ба таври доимӣ назорати қонуниятӣ фармонҳо, фармоиш ва қарорҳоеро, ки маъмурияти колонияҳои ислоҳӣ ва тавқиғоҳҳои (изоляторҳои) тафтишотӣ, инчунин мақомоти идоракунии системаи иҷроӣ ҷазои ҷиноятӣ қабул мекунанд, анҷом диҳанд ва дар сурати бо қонун мутобиқат накардани онҳо бидуни таъхир аз хусуси онҳо эътироз оваранд;
- назорати риояи қонунҳо **дар бораи тартиби баррасии пешниҳодҳо, арзу шикоятҳои шахрвандонро** аз ҷониби маъмурияти колонияҳои ислоҳӣ тавқиғоҳҳои (изоляторҳои) тафтишотӣ, инчунин мақомоти қорҳои дохилӣ, ки ин колонияҳо таҳти тобеияти онҳо қарор доранд, анҷом диҳанд. Прокурорҳо бояд аз рӯи ҳар як муроҷиати асоснок ба

андешида шудани тамоми тадбирҳо ноил гарданд, зухуроти бюрократизм ва кашолкориро қатъиян аз байн баранд. Арзу шикоятҳо нисбати ҳуқуқваронкуниҳои нисбатан чиддиро ба чойҳо сафар карда тафтиш намоянд.

Прокурорҳои вилоятҳо, шаҳрҳо ва ноҳияҳо, прокурорҳо оид ба назорати риояи қонунҳо дар колонияҳои ислоҳӣ дар кори худ бо мақсади таъмини ошкорбаёнӣ бояд бо ташкилотҳои чамъиятӣ, ки бо проблемаҳои иҷроӣ ҷазоҳо сару кордоранд, робитаҳои корӣ ба роҳ монанд, дар амри аз ҷониби онҳо иҷро гардидани ўҳдадориҳоиашон ба онҳо кўмаку мусоидат намоянд (банди 13 Фармони Прокурори генералӣ таҳти №10).

4.4. Назорати парламентӣ

4.4.1. Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон

Кодекси иҷроӣ ҷазои ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинӣ менамояд, ки аъзои Маҷлиси миллӣ ва вакили Маҷлиси намоёндагони Маҷлиси Олӣ, инчунин вакил ва аъзои комиссияи баамалбароварандаи назорат аз болои фаъолияти муассиса ва мақомоти иҷроқунандаи ҷазо – дардоираи ҳудуди дахлдор, ҳуқуқдоранд бидуни иҷозати махсус ба муассисаҳои иҷроқунандаи ҷазо ташриф оваранд.⁵⁴

Мутобиқи Қонуни конститусионии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон», Маҷлиси миллӣ (палатаи болоии Парламент) соле як маротиба ё ба қадри зарурат ҳисоботи Прокуратураи генералии Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба ҳолати назорати

⁵⁴ Кодекси иҷроӣ ҷазои ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон, моддаи 29.

ичрои дақиқ ва яқсони қонунҳо дар қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистонро шунавад (моддаи 20).

Кумитаи Маҷлиси миллии Маҷлиси Олиӣ оид ба таъмини асосҳои конституционӣ, ҳуқуқи озодиҳои инсон, шахрванд ва қонуният мутобики Регламенти Маҷлиси миллии Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (моддаи 10) метавонанд аризаҳо, шикоятҳо ва мурочиатҳои шахвандонро баррасӣ намояд. Ба ҷаласаҳои кумитаҳо ва комиссияҳо **метавонанд коршиносон**, инчунин **намоёндагони мақомоти давлатӣ ва иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ, воситаҳои ахбори омма** даъват карда шаванд. Барои таҳияи масъалаҳои алоҳида, кумитаҳо ва комиссияҳои Маҷлиси миллии Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон метавонанд аз ҷумлаи аъзои кумитаҳо ва комиссияҳои худ, дигар аъзои Маҷлиси миллии, аз ҷумлаи мутахассисон ва кормандони масъули **корхонаҳою муассисаҳои давлатӣ ва ҷамъиятӣ гурӯҳҳои корӣ таъсис** диҳанд. Кумитаҳо ва комиссияҳо ҳуқуқдоранд ба кори худ коршиносонро даъват намоянд, аз мақомоти давлатӣ, иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ хуччатҳо ва маълумотномаҳои дахлдори барои фаъолияти кумитаҳо ва комиссияҳо зарурбударо талаб намоянд (моддаи 23 Регламенти Маҷлиси миллии Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон).

4.4.2. Ваколатдор оид ба ҳуқуқи инсон

Яке аз самтҳои афзалиятноки фаъолияти Ваколатдор оид ба ҳуқуқи инсон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мусоидат намудан дар ҳифзи ҳуқуқ ба ҳаёт, озодӣ аз шиканча, ҳуқуқ ба озодӣ ва дахлнопазирии шахсӣ мебошад. Аз ҷониби Дастгоҳи Ваколатдор оид ба ҳуқуқи инсон таҳлили қонунгузориҳои миллии оид ба масъалаҳои адлияи ҷиноятӣ ва озодӣ аз шиканча; таҳлили мурочиатҳои воридгардида оид ба

вайронкунии ҳуқуқ ба озодӣ аз шиканча; таҳлили воситаҳои ахбори омма, ҳисоботҳо ва таҳқиқот, инчунин маълумотҳои омории мақомоти давлатӣ; мониторинги риояи ҳуқуқи инсон дар ҷойҳои маҳрумӣ аз озодӣ гузаронида мешавад. Ваколатдор ҳамчунин ҷорабиниҳоро оид ба омӯзонидани стандартҳои байналмилалӣ аз озодӣ аз шиканча ба кормандони мақомоти ҳифзи ҳуқуқ баргузор менамояд.

Ниҳоди Ваколатдор оид ба ҳуқуқи инсон воҳиди алоҳида оид ба мубориза бо шиканча надорад – ба ин масъалаҳо дар катори масъалаҳои дигар шӯъбаи ҳифзи давлатии ҳуқуқҳои шаҳрвандӣ ва сиёсӣ машғул мебошад.

4.4.2.1. Стратегияи фаъолият барои солҳои 2011–2015

Мутобиқи Стратегияи фаъолият, мусоидат ба риояи ҳуқуқ ба озодӣ ва дахлнопазирии шахсӣ, инчунин озодӣ аз шиканча дар вақти боздошт ва гузаронидани тафтишот, мусоидат ба ҳифзи ҳуқуқи инсон дар системаи муассисаҳои пӯшида ва нимпӯшида дар фаъолияти Ваколатдори оид ба ҳуқуқи инсон дар Тоҷикистон афзалиятҳо мебошанд.

Стратегия ба роҳ мондани амалияи мониторинги муассисаҳои пӯшидаро аз ҷониби Ваколатдор бо ҷалби ниҳодҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ дар бар мегирад. Пешбурди батасвирасонии ПИКЗШ ба Барномаи амалҳои ниҳоди Ваколатдор оид ба ҳуқуқи инсон (ВҲИ) барои солҳои 2011-2012 дохил карда шуда буд. Нақшаҳои ҳарсолаи қори ВҲИ гузаронидани санҷишҳоро дар муассисаҳои пӯшида ва нимпӯшида пешбинӣ менамоянд.

4.4.2.2. Гузаронидани санҷиш аз рӯи шикоят

Пешниҳодҳо, аризаҳо ва шикоятномаҳои гумонбаршудагон, айбдоршавандагон ва судшавандагоне таҳти ҳабс қарор

доранд, **сензура (тафтиш) карда намешаванд** ва на дертар аз рӯзи дигари корӣ аз лаҳзаи супурдани онҳо ба мақомоти дахлдор **дар лифофаи сарбаста фиристода мешаванд** (Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи тартиб ва шароити дар ҳабс нигоҳ доштани гумонбаршуда, айбдоршаванда ва судшаванда», моддаи 21).

Мутобиқи моддаи 12 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ваколатдор оид ба ҳуқуқи инсон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон», хангоми гузаронидани тафтиш аз рӯи шикоят, Ваколатдор оид ба ҳуқуқи инсон ҳуқуқ дорад бидуни монеа аз муассисаҳо, ташкилотҳо ва корхонаҳо, сарфи назар аз шакли ташкилию ҳуқуқии онҳо; инчунин аз қисмҳои ҳарбӣ; муассисаҳои иҷроӣ чазои ҷиноятӣ; воҳидҳо ва муассисаҳои ҳарбии дар қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон қарордошта боздид намояд.

Тибқи меъёрҳои Кодекси иҷроӣ чазои ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Ваколатдор оид ба ҳуқуқи инсон хангоми иҷроӣ ӯҳдадорихои хизматӣ ҳуқуқ дорад бидуни иҷозати махсус ба муассисаҳои иҷроӣ чазо ташриф орад.

Моҳи июни соли 2001 ба Кодекси иҷроӣ чазои ҷиноятӣ тағйирот ворид карда шуданд. Тибқи тағйироти мазкур Ваколатдор оид ба ҳуқуқи инсон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои санҷиши шикоят бо ташаббуси худ ё хангоми гирифтани маълумот оид ба вайронкунии оммавӣ ва ҷиддии ҳуқуқу озодиҳои инсон ва шахрванд метавонад мустакилона ё якҷоя бо шахсони мансабдори мақомоти ваколатдори давлатӣ санҷиши фаъолияти муассисаҳои иҷроӣ чазои ҷиноятиро оид ба масъалаҳои ҳуқуқи инсон гузаронад, бо маҳкумшадагон дар танҳои мулоқот намояд.

4.4.2.3. Санҷиш бо ташаббуси шахсӣ

Ваколатдор оид ба ҳуқуқи инсон ҳуқуқ доранд бо ташаббуси шахсӣ дар доираи салоҳияти худ ҳангоми гирифтани маълумот оид ба вайронкунии оммавӣ ё дағалонаи ҳуқуқу озодиҳои инсон ва шахрванд ё дар ҳолатҳои аҳамияти махсуси ҷамъиятӣ доштани амалҳо ё ҳолатҳои вобаста ба зарурати ҳифзи манфиатҳои шахсоне, ки қодир нестанд мустақилона аз воситаҳои ҳифзи ҳуқуқ истифода кунанд, санчишҳо мегузаронад (моддаи 13 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Ваколатдор оид ба ҳуқуқи инсон»).

4.5. Назорати ҷамъиятӣ

Дар Тоҷикистон механизми ҷамъиятии назорати ҷойҳои маҳрумӣ аз озодӣ вучуд надорад. Истисноӣ ягона имконияти анҷомдиҳии назорати ҷамъиятии риояи ҳуқуқи беморон дар муассисаҳои психиатрӣ (бемориҳои рӯҳӣ) мебошад (дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ёри равопизишкӣ (психиатрӣ)» зикр шудааст), вале дар ин ҳолат ҳам баъзе мушкилиҳо вучуд доранд (онҳо дар поён шарҳ дода мешаванд).

4.5.1. Қабул кардани шикоятҳо

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи тартиб ва шароити дар ҳабс нигоҳ доштани гумонбаршудагон, айбдоршавандагон ва судшавандагон» пешбинӣ менамояд, ки таклиф ва арзу шикояте, ки ба дигар мақомоти ҳокимияти давлатӣ, ташкилотҳои ҷамъиятӣ, инчунин ҳимоятгар ирсол гардидаанд аз тарафи маъмурияти ҷойҳои дар ҳабс нигоҳдоштан баррасӣ шуда, вобаста ба мансубият на дертар аз се рӯзи корӣ (ба истисноӣ рӯзҳои ид ва истироҳат) аз лаҳзаи супоридани онҳо фиристода мешаванд. Чунин арзу шикоятҳо ва пешниҳодҳо, бар хилофи шикоятномаҳое, ки ба прокуратура, суд ва Ваколатдор оид ба ҳуқуқи инсон

фиристода мешаванд, метавонанд тахти сензура қарор дода шаванд (моддаи 21 Қонуни мазкур).

4.5.2. Боздидҳо

Муассисаҳои иҷроӣ ҷазо

Намояндагони воситаҳои ахбори умум ва дигар ашхос ҳуқуқ доранд мувофиқи иҷозати махсуси маъмурияти муассиса ва мақомоти иҷроқунандаи ҷазо ё мақомоти идораи болоии муассиса ва мақомоти иҷроқунандаи ҷазо ба муассиса ва мақомоти иҷроқунандаи ҷазо ташриф оваранд. Ба навор гирифтани кино, суратгирӣ ва сабти видеои маҳкумшудагон, мусоҳиба бо онҳо, аз ҷумла бо истифодаи техникии аудио ва видео бо розигии хаттии ҳуди маҳкумшудагон иҷозат дода мешавад. Ба навор гирифтани кино, суратгирӣ, сабти видеои иншоотҳои, ки амният ва ҳифзи маҳкумшудагонро таъмин менамояд, бо иҷозати хаттии маъмурияти муассиса ё мақомоти иҷроқунандаи ҷазо ба амал бароварда мешавад.⁵⁵

Ҷойҳои нигоҳдорӣ тахти ҳабс

Қонунгузорӣ назорати ҷамъиятӣ ба ҷойҳои нигоҳдорӣ тахти ҳабсро пешбинӣ намекунад. Бо дарназардошти ин, муоина ба имконияти гузаронидани мулоқотҳои хусусӣ бо гумонбаршуда, айбдоршаванда ё судшаванда асос меёбад. Бо мақсади тақвиятбахшии кафолатҳои риояи ҳуқуқи шахсоне, ки тахти ҳабс қарор доранд, 28 июни соли 2011 Қонуни нави Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи тартиб ва

⁵⁵Моддаи 29 Кодекси иҷроӣ ҷазои ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон

шароити дар ҳабс нигоҳ доштани гумонбаршуда, айбдоршаванда ва судшаванда» қабул карда шуд. Моддаи 18 қонуни номбурда масъалаҳои гузаронидани мулоқотҳо бо ҳимоятгар, бо ҳешовандон ва дигар шахсонро ба танзим мебарорад.

Масалан, аз лаҳзаи дастгир шудан ба гумонбаршуда, айбдоршаванда ва судшаванда бо ҳимоятгар мулоқоти як ба як бе маҳдуд кардани шумора ва давомнокии он пешниҳод карда мешавад. Мулоқот пешниҳод карда мешавад:

- бо адвокате, ки дар парванда ба сифати ҳимоятгар иштирок менамояд, дар асоси пешниҳоди ордер ё иҷозатномаи пешбурди фаъолияти адвокатӣ;
- бо намояндагони муассиса ва ташкилоте, ки гумонбаршуда, айбдоршаванда ва удшаванда таҳти парастории онҳо қарор дорад, дар асоси пешниҳоди протоколи дахлдор;
- бо дигар шахсе, ки дар парванда ба сифати ҳимоятгар иштирок менамояд, дар асоси пешниҳоди мақомоти таҳқиқ ва тафтиши пешакӣ, қарори судя ё таъиноти суд, инчунин ҳуҷҷати тасдиққунандаи шахсияти вай.

Гумонбаршуда, айбдоршаванда ва судшаванда бо ҳимоятгари худ дар шароите мулоқот карда метавонанд, ки корманди мақомоти ҳифзи ҳуқуқ онҳоро дида метавонад, вале сӯҳбати онҳоро шунида наметавонад.

Ба гумонбаршуда, айбдоршаванда ва судшаванда мумкин аст дар асоси розигии хаттии шахси мансабдор ё мақоме, ки парвандаи ҷиноятӣ дар пешбурди он қарор дорад, имконият дода шавад, ки дар як моҳ на зиёда аз ду маротиба, ки давомнокии ҳар як маротибаи он то се соат ебошад, бо ҳешовандон ва дигар шахсон мулоқот намоянд.

Мулоқоти гумонбаршуда, айбдоршаванда ва судшаванда бо хешовандон ва дигар шахсон тахти назорати кормандони ҷойҳои дар ҳабс нигоҳдоштан сурат мегирад. Дар ҳолати ба гумонбаршуда, айбдоршаванда ва судшаванда додани чизу чора, мавод, озуқаворӣ ё маълумоти манъшудае, ки онҳо барои муқаррар намудани ҳақиқат аз рӯи парвандаи ҷиноятӣ монеагӣ мекунад ё барои содир кардани ҷиноят мусоидат менамоянд, мулоқот пеш аз мӯҳлат қатъ карда мешавад.

Муассисаҳои психиатрӣ (бемориҳои рӯҳӣ)⁵⁶

Назорати ҷамъиятии риояи ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии шахсон, ҳангоми расонидани ёри равонпизишкӣ, дар моддаи 41 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ёри равонпизишкӣ» муқаррар шудааст. Масалан, ҳангоми расонидани ёри тиббии рӯҳӣ, иттиҳодияҳои ҷамъиятии равонпизишкӣ, дигар иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ мутобиқи оинномаҳои (низомномаҳои) худ метавонанд бо хоҳиш ё бо розигии шахс назорати ҷамъиятиро, баҳри риоя намудани ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии онҳо амалӣ гардонанд. Тартиби ташриф овардан ба муассисаҳои бемориҳои равонӣ ва рӯҳу асаб бояд дар оинномаи (низомномаи) ин иттиҳодияҳо инъикос ёфта бошад.

Намояндагони иттиҳодияҳои ҷамъияти вазифадоранд, ки шартҳои ташриф оварданро бо маъмурияти муассисаҳои бемориҳои равонӣ ва рӯҳу асаб мувофиқа карда, бо

⁵⁶ Иттилоот аз ҷониби Идораи ҳуқуқи инсон ва риояи қонуният пешниҳод гардидааст. Душанбе. Тоҷикистон

қоидаҳои амалкунандаи он шинос шаванд ва ўҳдадори паҳн накардани сирри тиббиро имзо кунанд.⁵⁷

Низомнома «Дар бораи беморхонаи психиатрӣ» (Замимаи №1 ба фармони Вазорати тандурустии Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти №54 аз 9 феввали соли 2001):

Б. 48: Бемороне, ки ба беморхонаи психиатрӣ хобонда шудаанд (ба истиснои онҳое, ки дар экспертизаи судию психиатрӣ қарор доранд), аз ҳуқуқи муқотиба, гирифтани мӯросилоту савғотиҳо ва мулоқот истифода мекунанд. Муваққатан манъ кардани мулоқотҳои беморон (ба ғайр аз манъе, ки карантин муқаррар менамояд), аз ҷониби духтури муолиҷакунанда, бо огоҳии мудири шӯъба, дар ҳолатҳое, ки онро ҳолати бемор ва манфиатҳои табобати ӯ тақозо мекунанд, мумкин аст.

Вақти боздиди беморон аз ҷониби ҳешовандон ва шиносон, қабули савғотиҳоро қоидаҳои тартиботи дохилии муассиса, ки аз ҷониби сардӯхтур тасдиқ карда мешавад, муқаррар менамоянд.

Б. 52: Дастрасӣ ба шӯъбаҳои муолиҷавӣ, ба истиснои ҷойҳо барои мулоқотҳо, танҳо ба кормандони беморхона иҷозат дода мешавад. Шахсони дигар дар ҳолатҳои истисноӣ бо иҷозати сардӯхтури беморхона (муовини ӯ) ва мудири шӯъба, дар ҳолати набудани онҳо бошад – аз ҷониби духтури навбатдор роҳ дода мешавад.

Низомномаи шӯъбаи муолиҷаи маҷбурии дорои низоми пурзӯри муоинаи беморхонаи психиатрӣ (Замимаи №5 ба

⁵⁷Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ёрии раванпизишкӣ», Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2002 год, №11, моддаи 753; соли 2004, №2, моддаи 54.

фармони Вазорати тандурустии Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти №54 аз 9 феввали соли 2001):

Б. 19: «Даромадан ба шӯъбаи дорои низоми пурзӯри муоина, ба истисноӣ ҷойҳо барои мулоқотҳо, танҳо ба қормандоне, ки ин шӯъбаро хизматрасонӣ мекунанд, маъмурият ва духтури навбатдори беморхона, инчунин ба Сарпсихиатри Вазорати тандурустии Ҷумҳурии Тоҷикистон иҷозат дода мешавад. Шахсони дигар дар ҳолатҳои истисноӣ бо иҷозати сардухтури беморхона, муовини ӯ оид ба қорҳои муолиҷавӣ ё мудири шӯъба роҳ дода мешаванд» Номгӯи ҳолатҳои истисноӣ дар Низомнома вучуд надорад.

Б. 20: «Баромадани беморон аз ҳудуди шӯъбаи дорои низоми пурзӯри муоина ва ҳавлии сайругашт танҳо барои гузаронидани қорабиниҳои тақобатию офиятбахшӣ ва таъхисӣ (диагностикӣ) бо ҳамроҳии муҳофизони маркази тиббӣ иҷозат дода мешавад».

Низомном «Дар қораи шӯъбаи экспертизаи судию психиатрии назди беморхонаи психиатрӣ қораи шахсоне, ки таҳти ҳақс нигоҳ дошта мешаванд» (Замимаи №5 ба фармони Вазорати тандурустии Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти №54 аз 9 феввали соли 2001):

Б. 10: «Ба озмоишшавандагоне, ки таҳти тафтишот қарор доранд, мулоқотҳо бо ҳешовандон метавонанд дар сурати мавҷуд будани иҷозати мақомоти судию тафтишотие, ки онҳо дар қайди ин мақомот мебошанд, иҷозат дода мешавад».

Б.11: «Мукотиботи озмоишшавандагоне, ки дар шӯъбаи экспертизаи судию психиатрӣ қарор доранд, зери назорати

мақомоте, ки онҳо дар қайди ононанд, имконпазир мебошад».

Б. 23: «Дар ҳолатҳои истисноӣ нисбати озмоишшавандагон ба сифати чораи ноилочӣ истифода кардани дастбандҳо, бастан ё дигар чораҳои зарурӣ мутобиқи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи милитсия» иҷозат дода мешавад».

Бо дараназардошти муқаррароти Қонун «Дар бораи ёрии равонпизишкӣ», ташкилотҳои ҷамъиятӣ метавонанд бо мақсади анҷомдиҳии мониторинг аз муассисаҳои психиатрӣ (равонпизишкӣ) боздид намоянд. Дар айни замон, моддаи 41 Қонун мушаххас намекунад, ки бо розигӣ ё бо хоҳиши маҳз кадом шахсон ташкилотҳои ҷамъиятӣ ҳақ доранд назорати ҷамъиятӣ анҷом диҳанд. Мазмунан, дурусттараш, шахсоне дар назар дошта мешаванд, ки дар беморхонаи бемориҳои рӯҳӣ ҳобонида шудаанд. Дар чунин ҳолат, имконияти гузаронидани мониторинги ҷамъиятӣ аз хоҳиш ё розигии шахси бемори рӯҳӣ вобастагӣ дорад. Ҳамин тариқ, ташкилоти ҷамъиятӣ наметавонад бо ташаббуси худ бидуни вучуд доштани хоҳиш ё розигии бемор мониторинг гузаронад (агар, барои мисол, аз ягон ҷой маълумот дар бораи ҳолатҳои суиистифода дар муассисаи психиатрӣ ворид шудааст, вале шахси бемор ё ҳешовандони ӯ намехоҳанд маълумотҳои худро ошкор кунанд). Ғайр аз ин, Қонун муқаррар накардааст, ки хоҳиш ё розигии бемор дар кадом шакл бояд ба расмият дароварда шавад – ҳатгӣ ё шифохӣ. Ва аз ин ҷо хулоса бармеояд, ки агар хоҳиш ё розигии бемор вучуд надошта бошад, он гоҳ назорати ҷамъиятӣ наметавонад анҷом дода шавад.

Дар мавриди коидаҳои боздид аз муассисаи психиатрӣ бошад, Қонун инро ба оинномаҳо ва низомномаҳои муассисаҳои психиатрӣ ҳавола менамояд. Дар банди 52

Низомнома «Дар бораи беморхонаи психиатрӣ» зикр шудааст, ки дастрасӣ ба шӯъбаҳои муолиҷавии муассисаҳои психиатрӣ танҳо ба кормандони муассисаи мазкур иҷозат дода шудааст. Шахсони дигар дар ҳолатҳои истисноӣ бо иҷозати сардухтури беморхона (муовини ӯ) ва мудирӣ шӯъба, дар набудани онҳо бошад – духтури навбатдор роҳ дода мешаванд.

Гарчанде Қонун «Дар бораи ёрии равонпизишкӣ» танҳо «мувофиқасозии» шартҳои боздидро бо маъмурияти муассиса, на гирифтани иҷозатро зикр менамояд, дар айни замон, Қонун ба низомномаҳо ҳавола мекунад, дар низомномаҳо бошад, дар бораи системаи иҷозатдиҳии боздидҳо аз муассисаҳои психиатрӣ аз ҷониби шахсони бегона суҳан меравад, яъне, маъмурияти муассисаи психиатрӣ метавонад боздидро ба ташкилотҳои ҷамъиятӣ бо истинод ба низомнома рад намояд.

Диспансерҳои наркологӣ⁵⁸

Таъмини одамоне, ки гирифтори беморҳои наркологӣ мебошанд, бо ёрии тиббӣ ва иҷтимоӣ, бо Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ёрии наркологӣ» аз соли 2003 ба танзим дароварда мешавад.⁵⁹ Ёрии наркологӣ дар асоси принципҳои шафқат ва башардӯстӣ пешниҳод карда мешавад, шахсоне, ки гирифтори беморҳои наркологӣ мебошанд, ба муносибати эҳтиромона ва башардӯстона, ки тақрири шаъну эътибори инсониро истисно мекунад, ҳақдоранд, вале қонун манъи истифодаи шиканча ва муносибати бераҳмонаро нисбати шахсони гирифтори

⁵⁸Гузориш оид ба натиҷаҳои боздидҳои озмоишӣ аз муассисаҳои пӯшида ва нимпӯшидаи Ҷумҳурии Тоҷикистон, Идораи ҳуқуқи инсон ва риояи қонуният (узви Ҷитиҳоди зидди шиканча), Душанбе 2014.

⁵⁹ Аҳбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон сооли 2003, №12, моддаи 695.

бемориҳои наркологӣ ва беморони диспансери наркологӣ пешбинӣ накардааст.

Бистарикунонӣ дар диспансери (беморхонаи) наркологӣ бо розигӣ ё бо хоҳиши шахсони гирифтори нашъамандӣ анҷом дода мешавад, вале дар баъзе ҳолатҳо, масалан, агар ҳолати шахс бевосита барои ҳуди ӯ ва атрофиёнаш хатарнок бошад, ӯро метавонанд ба таври таъҷили бидуни гирифтани розигии пешакӣ дар беморхонаи наркологӣ бистарӣ кунанд.

Мувофиқи муқаррароти Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ёрии наркологӣ» (моддаи 7) шахсони гирифтори бемориҳои наркологӣ ба додани аризаю шикоятнома ба мақомоти давлатӣ, суд, муассиса ва ташкилотҳо ҳуқуқ доранд. Ҳангоми расонидани ёрии наркологӣ шахсони гирифтори бемориҳои нашъамандӣ, захрмандӣ ва майзадагӣ ҳуқуқ доранд тибқи тартиби пешбининамудаи қонунгузорӣ барои ҳифзи ҳуқуқ ва манфиатҳои қонуниашон адвокат ё дигар намояндаи қонуниро даъват намоянд (моддаи 11 Қонун «Дар бораи ёрии наркологӣ»).

Кормандони тиббии муассисаҳои наркологӣ ӯҳдадоранд:

- 1) барои бурдани мукотиба, фиристодани шикоят, ариза ва мактубҳо ба мақомоти ҳокимияти давлатӣ, прокуратура, суд, инчунин адвокат шароит фароҳам оваранд;
- 2) дар хусуси тағйир ёфтани ҳолати саломатии бемор ё руҳ додани вазъи фавқулодда бо ӯ хешовандон ё намояндаи қонунӣ, дар сурати набудани онҳо бо нишондоди ӯ дигар шахсро огоҳ намоянд;
- 3) амнияти бемори дар беморхона бударо таъмин

намуда, маводи муросилотро таҳти назорат гиранд.⁶⁰

Ҳамаи шахсоне, ки дар диспансери наркологӣ таҳти муолиҷа ё муоина қарор доранд, дорои ҳуқуқҳои зерин мебошанд: анҷом додани мукотиба дар шароите, ки сензураро истисно мекунад; гирифтани савғотиҳо; **қабул кардани хабаргирандагон дар рӯзҳо ва соатҳои қабул. Ин ҳуқуқҳо метавонанд аз ҷониби духтури муолиҷакунанда ва мудирӣ шӯъба танҳо дар ҳолати зарурати фавқулодда ба манфиати саломатӣ ё бехатарии ҳуди бемор ё дигар шахсон маҳдуд карда шаванд.**

*Хона-интернатҳо барои пиронсолон ва маъҷубон*⁶¹

Пиронсолон ва маъҷубон метавонанд бо қарори суд (бо пешниҳоди мақомоти ҳифзи иҷтимоӣ) бе розигии онҳо дар муассисаҳои хизматрасонии иҷтимоӣ дар ҳолатҳои ҷойгир карда шаванд, ки агар онҳо аз нигоҳубин ва дастгирии ҳешовандонашон ва намояндагони қонуниашон маҳрум бошанд ва дар ин маврид қобилияти мустақилона қонунгардонидани талаботи ҳаётии худро надошта бошанд ё аз ҷониби суд ғайри қобили амал дониста шуда бошанд.⁶² Ҳамчунин онҳо метавонанд дар ин муассисаҳо дар асоси роҳмати мақомоти ҳифзи иҷтимоӣ ҷойгир карда шаванд.

Шаҳрвандони дар муассисаҳои будубоши доимии хизматрасонии иҷтимоӣ қарордошта ба таъмин шудан бо

⁶⁰Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ёрии наркологӣ», моддаи 20.

⁶¹Гузориш оид ба натиҷаҳои боздидҳои озмоишӣ аз муассисаҳои пушида ва нимпушидаи Ҷумҳурии Тоҷикистон, Идораи ҳуқуқи инсон ва риояи қонуният (узви Иттиҳоди зидди шиканча), Душанбе 2014.

⁶²Моддаи 12 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизматрасонии иҷтимоӣ».

шароити зисти ба талаботу меъёри санитарӣ-гигиенӣ ҷавобгӯӣ; муносибати эҳтиромона ва инсондӯстона аз ҷониби кормандони хадамоти иҷтимоӣ; вохӯрии беамониат бо адвокат, нотариус, намояндагони қонунии худ, намояндаи иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ, ходимони ташкилотҳои диние, ки расман ба қайд гирифта шудаанд, ҳамчунин вохӯрӣ бо ҳешовандон ва шахсони дигар ҳуқуқдоранд. Кормандони хадамоти иҷтимоӣ, дар навбати худ, ўҳдадоранд ба пиронсолон, маъюбон ва дигар истифодабарандагони хизматҳои иҷтимоӣ бо эҳтиром ва инсондӯстона муносибат кунанд, ба амалиёте, ки ба онҳо зарар ва ё осеб мерасонад, роҳ надиҳанд.⁶³

Азбаски оинномаҳои хона-интернатҳои мазкур дар дастрасии озод пайдо карда нашуд, Оинномаи Муассисаи давлатии «Хона-интернати пиронсолон ва маъюбони ноҳияи Ёвон» аз соли 2014 ва Оинномаи Муассисаи давлатии «Хона-интернати пиронсолон ва маъюбони шаҳри Турсунзода» аз соли 2007 мавриди таҳлилу омӯзиш қарор дода шуданд.

Иҷозат барои муваққатан хориҷ шудани пиронсолон, маъюбон ва кӯдакони гирифтори бемории рӯҳӣ аз Муассисаи давлатии «Хона-интернати пиронсолон ва маъюбони ноҳияи Ёвон» дар ҳолати зарурати шахсӣ, бо тавсияи духтур ва мавҷуд будани забонхати ҳешовандон ба мӯҳлати то 3 моҳ дода мешавад.

Мутобиқи Оинномаи Муассисаи давлатии «Хона-интернати пиронсолон ва маъюбони шаҳри Турсунзода» муваққатан

⁶³ Моддаҳои 5, 10, 27 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизматрасони иҷтимоӣ».

хориҷ шудан аз муассиса ба мӯҳлати як моҳ иҷозат дода мешавад.

Гузaronидани шахс аз Муассисаи давлатии «Хона-интернати пиронсолон ва маъҷубони ноҳияи Ёвон» ба дигар хона-интернат ё иҷозати пурра тарк кардани хона-интернати мазкур бо иҷозати Агентии давлатии ҳифзи иҷтимоии аҳоли имконпазир аст.

Ҳамин тарик, шахсоне, ки дар хона-интернат нигоҳубин мешаванд, наметавонанд озодона бо хоҳиши худ муассисаро тарк кунанд.⁶⁴

Муассисаҳои кӯдакона⁶⁵

Литсейи махсуси касбию техникӣ (ЛМКТ)

Мутобиқи Кодекси муурофиавии ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон нигоҳдории маҷбурии шахс дар муассисаи тарбиявӣ бо қарори суд, судя имконпазир аст.⁶⁶ Дар ҳоли ҳозир Комиссия оид ба ҳуқуқи кӯдак дар хусуси ҷойгиронии кӯдак дар муассисаи махсуси тарбиявӣ қарор қабул намекунад, вале метавонад ба суд дар мавриди дар муассисаҳои махсуси таълимию тарбиявӣ ҷойгир кардани ноболиғоне, ки парвандаҳои ҷиноятӣ ва маводҳо нисбати онҳо қатъ карда шуда буданд, дархост пешниҳод наояд (банди 15 Низомномаи Комиссия оид ба ҳуқуқи кӯдак⁶⁷).

⁶⁴ Бандҳои 3.8, 3.9 Оиннома.

⁶⁵ Гузориш оид ба натиҷаҳои боздидҳои озмоишӣ аз муассисаҳои пӯшида ва нимпӯшидаи Ҷумҳурии Тоҷикистон, Идораи ҳуқуқи инсон ва риояи қонуният (узви Иттиҳоди зидди шиканча), Душанбе 2014.

⁶⁶ Моддаи 11 Кодекси муурофиавии ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон

⁶⁷ Бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 1 августи сол 2008 тасдиқ шудааст.

ЛМКТ ва Мактаби махсус ба системаи маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон дохиланд ва гурӯҳи муассисаҳои таълимии махсусро ташкил медиҳанд, ки дорои шароити махсуси таълиму тарбия, муҳити омӯзишии махсус мебошанд ва офиятбахшии тиббӣ ва иҷтимоӣ, таълиму тарбияи касбии кӯдакон ва наврасони ба табобати тӯлонӣ эҳтиёҷдошта, кӯдакони дорои нуқсонҳои рӯҳӣ ё наврасонро, ки рафтагон барои ҷомеа хатарнок ҳисобида мешавад, таъмин менамоянд.

Маълум аст, ки ЛМКТ ва мактаби махсус барои кӯдакон ва наврасоне пешбинӣ гардидаанд, ки рафтагон барои ҷомеа хатарнок ҳисобида мешавад. Ба мактаби махсус кӯдакони аз 10-сола калон фиристода мешаванд ва ба ғайр аз таълим, бо онҳо ҳамчунин корҳои тарбиявӣ гузаронида мешаванд ва онҳо бо чорабиниҳои офиятбахшии тиббӣю иҷтимоӣ фаро гирифта мешаванд. Дар мавриди ЛМКТ бошад, Қонун «Дар бораи маориф» синну солро, ки бо расидан ба он шахси ноболиғ метавонад ба Литсейии махсуси касбию техникӣ фиристода шавад, муқаррар накардааст. Таҳсилоти касбӣ дар ЛМКТ мутобиқи номгуӣ самтҳо ва ихтисосҳои таҳсилоти касбӣ барои ҳамин гуна сатҳи талабагоне, ки дар муассисаҳои муқаррарии системаи таҳсилоти ибтидоии касбӣ бо таҳсил фаро гирифта шудаанд, сурат мегирад.

Низомномаи мактаби махсуси ҷумҳуриявӣ, ки моҳи октябри соли 2003 аз ҷониби Вазорати маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон, Прокурори генералии Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ гардидааст ва Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф» ўҳдадорҳои махсуси кормандони мактаби махсусро дар мавриди манъи истифодаи шиканҷа ва

муносибати бераҳмона нисбати кӯдаконе, ки дар мактаби махсус тарбият мегиранд, пешбинӣ намекунанд. Гарчанде Низомнома ташкили нуқтаи тиббиро дар мактаби махсус пешбинӣ менамояд, дар он гузаронидани муоинаи тиббии ҳатмӣ хангоми ворид шудани кӯдакон ба мактаби махсус барои муайян намудани пайю осори шиканча ва муносибати бераҳмона пешбинӣ карда нашудааст.

Қабулгоҳ-тахвилгоҳ барои шахсони ноболиғи назди ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон

Қабулгоҳ-тахвилгоҳ барои шахсони ноболиғ ба Хадамоти пешгирии ҳуқуқвайронкунӣ дар байни ноболиғон ва чавонони Вазорати корҳои дохилии Ҷумҳурии Тоҷикистон мансуб аст. Тартиби ҷойгиронӣ ва будубоши кӯдакон дар Қабулгоҳ-тахвилгоҳ барои ноболиғон тибқи Дастурамали бо Фармони Вазири корҳои дохилии Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти № 210 аз 26 марти соли 2009 тасдиқгардида муайян карда мешавад. Дастурамал муқаррар менамояд, ки Қабулгоҳ-тахвилгоҳ дар фаъолияти худ принципҳои манфиатҳои бехтарини кӯдак, озодии изҳори ақидаи худ, инчунин нисбати кӯдак истифода накардани ҷазоҳо ва муносибати ғайриинсониро дастури амал қарор медиҳад. Дар Замимаи 1 Дастурамал қоидаҳои пешниҳоди хизматрасониҳои тиббӣ ба ноболиғоне, ки дар Қабулгоҳ-тахвилгоҳ қарор доранд, оварда шудаанд. Тибқи ин Замима муқаррар карда мешавад, ки хангоми ворид шудан ба Қабулгоҳ-тахвилгоҳ ҳамаи кӯдакон таҳти муоинаи тиббӣ барои муайян намудани бемории педикулёз ва бемориҳои пӯст қарор дода мешаванд. Масъалаи муоинаи кӯдак барои муайян намудани осори истифодаи шиканча ё муносибати бераҳмона дар ин замима зикр нашудааст.

V. ТАВСИЯҶО ДАР ХУСУСИ БАТАСВИБРАСОНИИ ПИКЗШ ВА ТАЪСИСИ ММП ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Дар солҳои охир Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон масъулияти баланди худро оид ба иҷрои меъёрҳои марбут ба мубориза бо шиканча ва корҳои ҷиҳати батасвибрасонии Протоколи иловагӣ ба Конвенсияи зидди шиканча (ПИКЗШ) нишон дод. Ҳамин тариқ, аз ҷониби Ҷумҳурии Тоҷикистон андешаи шудани тадбирҳои оид ба таъсиси механизми назорати ҷамъиятӣ, инчунин ММП иқдоми мантиқӣ ва саривақтӣ дар амри мубориза бо шиканча мебошад. *Бо мақсади иҷрои ӯҳдадорӣҳои байналмилалӣ худ оид ба ҳуқуқи инсон ва баланд бардоштани сатҳи самаранокии мубориза бо шиканча дар Тоҷикистон ба Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон тавсия карда мешавад:*

A. Ба тасвиб расонидани ПИКЗШ

- Дастгирӣ намудани гузаронидани маърақаҳои иттилоотӣ дар байни аҳоли ва муҳокимаҳои ҷамъиятӣ бо иштироки намоёндагони мақомоти давлатии масъул ва коршиносони байналмилалӣ барои тавзеҳ додани муқаррароти ин шартнома ва моделҳои имконпазири таъсиси механизмҳои миллии пешгирии пешбинигардида, бо иштироки ҳатмии ҷомеаи шаҳрвандӣ дар онҳо;
- Имзо кардан ва ба тасвиб расонидани Протоколи иловагӣ ба Конвенсияи Созмони Милали Муттаҳид зидди шиканча ва дигар намудҳои муносибат ва ҷазои

бераҳмона, гайриинсонӣ ё таҳқирунандаи шаъну шараф;

- Тасдиқ намудани Механизми миллии пешгирии самаранок ва таъмин намудани он бо тамоми захираҳои зарурӣ ва ваколатҳо барои анҷомдиҳии боздидҳои мунтазам, мустақил, ногаҳонӣ ва номаҳдуд барои тафтишу санҷиши ҳамаи ҷойҳои нигоҳдорӣ таҳти ҳабс. Тафтишгарон бояд имконият дошта бошанд бо боздоштшудагон ва маҳбусон дар танҳои сӯҳбат кунанд.

В. Механизми миллии пешгирӣ

Барои мақсадҳои таъсиси ММП зарур аст:

1. Ҳамаи ҷойҳои маҳрумӣ аз озодӣ ва маҳдудсозии озодӣ муайян карда шаванд;
2. Дастрасии ниҳодҳои ҷомеаи шахрвандӣ барои гузаронидани мониторинги ҷойҳои маҳрумӣ аз озодӣ ва маҳдудсозии озодӣ таъмин карда шавад;
3. Таҳлили моделҳои мавҷудаи ММП ва таҷрибаи дигар кишварҳо гузаронида шавад ва модели дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон нисбатан мувофиқтар интихоб карда шавад;
4. Қонун дар бораи механизми миллии пешгирӣ таҳия ва қабул карда шавад.

С. Ниҳоди Ваколатдор оид ба ҳуқуқи инсон дар Тоҷикистон

Барои таҳкими ниҳоди Ваколатдор оид ба ҳуқуқи инсон зарур аст:

- Мустақилияти Ваколатдор оид ба ҳуқуқи инсон таъмин карда шавад;

- Ба Ваколатдор оид ба ҳуқуқи инсон зарур аст хисоботи дурустро оид ба боздидҳои худ аз муассисаҳои пӯшида ва нимпӯшида пешбурд намояд ва натиҷаҳои санҷишҳо ва боздидҳоро ба таври мунтазам интишор намояд.

Ғайр аз ин, бояд тавсияҳои Кумитаи Байналмилалии Ҳамоҳангсозӣ оид ба ниҳодҳои миллии ҳуқуқи инсон иҷро карда шаванд, ба таври мушаххас:

1. Ба қонунгузорӣ дар бораи ниҳодҳои миллии ҳуқуқи инсон ваколатҳо оид ба таблиғи батасвибрасонии шартномаҳои байналмилалӣ илова карда шаванд.
2. Расмиёти интиҳоб ва таъин намудани кормандон дар қонунгузориҳои дахлдор муқаррар карда шаванд.
3. Сиёсат ва расмиёте, ки имкон медиҳад плюрализм дар ҳайати ниҳодҳои миллии ҳуқуқи инсон таъмин карда шавад, дар қонунгузорӣ муқаррар /таҳия карда шавад.
4. Ба ниҳодҳои миллии ҳуқуқи инсон лозим аст аз иштирок дар пешниҳодкунии гузоришҳо ба мақомоти Созмони Милали Муттаҳид оид ба ҳуқуқи инсон дар ҳайати намояндаҳои ҳукумат худдорӣ намоянд.
5. Ба давлат лозим аст, ки маблағгузориҳои муносибро барои иҷрои мандат таъмин намояд.
6. Масъалаи боздошт ва ҳабси ниҳодҳои миллии ҳуқуқи инсон бояд аз ҷониби Суди олий ё аксарияти Парламент ҳал карда шавад.

Азбаски бисёр давлатҳои минтақа ба ниҳоди Омбудмен ба сифати ММП баргарӣ доданд, баъзе кишварҳои дигар

бошанд, чунин имкониятро баррасӣ мекунад, якчанд лаҳзаҳои асосиро ба инобат гирифта зарур аст.⁶⁸

- Масъалаи оид ба он, ки чӣ тавр ниҳоде, ки асосан механизми баррасии арзу шикоятҳоро баррасӣ менамояд, метавонад ба иҷрои функцияҳои пешгирикунанда мутобиқ шавад, таҳлили амиқтарро тақозо менамояд. Чунин таҳлил метавонад ба ҳулосае орад, ки дар Идораи Омбудсмен таъсис додани воҳидҳои нави сохтори дорой функцияҳои дахлдори ММП; ба кормандони штатӣ омӯзонидани ҳуқуқҳои инсон; ҷалб намудани коршиносони иловагӣ ва ғайра зарур мебошанд. Ҳамчунин метавонад масъалаи таъсири чунин дигаргуниҳо ба идеологияи умумии Идораи Омбудсмен мавриди баррасӣ қарор гирад.
- Бояд оқибатҳои ба ниҳоди Омбудсмен воғузур кардани функцияҳои ММП аз нуқтаи назари ҷалби захираҳои иловагӣ мавриди таҳлил қарор дода шаванд. Омӯхтани сохтори мавҷудаи Идораи Омбудсмен барои муайян кардани мутобиқати он ба мандати нави ММП ва баррасӣ намудани зарурати таҷдиди сохтор ё илова кардани сохторҳои нав (масалан, ММП) лозим дониста мешавад.
- Бояд он далеле ба инобат гирифта шавад, ки таъин кардани ММП аксаран маъноӣ ба низоми муқаррарӣ идома додани корро надорад, балки тағйироти муайяно талаб мекунад.
- Бояд имконияти таъсис додани шӯъбаи алоҳида дар системаи дастгоҳи Омбудсмен, ки кори он ба

⁶⁸Тавсияҳои мазкур аз ҷониби иштироккунандагони конференсияи «ПИКЗШ дар минтақаи САҲА: аҳамият ва механизмҳои таҷбиқи он», 25-26 ноябри соли 2008 дар Прага, Чехия барғузур гардида буд, қабул карда шуданд.

масъалаҳои ММП нигаронида шуда бошад, баррасӣ карда шавад.

VI. РҶҶҲАТИ МАВОДҲОИ ИСТИФОДАШУДА

Маводҳои таҳлилӣ

1. *Протоколи иловагӣ ба Конвенсияи Созмони Милали Муттаҳид зидди шиканча ва дигар намудҳои муносибат ва ҷазои бераҳмона, ғайринсонӣ ё таҳқиркунандаи шаъну шараф – дастур оид ба татбиқ*, Институти фароамерикоӣ оид ба ҳуқуқи инсон ва Ассотсиатсия оид ба пешгирии шиканча, 2004. Дар суроғаи зерин дастрас аст:
http://www.apr.ch/content/files_res/OPCAT%20Manual%20Russian.pdf
2. «*Дар бораи зарурати ба тасвиб расонидани Протоколи иловагӣ ба Конвенсияи Созмони Милали Муттаҳид зидди шиканча ва дигар намудҳои муносибат ва ҷазои бераҳмона, ғайринсонӣ ё таҳқиркунандаи шаъну шараф ва таъсиси механизми мустақили пешгирӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон*», (мақтуби таҳлилӣ) Фонди ҷамъиятии «Нотабене», Душанбе 2012, Муаллиф: Галина Деревенченко. Дар суроғаи зерин дастрас аст:
<http://notabene.tj/index.php/2012-08-20-10-31-26/nashi-publikatsii>
3. *Мусоидат ба пешгирии шиканча ва дигар намудҳои муносибат ва ҷазои бераҳмона, ғайринсонӣ ё таҳқиркунандаи шаъну шараф дар муассисаҳои психиатрӣ*. Ҳисобот аз рӯи натиҷаҳои мониторинг, Усмонова М.Р.,

Чураева Т.А., Идораи ҳуқуқи инсон ва риояи қонуният, Душанбе, 2012

4. *Ҳисобот аз рӯи натиҷаҳои боздид аз муассисаҳои пӯшида ва нимпӯшида дар Ҷумҳурии Тоҷикистон*, Идораи ҳуқуқи инсон ва риояи қонуният (узви Иттиҳоди ТҶҲ зидди шиканча), Душанбе 2014.
5. *Ҳисобот аз рӯи натиҷаҳои боздидҳои озмоишӣ аз муассисаҳои пӯшида ва нимпӯшида дар Ҷумҳурии Тоҷикистон*, Марҳилаи 2, Идораи ҳуқуқи инсон ва риояи қонуният, ш. Душанбе, соли 2015.
6. *Некоторые вопросы оптимизации разрабатываемого Национального Превентивного Механизма в Республике Казахстан*, Общественная наблюдательная Комиссия по Северо-Казахстанской области и Общественное объединение «Региональный Центр новых информационных технологий», Петропавловск 2012. Дар суроғаи зерин дастрас аст: <http://www.zakon.kz/4487212-nekotorye-voprosy-optimizacii.html>
7. *Существующие механизмы мониторинга мест лишения свободы в Казахстане и их соответствие стандартам ФПКПП*. Аналитический документ. Центр исследования правовой политики - Алматы, 2009.
8. *Шиканча ва муносибати бераҳмона бо кӯдакон дар чорчӯби адлия барои ноболигон дар Тоҷикистон*, ТҶ «Маркази ҳуқуқи кӯдак».

Хуччатҳо дар доираи мақомоти мухталифи Созмони Милали Муттаҳид (Шӯро оид ба ҳуқуқи инсон, гузоришгарони махсус, Кумитаи зиддии шиканҷаи Созмони Милали Муттаҳид ва ғайра)

1. Протоколи иловагӣ ба Конвенсияи Созмони Милали Муттаҳид зидди шиканҷа ва дигар намудҳои муносибат ва ҷазои бераҳмона, ғайринсонӣ ё таҳқиркунандаи шаъну шараф, бо қатъномаи 57/199 Ассамблеи Генералӣ 18 декабри соли 2002 қабул гардидааст. Дар суроғаи зерин дастрас мебошад: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/torture_prot.shtml
2. Принципҳои Париж (принципҳои марбут ба мақоми муассисаҳои миллӣ, аз ҷониби Ассамблеяи Генералии № 48/134 аз соли 1993 қабул гардидаанд).

Тафсири даврии универсалӣ

1. Тавсияҳои Гурӯҳи кории ТДУ нисбати Тоҷикистон (хуччати: A/HRC/19/3).
2. Гузориши Гурӯҳи корӣ тибқи Тафсири даврии универсалӣ, Тоҷикистон – Мулоҳизот нисбати хулосаҳо ва/ё тавсияҳо, ӯҳдадорӣҳои ихтиёрӣ ва ҷавобҳо, Шӯрои оид ба ҳуқуқи инсон, иҷлосияи нуздаҳум, феввали соли 2012, A/HRC/19/3/Add.1

Гузоришгари махсуси Созмони Милали Муттаҳид оид ба масъалаҳои шиканҷа

1. Гузориши Гузоришгари махсус оид ба боздид аз Тоҷикистон, январӣ соли 2013, (Доклад специального докладчика о миссии в Таджикистан, январь 2013 года, п.

99 (h). Документ A/HRC/22/53/Add.1) Дар суроғаи зерин дастрас аст:

http://www.ohchr.org/Documents/Issues/SRTorture/A-HRC-22-53-Add1_en.pdf

2. Гузориши Гузоришгари махсус оид ба бозиди минбаъда аз Тоҷикистон, феввали соли 2015, (Отчет специального докладчика о последующей миссии в Таджикистан, февраль 2015 года, п.51. Документ A/HRC/28/68/Add.2) Дар суроғаи зерин дастрас аст:
<http://www.ohchr.org/EN/Issues/Torture/SRTorture/Pages/SRTortureIndex.aspx>

Комитет против пыток

1. Тавсияҳои ҷамъбастии Кумитаи зидди шиканча нисбати Тоҷикистон, ноябри соли 2012 (Заключительные рекомендации Комитета против пыток в отношении Таджикистана, ноябрь 2012 года, рек. № 14, документ CAT/C/TJK/CO2), Дар суроғаи зерин дастрас аст:
http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/SessionDetails1.aspx?SessionID=328&Lang=en
2. Тавсияҳои ҷамъбастии Кумитаи оид ба ҳуқуқи инсонии Созмони Милали Муттаҳид нисбати Тоҷикистон, августи соли 2013 (Заключительные рекомендации Комитета ООН по правам человека в отношении Таджикистана, август 2013, п.16. Документ: CCPR/C/TJK/CO/2). Дар суроғаи зерин дастрас аст:
http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/SessionDetails1.aspx?SessionID=623&Lang=en
3. Мулоҳизоти ҷамъбасти тибқи гузориши даврии сеюми Арманистон, июли соли 2012 (Заключительные замечания

по третьему периодическому докладу Армении, июль 2012, документ САТ/С/АРМ/СО/3). Дар суроғаи зерин дастрас аст:

http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/SessionDetails1.aspx?SessionID=329&Lang=en

4. Мулоҳизоти чамъбасти тибқи гузориши даврии дуоми Қирғизистон, декабри соли 2013 (Заключительные замечания по второму периодическому докладу Кыргызстана, декабрь 2013, документ САТ/С/КГЗ/СО/2). Дар суроғаи зерин дастрас аст:

http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/SessionDetails1.aspx?SessionID=809&Lang=en

Зеркумитаи зидди шиканҷа (ЗЗШ)

1. Бархурди Зеркумита оид ба пешгирии шиканҷа нисбати концепсияи пешгирии шиканҷа ва дигар намудҳои муносибат ва ҷазои бераҳмона, ғайриинсонӣ ё таҳқирунандаи шаъну шараф мутобиқи ПИ ба КЗШ (Подход Подкомитета по предупреждению пыток к концепции предупреждения пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания в соответствии с ФП к КПП. Документ САТ/ОР/12/6, п.4).
2. Гузориши якуми солонаи Зеркумита оид ба пешгирии шиканҷа ва дигар намудҳои муносибат ва ҷазои бераҳмона, ғайриинсонӣ ё таҳқирунандаи шаъну шараф (Первый годовой отчет Подкомитета по предотвращению пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания, КПП/С/40/2; 14 мая 2008 г.; раздел II, часть В; абзац 28; пункт vii).

3. Воситаи худбаҳоидиҳӣ барои механизмҳои миллии пешгириӣ (ММП) Дастури пешакии Зеркумитаи оид ба пешгириии шиканча нисбати фаъолияти ММП (Инструмент аналитической самооценки для национальных превентивных механизмов (НПМ) Предварительное руководство Подкомитета по предупреждению пыток в отношении функционирования НПМ. САТ/ОР/1. 2 февраля 2012).
4. Гузориши Зеркумита оид ба пешгирииишиканча ва дигар намудҳои муносибат ва ҷазои бераҳмона, ғайриинсонӣ ё таҳқирунандаи шаъну шараф оид ба боздид аз Қирғизистон (Доклад о посещении Кыргызстана Подкомитетом по предупреждению пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания, февраль 2014, документ САТ/ОР/КГЗ/1). Дар суроғаи зерин дастрас аст:
http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/TreatyBodyExternal/CountryVisits.aspx
5. Гузориши Зеркумита оид ба пешгирииишиканча ва дигар намудҳои муносибат ва ҷазои бераҳмона, ғайриинсонӣ ё таҳқирунандаи шаъну шараф оид ба боздид аз Зеландияи Нав (Доклад о посещении Новой Зеландии Подкомитетом по предупреждению пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания, август 2014 (на английском языке). Документ САТ/ОР/НЗЛ/ 1). Дар суроғаи зерин дастрас аст:
http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/TreatyBodyExternal/CountryVisits.aspx

Гузоришҳои алтернативӣ

1. Гузориши алтернативии ташкилотҳои ғайриҳукумати Қазоқистон оид ба иҷрои Конвенсияи зиддӣ пешгириишиканча ва дигар намудҳои муносибат ва ҳазои бераҳмона, ғайриинсонӣ ё таҳқиқунандаи шаъну шараф аз ҷониби Ҷумҳурии Қазоқистон (Альтернативный доклад неправительственных организаций Казахстана о выполнении Республикой Казахстан Конвенции ООН против пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих человеческое достоинство видов обращения и наказания, г. Алматы, 2008 г., стр. 22).

Ҳуҷҷатҳо дар қорҷӯбаи САҲА

1. National Preventive Mechanisms recommendations to the OSCE Supplementary Human Rights Dimension Meeting Vienna, 10-11 April 2014, Vienna, 10-11 April 2014.
http://www.apt.ch/content/files/region/eca/FINAL_NPM_OSCE%20Recommendations%2010%20April%202014.pdf
2. Мурочиати муштараки Иттиҳодҳои ТҒҲ-и зидди шиканчаи Қазоқистон, Қирғизистон ва Тоҷикистон (Совместное обращение Коалиций НПО против пыток Казахстана, Кыргызстана и Таджикистана, Дополнительное совещание ОБСЕ по человеческому измерению по предотвращению пыток 10-11 апреля 2014 г., г. Вена).
3. Тавсияҳои мазкур аз ҷониби иштироккунандагони конференсияи «ПМКЗШ дар минтақаи САҲА: аҳамияти он ва механизмҳои татбиқ», ки 25-26 ноябри соли 2008 дар Прага, Чехия баргузор гардида буд, таҳия гардидаанд (Данные рекомендации были выработаны участниками

конференции «ФПКПП в регионе ОБСЕ: его значение и механизмы реализации», состоявшиеся 25-26 ноября 2008 года в Праге, Чехия). Дар суроғаи зерин дастрас аст: <http://www.bris.ac.uk/media-library/sites/law/migrated/documents/proceedingspraguenovember2008russian.pdf>

4. Неле Паррест, «Концепция превентивности», Презентация на конференции ФПКПП в регионе ОБСЕ: Его значение и реализация, Прага, Чешская Республика, 25-26 ноября 2008; дар суроғаи зерин дастрас аст: <http://www.bris.ac.uk/law/research/centres-themes/opcat/opcatdocs/prague2008/presentationparrestnotes.pdf>

Қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон

1. Қонуни конститусионии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мақомоти прокуратураи Ҷумҳурии Тоҷикистон»
2. Қонуни конститусионии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон»
3. Кодекси иҷроӣ ҳамаҷонибаи Ҷумҳурии Тоҷикистон
4. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Ваколатдор оид ба ҳуқуқи инсон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон»
5. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи системаи иҷроӣ ҳамаҷонибаи»
6. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ёри раванҷишкӣ», Аҳбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2002, №11, моддаи 753; соли 2004, №2, моддаи 54.

7. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ёрии нарколоғӣ» аз соли 2003, Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2003, №12, моддаи 695.
8. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи тартиб ва шароити дар ҳабс нигоҳ доштани гумонбаршуда, айбдоршаванда ва судшаванда»
9. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф»
10. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизматрасонии иҷтимоӣ».

Санадҳои меъёрии ҳуқуқии зерқонунии Ҷумҳурии Тоҷикистон

1. Регламенти Маҷлиси Миллии Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон
2. Фармони Прокурори Генералии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи вазифаҳои прокуратура оид ба назорати риояи қонунҳо дар колонияҳои ислоҳӣ» №18, аз 1 сентябри соли 2000.
3. Фармони Прокурори Генералӣ «Дар бораи такмилдиҳии назорати прокурорӣ ба риояи қонунҳо ҳангоми иҷрои ҷазоҳои ҷиноятӣ ва дар тавқиғоҳои тафтишотӣ», аз 10 августи соли 2000, №10
4. Низомнома «Дар бораи беморхонаи психиатрӣ» (Замимаи № 1 ба фармони Вазорати тандурустии Ҷумҳурии Тоҷикистон № 54 аз 9.02. с. 2001)
5. Низомнома дар бораи шӯъбаи муолиҷаи маҷбурии дорони низомии назорати пурзӯри беморхонаи психиатрӣ (Замимаи № 5 ба фармони Вазорати тандурустии Ҷумҳурии Тоҷикистон № 54 аз 9.02. с. 2001)
6. Низомнома «Дар бораи экспертизаи судию психиатрии назди беморхонаи психиатрӣ барои

шахсоне, ки таҳти ҳабс нигоҳ дошта мешаванд»(Замимаи № 4ба фармони Вазорати тандурустии Ҷумҳурии Тоҷикистон № 54 аз 9.02. с. 2001)

7. Низомномаи мактаби махсуси ҷумҳуриявӣ, моҳи октябри соли 2003 аз ҷониби Вазири маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон, Прокурори генералии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Директори мактаби махсус тасдиқ гардидааст.
8. Оинномаи хона-интернати пиронсолон ва маъҷубони ноҳияи Ёвон аз соли 2014 (ханӯз тасдиқ нагардидааст) ва Оинномаи Муассисаи давлатии «Хона-интернати пиронсолон ва маъҷубони шаҳри Турсунзода» аз соли 2007.

Нақшаҳо ва стратегияҳо

1. Нақшаи миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба татбиқи тавсияҳои давлатҳои аъзои Шӯрои Созмони Милали Муттаҳид дар робита бо Тафсири Даврии Универсалии Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба ҳуқуқи инсон барои солҳои 2013-2015, банди 1 (фасли тавсияҳои қабулнагардида).
2. Стратегияи фаъолияти Ваколатдор оид ба ҳуқуқи инсон барои солҳои 2011-2015.

Қонунҳои дигар кишварҳо

1. Қонуни Ҷумҳурии Қирғизистон «Дар бораи Маркази миллии Ҷумҳурии Қирғизистон оид ба пешгирии шиканча ва дигар намудҳои муносибат ва ҷазои бераҳмона, ғайриинсонӣ ё таҳқиркунандаи шаъну шараф».

БАРОИ ҚАЙДҲО

BHR

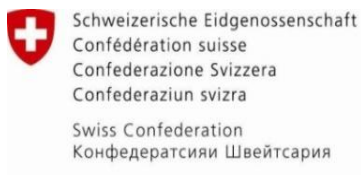
Идораи ҳуқуқи Инсон ва
Риояи Қонуният
Bureau of Human Rights and
Rule of Law
Бюро по правам человека и
соблюдению законности

**Ратификация Факультативного Протокола
к Конвенции ООН против пыток и других
жестоких, бесчеловечных или унижающих
достоинство видов обращения и наказания и
создание Национального Превентивного
Механизма в Республике Таджикистан**

г. Душанбе, 2015 г.

ББК 67,99(2)–3+67,99(2 тадж)+66,77

P-25

Данный анализ подготовлен при финансовой поддержке Программы по правам человека Швейцарского офиса по сотрудничеству в Таджикистане. При использовании

информации, содержащейся в данном отчете, ссылка на него обязательна. Мнения, отраженные в данном анализе, не обязательно отражают точку зрения Швейцарского офиса по сотрудничеству в Таджикистане.

Автор: Нигина Бахриева

**© Бюро по правам человека и соблюдению законности
Для бесплатного
распространения
300 экземпляров**

Содержание

Введение	
I. Краткий обзор рекомендаций международных и региональных органов по правам человека	
II. Факультативный Протокол к Конвенции против пыток: общая информация и основные принципы	
2. 1. Международный превентивный механизм: Подкомитет по предотвращению пыток (ППП)	
2. 2. Национальный превентивный механизм (НПМ)	
2.3. Модели национальных превентивных механизмов (НПМ) в мире	
2.4. Участие неправительственных организаций (НПО) в работе национальных превентивных механизмов	
III. Практика создания и функционирования различных моделей НПМ	
3.1. Модель «Омбудсман+»	
3.1.1. <i>Казахстан</i>	
3.1.2. <i>Армения</i>	
3.2. Создание отдельного органа в качестве НПМ. Опыт Кыргызстана	
3.3. Назначение нескольких организаций, совместно выполняющих функции НПМ	
IV. Обзор законодательства по существующим механизмам надзора и контроля над местами лишения свободы	
4.1. Ведомственный контроль	
4.2. Судебный контроль	
4.3. Прокурорский контроль	
4.4. Парламентский контроль	
4.4.1. <i>Маджлиси Оли Республики Таджикистан</i>	
4.4.2. <i>Уполномоченный по правам человека</i>	
4.5. Общественный контроль	
4.5.1. <i>Получение жалоб</i>	
4.5.2. <i>Посещения</i>	

V. Рекомендации по ратификации ФПКПП и созданию НПМ в Республике Таджикистан	
A. Ратификация ФПКПП	
B. Национальный превентивный механизм	
C. Институт уполномоченного по правам человека в Таджикистане	
VI. СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ	

Список сокращений

КПП – Конвенция против пыток и других жестоких, бесчеловечных и унижающих достоинство видов обращения и наказания

МВД – Министерство внутренних дел

МККК - Международный Комитет Красного Креста

МПГПП – Международный Пакт о гражданских и политических правах

НПМ – Национальный превентивный механизм

НПО – неправительственная организация

НИПЧ – Национальный институт по правам человека

ОБСЕ – Организация по безопасности и сотрудничеству в Европе

ООН - Организация Объединенных Наций

ОНК – общественные наблюдательные комиссии

ППП – Подкомитет против пыток

РК – Республика Казахстан

РТ – Республика Таджикистан

СИЗО – следственный изолятор

СМИ – средства массовой информации

УПО – Универсальный периодический обзор

ФП к КПП - Факультативный протокол к Конвенции против пыток

ИВС – изолятор временного содержания

ВВЕДЕНИЕ

Ратификация Республикой Таджикистан Факультативного Протокола к Конвенции против пыток (ФП к КПП) может стать еще одним важным шагом в деле предупреждения и эффективной борьбы с пытками. Результатом имплементации Факультативного протокола является создание, назначение или поддержание на национальном уровне одного или более органов посещения мест лишения свободы или национального превентивного механизма (НПМ).

В последние несколько лет в Республике Таджикистан продолжают активные дискуссии о необходимости ратификации ФП к КПП и внедрения системы НПМ. Рекомендации об этом были сделаны многими органами ООН, изучение данного вопроса закреплено в планах действий по реализации рекомендаций Универсального периодического обзора (УПО), а также других органов ООН. Так, План действий по реализации рекомендаций Совета ООН по правам человека по УПО предусматривает *изучение возможности и проведение подготовительных мероприятий по ратификации Факультативного протокола к Конвенции против пыток, создания НПМ и признания полномочий Комитета против пыток по получению сообщений на 2014-2015 годы*⁶⁹.

По инициативе Уполномоченного по правам человека в 2013 году была создана *рабочая группа по посещению и мониторингу закрытых учреждений*, основной задачей, которой является

⁶⁹ Национальный План Республики Таджикистан по реализации рекомендаций государств-членов Совета ООН в связи с Универсальным Периодическим Обзором Республики Таджикистан по правам человека на 2013-2015 годы, п.1 (раздел непринятые рекомендации).

изучение возможности ратификации ФК к КПП. Рабочая группа включает представителей Уполномоченного по правам человека, Парламента, Исполнительного аппарата Президента РТ, прокуратуры и судебных органов, а также представителей академических кругов и гражданского общества. В рамках деятельности группы создана **группа по мониторингу мест лишения и ограничения свободы** из числа представителей Аппарата Уполномоченного по правам человека и институтов гражданского общества. Рабочая группа по мониторингу мест лишения и ограничения свободы действует на основании Положения, утвержденного Уполномоченным по правам человека 31 декабря 2013 года. С февраля 2014 по январь 2015 года мониторинговая группа посетила 9 закрытых учреждений (ИВС, СИЗО, наркологические диспансеры, приемник-распределитель, дома для престарелых и т.д.).

В 2012 году в Таджикистане была создана *Коалиция НПО против пыток*⁷⁰, которая объединяет 11 НПО и 4 независимых эксперта. Коалиция является важной платформой по продвижению изменений в законодательстве и правоприменительной практике в сфере свободы от пыток. Одним из приоритетов, закрепленных в Стратегии Коалиции⁷¹, является продвижение создания устойчивой системы общественного контроля над местами лишения свободы, а также ратификации Факультативного протокола к Конвенции против пыток и создания НПП. Принимая во внимание полное отсутствие доступа в места предварительного задержания, исправительные учреждения и военные части, а также

⁷⁰ Коалиция имеет свой сайт с 2012 года www.notorture.tj (на русском, таджикском и английском языке).

⁷¹ Текст стратегии доступен по адресу: <http://notorture.tj/content/strategiya-grazhdanskogo-obshchestva-po-borbe-s-pytkami-v-tadzhikistane>

частичного доступа в психиатрические учреждения и детские специализированные учреждения, Стратегия, в том числе, направлена на сотрудничество с Уполномоченным по правам человека для проведения совместных мониторингов мест лишения свободы. Члены Коалиции являются активными членами рабочей группы по мониторингу мест лишения свободы.

Настоящая публикация содержит общую информацию о Факультативном протоколе к КПП, включает новую практику функционирования НПМ в разных странах. Мы надеемся, что информация будет полезной, как для представителей государственных органов, так и гражданского общества.

I. КРАТКИЙ ОБЗОР РЕКОМЕНДАЦИЙ МЕЖДУНАРОДНЫХ И РЕГИОНАЛЬНЫХ ОРГАНОВ ПО ПРАВАМ ЧЕЛОВЕКА

Универсальный Периодический Обзор (2012)

Вопрос о необходимости подписания Таджикистаном Факультативного Протокола к Конвенции против пыток был поднят в 2011 году на заседании Совета ООН по правам человека по процедуре Универсального периодического обзора (УПО). В заключительном документе, в 8-ми рекомендациях⁷² Таджикистану было предложено ратифицировать Факультативный Протокол к Конвенции против пыток. Хотя Таджикистан не принял эти рекомендации *«ввиду ограниченных финансово-экономических возможностей»*, в тоже время

⁷² Рекомендации Рабочей группы УПО в отношении Таджикистана (документ: А/НRC/19/3), рек. 90.1-90.5, 90.8, 90.12., 90.17.

имелось заверение, что страна «будет и в дальнейшем рассматривать вопрос о возможности ратификации ФПКПП».⁷³

Специальный докладчик по вопросу о пытках и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания (2012)⁷⁴

*«Принять конкретные меры для ускорения процесса ратификации Факультативного протокола к Конвенции против пыток, а затем создать эффективный национальный превентивный механизм и обеспечить бюджетные ассигнования для оснащения механизма человеческими и иными ресурсами, достаточными для того, чтобы посещать все места содержания под стражей регулярно, принимать жалобы, возбуждать уголовное преследование и наблюдать за ними вплоть до окончательного решения по делу».*⁷⁵

В своем отчете о последующем визите в Таджикистан специальный докладчик выразил сожаление, что правительство до сих пор не ратифицировало Факультативный протокол к Конвенции против пыток (ФП-КПП) и не создало Национальный превентивный механизм (НПМ) или подобный институт. Специальный докладчик напомнил правительству, что обязательство по предупреждению пыток и жестокого

⁷³ Доклад Рабочей группы по Универсальному периодическому обзору, Таджикистан - Соображения в отношении выводов и/или рекомендаций, добровольные обязательства и ответы, Совет по правам человека, девятнадцатая сессия, февраль 2012, A/HRC/19/3/Add.1

⁷⁴ Специальный докладчик ООН против пыток Хуан Мендес посетил Таджикистан в мае 2012 года, а затем прибыл с последующим визитом в феврале 2014 года.

⁷⁵ Доклад специального докладчика о миссии в Таджикистан, январь 2013 года, п. 99 (h). Документ A/HRC/22/53/Add.1 Доступен на: http://www.ohchr.org/Documents/Issues/SRTorture/A-HRC-22-53-Add1_en.pdf

обращения является обязательством по своему собственному праву и для обеспечения соблюдения Конвенции должны быть приняты соответствующие превентивные меры. Специальный докладчик твердо убежден в том, что Таджикистан извлечет большую пользу от ратификации Факультативного протокола и от создания независимого превентивного института мониторинга. Специальный докладчик призывает правительство взаимодействовать с Подкомитетом Организации Объединенных Наций по предупреждению пыток (ППП), который имеет большой опыт работы в оказании помощи правительствам в выполнении их обязательств по предотвращению пыток еще до ратификации Факультативного протокола. Он настаивает на том, что Факультативный протокол может и должен быть ратифицирован, несмотря на финансовые трудности и ограниченные инвестиции со стороны правительства, и что условия, необходимые для ратификации Протокола, такие как План действий и активное гражданское общество, уже существуют в государстве.⁷⁶

Комитет ООН против пыток (ноябрь, 2012)

«Предпринять конкретные шаги, как в первоочередном порядке ратифицировать Факультативный протокол к Конвенции против пыток и создать эффективный национальный превентивный механизм, обладающий необходимыми ресурсами, и которому разрешено проводить регулярные, независимые, необъявленные и неограниченные посещения и инспекции всех мест лишения свободы, с возможностью для инспекторов конфиденциально

⁷⁶ Отчет специального докладчика о последующей миссии в Таджикистан, февраль 2015 года, п.51. Документ A/HRC/28/68/Add.2 Доступно на: <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Torture/SRTorture/Pages/SRTortureIndex.aspx>

*побеседовать с отдельным заключенным. В то же время, предоставить беспрепятственный доступ МККК и независимым неправительственным организациям во все места содержания под стражей и убедиться, что Омбудсмен проводит регулярные, необъявленные посещения всех мест лишения свободы, в том числе мест содержания под стражей полицией, сопровождаемый медицинскими работниками, и что результаты посещений будут доступными для общественности».*⁷⁷

Комитет ООН по правам человека (июль 2013)

*«Создать независимый механизм проверки всех изоляторов соответствующими международными гуманитарными организациями и/или независимыми национальными правозащитными неправительственными организациями (НПО)».*⁷⁸

Комитет ООН по правам ребенка (январь, 2010)

- **Ратифицировать Факультативный протокол к Конвенции против пыток** и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания (п. 75);

⁷⁷ Заключительные рекомендации Комитета против пыток в отношении Таджикистана, ноябрь 2012 года, рек. № 14, документ CAT/C/TJK/CO2, доступен на:
http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/SessionDetails1.aspx?SessionID=328&Lang=en

⁷⁸ Заключительные рекомендации Комитета ООН по правам человека в отношении Таджикистана, август 2013, п.16. Документ: CCPR/C/TJK/CO/2 доступен на:
http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/SessionDetails1.aspx?SessionID=623&Lang=en

- *Установить механизмы независимого контроля* за соблюдением стандартов предоставляемого ухода и прав *детей в интернатах для детей-инвалидов* (п.51);
- *Предусмотреть механизмы по контролю* за соблюдением стандартов помощи в учреждениях по уходу за детьми и обеспечить проведение на регулярной основе периодических проверок условий проживания детей в этих учреждениях (п.45).

Организация по безопасности и сотрудничеству в Европе

10-11 апреля в Вене (Австрия) была проведена дополнительная тематическая встреча по предотвращению пыток в рамках обязательств государств участников ОБСЕ по человеческому измерению, на которой были приняты рекомендации, в том числе.⁷⁹

- **Ратифицировать Факультативный протокол к Конвенции ООН против пыток (ФП-КПП) и создать НПМ**, в соответствии с требованиями ФПКПП. Мандат, полномочия и независимость созданных НПМ должны быть закреплены в национальном законодательстве.
- **Обеспечить полное продолжающееся сотрудничество и диалог правительства с НПМ и Подкомитетом ООН по предупреждению пыток (ППП)** для достижения прогрессивных изменений в политике содержания под стражей и практики, а также способности НПМ по осуществлению их мандата по предотвращению пыток.
- **Обеспечить беспрепятственный и немедленный доступ ко всем местам содержания под стражей**, где люди

⁷⁹ <http://www.osce.org/odihr/116404>

могут быть лишены свободы, будь то управляемые государственными или частными учреждениями. Информация о лицах, входящих в НПМ и их мандате, должна быть доступна для всех должностных лиц, ответственных за места лишения свободы.

- **Обеспечить финансовую независимость НПМ** для осуществления ими эффективной деятельности, включая предоставления НПМ адекватных финансовых ресурсов и обособление их бюджета, если они являются частью большого бюджета.
- Совершенствовать знания сотрудников органов лишения свободы и лиц, лишенных свободы **об НПМ и их превентивном мандате** и предотвращении пыток, в общем, в том числе путем проведения семинаров и тренингов.
- Систематически **публиковать** годовые отчеты НПМ и отчеты по результатам миссий в страны Подкомитета ООН по предупреждению пыток и прикладывать усилия для их перевода и доступности на национальном языке (языках) как можно скорее.
- Обеспечить, чтобы национальное законодательство требовало от властей **реагировать на рекомендации НПМ** и создать эффективный механизм, состоящий из соответствующих государственных органов, международных организаций, экспертов гражданского общества и НПМ для отслеживания выполнения рекомендаций НПМ и других органов, осуществляющих мониторинг.
- **Собирать и публиковать** данные о составе содержащегося под стражей населения, в том числе лиц с особыми потребностями и характеристиками для того,

чтобы предпринять действия для уменьшения риска пыток и других видов жестокого обращения.

- Определить приоритетность изменения культуры полицейской деятельности на основе проведения непрерывной **профессиональной подготовки сотрудников полиции**. Государства должны обеспечить подотчетность всех рядов правоохранительных органов, в том числе путем принятия мер в ответ на обвинения и осуждения пыток и жестокого обращения.⁸⁰

II. ФАКУЛЬТАТИВНЫЙ ПРОТОКОЛ К КОНВЕНЦИИ ПРОТИВ ПЫТОК: ОБЩАЯ ИНФОРМАЦИЯ И ОСНОВНЫЕ ПРИНЦИПЫ

Факультативный протокол к Конвенции против пыток⁸¹ предусматривает создание, назначение или поддержание на национальном уровне одного или более органов посещения или национального превентивного механизма (НПМ). Для введения в действие Факультативного протокола государство-участник должно ратифицировать данный документ.

Факультативный протокол направлен на усиление защиты лиц, лишенных свободы, с помощью создания превентивной системы регулярных посещений, как на международном, так и на

⁸⁰

http://www.apt.ch/content/files/region/eca/FINAL_NPM_OSCE%20Recommendation%2010%20April%202014.pdf

⁸¹ Резолюция Генеральной ассамблеи ООН №57/199 о Факультативном протоколе к Конвенции против пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания (A/RES/57/199), принятая 18 декабря 2003 г. (127 голосов «за», 4 – «против», 42 воздержавшихся). ФПКПП вступил в силу 22 июня 2006 г. Также см. <http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&id=131&chapter=4&lang=en>

национальном уровнях. Доклады по результатам посещений должны включать практические рекомендации и предложения о том, как уменьшить вероятность или риск применения пыток либо жестокого обращения, которые прямо вытекают и исходят из установленных фактов и обстоятельств, выявленных в ходе упомянутых посещений⁸².

Основная идея Факультативного протокола заключается в том, что чем более открытыми и прозрачными являются закрытые и полузакрытые учреждения, тем меньше в них будут иметь место нарушения. Так как места лишения свободы по своему определению являются закрытыми для внешнего мира, лица, лишённые свободы, являются особо уязвимыми и подверженными риску пыток и других видов плохого обращения, а также другим нарушениям прав человека. Очень часто ненадлежащее обращение имеет место из-за плохих условий и систем в местах содержания под стражей или из-за отсутствия необходимой подготовки тех, кто отвечает за обращение с лицами, лишёнными свободы.

Система, создаваемая Факультативным протоколом, сфокусирована на предотвращении нарушений, а не на их последующее реагирование. Предупредительный подход, предусмотренный в Факультативном протоколе, основан на регулярном и периодическом мониторинге мест лишения свободы экспертными органами с целью предотвращения нарушений. В отличие от этого, большинство существующих правозащитных механизмов, включая Комитет ООН против

⁸² Подход Подкомитета по предупреждению пыток к концепции предупреждения пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания в соответствии с ФП к КПП. Документ САТ/ОР/12/6, п.4.

пытках, занимаются мониторингом ситуации *a posteriori*, т.е. после получения заявлений об имевших место нарушениях.

Предписания ФПКПП не ограничиваются только лишь посещениями. Так, НПМ должны осуществлять общую превентивную работу, включая такие мероприятия как: образовательные кампании, подготовка комментариев к действующему законодательству и новым законопроектам, а также активная работа с властями на уровне формирования политики.

Важной особенностью Факультативного протокола является то, что создается двойная система предотвращения – на международном и на национальном уровне. Так, Факультативный протокол предусматривает создание международного экспертного органа в ООН, а также национальных органов, которые должны быть учреждены государствами-участниками.

2.1. Международный превентивный механизм – Подкомитет по предотвращению пыток (ППП)

Подкомитет по предупреждению пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания ("ППП") представляет собой новый вид договорных органов в системе Организации Объединенных Наций по правам человека. Он имеет превентивный мандат и использует инновационные и проактивные подходы к предупреждению пыток и жестокого обращения. ППП начал свою работу в феврале 2007 года и в настоящий момент состоит из 25 независимых экспертов из разных регионов мира.

Посещения. Основная задача ППП состоит в инспектировании мест содержания лиц, лишенных свободы, и представлении своих выводов, комментариев и рекомендаций по улучшению и изменению властям стран-участниц. ППП сотрудничает со страной-участницей в выполнении целей Факультативного протокола на основе принципа конфиденциальности. Этот принцип касается всей информации, которую собирает ППП в процессе визита в страну, и полученной в процессе диалога и сотрудничества с органами государственной власти. Наблюдения и рекомендации сводятся в отчет ППП о визите, который является конфиденциальным и может быть опубликован вместе с любыми комментариями только страной-участницей по ее запросу. ППП также публикует открытый годовой отчет, однако он имеет, скорее, характер общей информации.

Помощь и консультация. Деятельность ППП направлена, в том числе и на взаимодействие с НПМ. В рамках сотрудничества со страной-участницей ППП осуществляет мониторинг деятельности НПМ и вырабатывает рекомендации по улучшению существующей ситуации и усилению возможностей и мандата НПМ. Для оказания содействия государствам-участницам ФП, Подкомитет против пыток разработал *Руководящие принципы по Национальным превентивным механизмам*, которые дополняют нормы и принципы Факультативного протокола и содержат практические рекомендации в отношении создания и функционирования НПМ.

2.2. Национальный превентивный механизм (НПМ)

ФПКПП закрепляет основные принципы деятельности национальных превентивных механизмов, но не дает четкого ответа на вопрос, какими должны быть НПМ, их состав и структура. Согласно статье 18 ФПКПП, страны-участницы обязуются обеспечить функциональную независимость персонала НПМ, удостовериться в том, что эксперты НПМ обладают необходимыми навыками, профессиональным опытом и должным образом представляют разные этнические группы и меньшинства конкретной страны, предоставляют необходимые ресурсы для функционирования НПМ и принимают во внимание Парижские принципы⁸³ в ходе создания НПМ. Существуют две основные характеристики НПМ: институциональная и функциональная.

2.2.1. Институциональная основа НПМ

Согласно статье 17 ФПКПП странам-участницам предлагается три варианта учреждения НПМ: создание, поддержание и назначение.

Вариант «создание» рекомендуется тем странам, в которых нет национальных институтов по правам человека (НИПЧ), и именно поэтому государству необходимо создать новый орган с полномочиями для решения задач, поставленных перед НПМ.

«Поддержание» предлагается тем странам, в которых уже есть НИПЧ (со всеми необходимыми полномочиями), и в этом случае государство должно лишь поддерживать их функционирование.

Вариант «назначение» рекомендуется тем странам, в которых уже есть НИПЧ, а потому им надлежит расширить их

⁸³ Принципы, касающиеся статуса национальных учреждений (приняты Генеральной ассамблеей ООН № 48/134 от 1993 г.).

полномочия с целью приведения их в соответствие с положениями ФПКПП. Также это касается тех стран, где уже имеется несколько институтов по правам человека и органов посещения, которые могут быть назначены в качестве одного коллективного НПМ.

а) Процесс учреждения

Парижские принципы призывают к прозрачному и основанному на всеобщем включении процессе формирования и назначения членов НИПЧ⁸⁴. Важным аспектом является вовлеченность всех заинтересованных сторон (государственные ведомства, существующие законные органы посещения, институты гражданского общества и неправительственные организации (НПО)). Соблюдение данной рекомендации является залогом создания НПМ, адаптированного под специфику страны с гарантией приемлемости результата процесса для всех заинтересованных сторон. Законность и репутация НПМ зависит от качества процесса создания НПМ.

б) Правовая основа

Парижские принципы требуют, чтобы такое учреждение как НИПЧ имело правовую основу в конституционном или законодательном акте своего государства, а не в подзаконном акте, изданном исполнительной властью⁸⁵. Учреждение НПМ посредством законодательного акта является залогом эффективности его функционирования, придает организации легитимность и является определенной гарантией независимости. Это связано с тем, что изменений в законодательстве добиться труднее, чем, например, поправок в акты исполнительной власти. Действительно, на практике этому

⁸⁴ Сноска 11, принцип В.

⁸⁵ Сноска 11, принцип А (2).

обычно следовали страны, которые на данный момент создали НПМ.

в) Независимость

Одно из основных требований к НПМ – независимость, предусмотрена статьей 18 ФПКПП. Данная статья предусматривает независимость НПМ и независимость персонала.

✓ *Функциональная независимость*

В соответствии со статьей 18 (3), страны-участницы обязаны обеспечить свои НПМ всеми необходимыми ресурсами для их функционирования, дополняющее положение содержится в Парижских принципах⁸⁶. Согласно Руководящим принципам НПМ⁸⁷, разработанным Подкомитетом по предотвращению пыток (ППП), - бюджет НПМ должен быть непременно направлен на непрерывное развитие НПМ.

Таким образом, существуют два основных требования касательно бюджета НПМ: он должен быть достаточным, чтобы позволить организации выполнять свой мандат, и только сам НПМ должен решать, как расходовать бюджет.

Кроме этого, НПМ должен обладать всеми необходимыми полномочиями для беспрепятственного осуществления своей

⁸⁶ «Национальное учреждение должно располагать инфраструктурой, обеспечивающей бесперебойное осуществление его деятельности, в частности, достаточным финансированием. Цель такого финансирования должна заключаться в том, чтобы предоставить национальному учреждению возможность иметь свой персонал и свои помещения с тем, чтобы оно могло быть независимым от правительства и не подлежать финансовому контролю, который может влиять на его независимость», сноска 10, Состав и гарантии независимости и плюрализма, абзац 2.

⁸⁷ Первый годовой отчет Подкомитета по предотвращению пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания, КПП/С/40/2; 14 мая 2008 г.; раздел II, часть В; абзац 28; пункт vii.

деятельности, как этого требует 20 ст. ФПКПП. Более подробно эти полномочия изложены в Парижских принципах,⁸⁸ на которые ссылается ст. 18 ФПКПП.

И, наконец, статья 35 ФПКПП также гласит, что НПМ предоставляются такие привилегии и иммунитеты, которые необходимы для независимого осуществления ими своих функций.

✓ *Независимость персонала*

Согласно статье 18 (2) ФПКПП, государства-участники должны обеспечить, чтобы члены НПМ имели необходимые знания, и чтобы в процессе назначения учитывались гендерный баланс и адекватная представленность существующих в стране этнических групп и меньшинств.

г. Состав

Статья 18(2) также гласит, что члены НПМ должны обладать определенными профессиональными знаниями. Принимая во внимание, что понятие «лишение свободы» в ст. 4 ФПКПП

⁸⁸ «В рамках своей деятельности национальное учреждение:

(а) свободно рассматривает любые вопросы, относящиеся к сфере его ведения, независимо от того, были ли они представлены правительством или приняты к рассмотрению без обращения к более высокой инстанции, по предложению его членов или любого заявителя;

(b) заслушивает любое лицо и получает любую информацию и любые документы, необходимые для оценки ситуаций, относящихся к сфере его ведения;

(с) обращается к общественности непосредственно или через любой печатный орган, особенно для предания гласности своих мнений и рекомендаций;

(d) проводит заседания на регулярной основе и в случае необходимости с участием всех своих членов после их надлежащего уведомления;

(е) по мере необходимости образует из своих членов рабочие группы и создает местные или региональные отделения для содействия в осуществлении его функций;

(f) проводит консультации с другими судебными и несудебными органами», сноска 10, Методы работы

является достаточно широким, НПМ должны иметь в своем составе участников с профессиональными знаниями - экспертов с различной подготовкой, а именно врачей, социальных работников, судебных экспертов, психиатров и т. д. Либо должна иметься юридическая и финансовая возможность для привлечения таких экспертов. Кроме этого, в соответствии со статьей 18(2) ФПКПП требуется, чтобы в НПМ были представлены существующие в стране меньшинства и этнические группы, а также учитывался гендерный баланс.

2.2.2. Функционирование НПМ

Функции НПМ указаны в статьях 19-23 ФПКПП вместе с минимальными полномочиями, которые должны иметь НПМ, обязанностями государств-участников в отношении НПМ и определенные подробности деятельности НПМ.

Мандат НПМ, согласно ст. 1 ФПКПП и преамбуле данного документа, не ограничивается посещением мест лишения свободы, но также требует «принятия мер в области просвещения и сочетания различных законодательных, административных, судебных и иных мер»⁸⁹. Это означает, что НПМ должны участвовать в более широких видах деятельности, направленной на предотвращение упомянутых выше явлений, например, в кампаниях по повышению общественной осведомленности и работе с законодательством⁹⁰. По поводу последнего момента следует добавить, что статья 19(с) требует, чтобы НПМ обладали полномочиями подавать предложения и

⁸⁹ Параграф 5 преамбулы ФПКПП.

⁹⁰ Неле Паррест, «Концепция превентивности», Презентация на конференции ФПКПП в регионе ОБСЕ: Его значение и реализация, Прага, Чешская Республика, 25-26 ноября 2008; доступна по адресу <http://www.bris.ac.uk/law/research/centres-themes/opcat/opcatdocs/prague2008/presentationparrestnotes.pdf> (последний доступ - 20 июня 2012 г.).

делиться наблюдениями касательно существующего законодательства.

а) Посещение мест лишения свободы. Определение понятия «места содержания под стражей»

Регулярные посещения мест содержания под стражей международными и национальными органами должны осуществляться без какого-либо дополнительного разрешения.⁹¹

В соответствии со статьей 1, требуется создание системы регулярных посещений, осуществляемых НПМ и ППП (Подкомитет по предупреждению пыток). Можно выделить несколько главных особенностей, относящихся к мандату НПМ на посещения: посещения должны быть регулярными⁹²; НПМ свободны в выборе мест, которые они желают посетить и лиц, с которыми они желают побеседовать⁹³; иметь возможность проводить беседы без свидетелей⁹⁴; а также иметь свободный доступ к релевантной информации⁹⁵ и к любым местам содержания под стражей, их сооружениям и объектам.⁹⁶ НПМ должны давать рекомендации компетентным органам, а те, в свою очередь, обязаны рассматривать эти рекомендации⁹⁷, а также должны быть гарантии отсутствия санкций против тех, кто сообщает ту или иную информацию НПМ.⁹⁸

⁹¹ Ст. 4 ФПКПП.

⁹² Статья 1 ФПКПП.

⁹³ ФПКПП, статья 20(e)

⁹⁴ ФПКПП статья 20 (d)

⁹⁵ ФПКПП, статья 20 (a) (b)

⁹⁶ ФПКПП, статья 20 (c)

⁹⁷ ФПКПП, статья 19 (b) и 22

⁹⁸ ФПКПП, статья 21

НПМ должен иметь в своем распоряжении перечень всех мест содержания под стражей и всю соответствующую доступную информацию о местах содержания под стражей и обращении с находящимися там лицами. НПМ следует обеспечить наличие критериев отбора мест для посещения, позволяющих гарантировать регулярное посещение всех мест лишения свободы с учетом типа и размера соответствующих учреждений, а также масштаба и уровня известных правозащитных проблем (имея возможность гибкого распределения реализации последующих неотложных посещений).

В отчетах о посещениях должны освещаться наиболее важные вопросы, т. е. случаи жестокого обращения, пробелы в политике, нормах и практике, а также адекватность условий содержания заключенных, свидетельствующие о систематическом отсутствии защиты прав заключенных. Необходимо отмечать передовые методы и документировать их для систематического анализа. Случаи преднамеренного жестокого обращения должны анализироваться в целях выявления пробелов в системе защиты лиц, лишенных свободы. Рекомендации должны быть обоснованными и иметь превентивную направленность, затрагивая системные проблемы и практические недостатки (коренные причины); а также должны быть реализуемыми на практике. В рамках НПМ следует на основе накопленного опыта разработать стратегию использования отчета, которая должна предусматривать его представление соответствующим официальным органам и правительственным ведомствам для публикации, распространения и налаживания диалога⁹⁹.

⁹⁹ Инструмент аналитической самооценки для национальных превентивных механизмов (НПМ) Предварительное руководство Подкомитета по

Ст. 4 ФПКПП содержит весьма **широкое определение «мест лишения свободы»**.¹⁰⁰ К данному понятию могут относиться места, которые не являются официальными местами содержания под стражей, но в которых находятся люди, лишённые свободы. Нормы ФПКПП не дают исчерпывающего списка мест содержания под стражей, подпадающих под сферу действия Протокола, для того чтобы он не был слишком узким и ограничительным в своей классификации мест содержания под стражей.

К сфере действия статьи 4 относятся фактические места содержания под стражей, включая следующие (но не ограничиваясь ими):

- ✓ полицейские участки;
- ✓ участки сил безопасности;
- ✓ все СИЗО;
- ✓ тюрьмы предварительного заключения;
- ✓ тюрьмы для приговорённых заключённых;
- ✓ центры для несовершеннолетних;
- ✓ иммиграционные центры;

предупреждению пыток в отношении функционирования НПМ. САТ/ОР/1. 2 февраля 2012.

¹⁰⁰ «1. Каждое государство-участник разрешает посещения в соответствии с настоящим Протоколом, механизмами, о которых говорится в статьях 2 и 3 [ППП и НПМ], любого места, находящегося под его юрисдикцией и контролем, где содержатся или могут содержаться лица, лишённые свободы, по распоряжению государственного органа или по его указанию, либо с его ведома или молчаливого согласия (далее именуемые местами содержания под стражей). Эти посещения осуществляются с целью усиления при необходимости защиты таких лиц от пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания.

2. Для целей настоящего Протокола лишение свободы означает любую форму содержания под стражей или тюремного заключения или помещения лица в государственное или частное место содержания под стражей, которое это лицо не имеет права покинуть по собственной воле, по приказу любого судебного, административного или иного органа». Статья 4 ФПКПП.

- ✓ транзитные зоны в международных портах;
- ✓ центры для задержанных беженцев;
- ✓ психиатрические учреждения и места административного задержания.

Таким образом, НПО должен посещать, достаточно широкий спектр учреждений - не только «традиционные учреждения», такие как тюрьмы, следственные изоляторы, а также и менее «традиционные» места. Например, психиатрические учреждения, лагеря беженцев, учреждения для несовершеннолетних, центры для иммигрантов, транзитные зоны в международных пунктах и т. д.

б) Превентивный мандат

Как отмечалось ранее, параграф 5 преамбулы ФПКПП требует «принятия мер в области просвещения и сочетания различных законодательных, административных, судебных и иных мер» для обеспечения эффективного предотвращения пыток и других форм плохого обращения. НПО должен обладать стратегией в области очередности отбора законодательства для проведения анализа; мер, касающихся неполного или отсутствующего законодательства, а также выполнения той или иной рекомендации.

в) Организационные рамки, планирование

Работу НПО следует рассматривать как непрерывный, обусловленный конкретным контекстом процесс развития, опирающийся не только на опыт самого НПО, но и на информацию, консультативные мнения и опыт других соответствующих и надежных источников. Члены и сотрудники

механизма должны получать постоянную подготовку, в том числе по методологическим, стратегическим и этическим вопросам, а также участвовать в совершенствовании методов работы.

НПМ надлежит разрабатывать политику и правила процедуры, касающиеся, в частности:

- приема на работу и увольнения персонала;
- принятия решений;
- организации административной деятельности и практической работы и составления бюджетов, включая посещения мест содержания под стражей, и подготовки отчетов;
- обмена информацией внутри НПМ;
- взаимодействия с другими субъектами, включая ППП и прессу;
- защиты данных;
- привлечения к работе специальных внешних экспертов, определения их необходимой квалификации и круга ведения для их работы¹⁰¹.

2.3. Модели национальных превентивных механизмов (НПМ) в мире

Факультативный протокол не определяет вид Национальных превентивных механизмов, а только закрепляет основные стандарты и принципы их функционирования. Положения

¹⁰¹ Инструмент аналитической самооценки для национальных превентивных механизмов (НПМ) Предварительное руководство Подкомитета по предупреждению пыток в отношении функционирования НПМ. САТ/ОР/1. 2 февраля 2012.

ФПКПП требуют создания НПО в качестве репрезентативных органов, как с точки зрения участия в их работе различных групп общества (участие представителей меньшинств, принцип гендерного равенства и т.д.), так и с точки зрения участия специалистов с квалификацией в различных областях. Таким образом, НПО должны быть всеохватывающими органами. Изучение опыта других стран, где уже созданы и функционируют НПО, позволит выбрать наиболее актуальную модель в странах, которые только планируют создание такого механизма.

На сегодняшний день государства – участники Факультативного протокола к Конвенции против пыток внедрили в своих странах различные системы НПО. Все существующие модели НПО условно можно разделить на несколько групп.

Первая группа: передача функций НПО уже существующему государственному органу, который имел опыт проведения проверок и/или посещений мест лишения свободы. Так, в Эстонии Канцлер Юстиции с 18 февраля 2007 года является национальным превентивным органом (НПО). Мексика и Маврикий в качестве НПО назначили Комиссии по правам человека. Наиболее распространенным вариантом НПО является возложение функций НПО на офисы Омбудсмана (Коста – Рика, Дания, Швеция, Финляндия), так как во-первых, они являются независимыми институтами защиты прав человека; и, во-вторых, это является менее затратным, нежели создание абсолютно нового органа, так как позволит использовать уже существующую инфраструктуру и сотрудников Бюро.

Вторая группа предполагает совместное участие Омбудсмана и НПО в работе НПО (Омбудсмен +). Так, в Словении внедрена

модель «Омбудсмен +», при которой офис Омбудсмена назначается НПМ совместно с НПО. (Закон «О ратификации «ФПКПП» от января 2007 года). Аналогичный НПМ действует в Молдове (Закон «О внесении изменений в Закон «Об омбудсмене» от 12 июля 2006 года), Армении и в Казахстане.

Третья группа предусматривает определение в качестве НПМ несколько существующих органов. Так, в Новой Зеландии функции НПМ выполняют 5 органов – Комиссия по правам человека, офис Омбудсмена, независимый орган наблюдения за полицейскими, офис Уполномоченного по правам детей, офис Инспектора армейских пенитенциарных учреждений, а также офис Генерального судебного адвоката вооруженных сил.

Четвертая группа предусматривает создание нового государственного органа. Так, во Франции Законом от 30 октября 2007 года создан Генеральный инспектор мест лишения свободы, в Парагвае Законом от 2009 года – Национальный комитет по предупреждению пыток. В начале 2014 года был сформирован Национальный центр по предупреждению пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания в Кыргызстане (далее по тексту «Национальный центр»).

2.4.Участие неправительственных организаций (НПО) в работе национальных превентивных механизмов

Существуют три уровня участия НПО в работе НПМ: а) НПО могут обеспечивать НПМ экспертами; б) члены НПО могут

принимать участие в работе НПМ; в) НПО может работать как часть НПМ. Каждый из этих уровней предполагает различную степень формализации отношений между НПО и НПМ, однако во многих странах деятельность НПО самым естественным образом вписывается в работу НПМ. Вклад НПО в превентивную работу незаменим.

III. ПРАКТИКА СОЗДАНИЯ И ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ РАЗЛИЧНЫХ МОДЕЛЕЙ НПМ

3.1. Модель «Омбудсман+»

3.1.1. Казахстан

Предпосылки к созданию НПМ - общественные наблюдательные комиссии

До ратификации ФПКПП в Казахстане и Армении уже существовали системы общественного контроля над местами лишения свободы.

В декабре 2004 года в Уголовно-исполнительный кодекс Республики Казахстан были внесены изменения и дополнения и созданы общественные наблюдательные комиссии (ОНК) за соблюдением законных прав и свобод граждан, содержащихся в пенитенциарных учреждениях.

Члены Общественных наблюдательных комиссий имеют право:

- в составе не менее двух членов беспрепятственно посещать исправительные учреждения и следственные изоляторы, беседовать с осужденными при наличии согласия указанных лиц, а также принимать обращения и

жалобы по вопросам нарушения их прав и законных интересов;

- обращаться с заявлениями к администрации исправительного учреждения и следственного изолятора и (или) органам прокуратуры по вопросам, связанным с обеспечением прав и законных интересов лиц, содержащихся в исправительных учреждениях и следственных изоляторах.

Закон, однако, не предоставляет общественным наблюдательным комиссиям право на внезапное (неожиданное) посещение исправительных учреждений и следственных изоляторов, что затрудняет возможность получения объективной информации о ситуации с правами заключенных¹⁰².

Ситуация с посещениями исправительных учреждений, по оценке правозащитных организаций, ухудшилась после возврата летом 2011 года учреждений системы исполнения наказаний и следственных изоляторов в ведение Министерства внутренних дел. Отмечались случаи недопуска или ограничения в допуске ОНК ряда областей в учреждения исполнения наказаний. Также, некоторые ОНК отмечают участившееся пренебрежение департаментами исполнения наказаний на местах рекомендациями ОНК без объяснения причины. В связи с этим, по состоянию на лето 2012 г., ОНК двух областей – Карагандинской и Костанайской – объявили о временном приостановлении своей деятельности. Это решение, однако, не нашло единодушной поддержки со стороны других ОНК,

¹⁰² Альтернативный доклад неправительственных организаций Казахстана о выполнении Республикой Казахстан Конвенции ООН против пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих человеческое достоинство видов обращения и наказания, г. Алматы, 2008 г., стр. 22.

выступающих за сохранение доступа в места лишения свободы не смотря ни на что.

Создание и функционирование НПМ

Республика Казахстан подписала ФПКПП 25 сентября 2007 г. и ратифицировала 22 октября 2008 г. К концу 2009 года (по истечению года с момента ратификации ФП), НПМ в Казахстане создан не был. В феврале 2010 года, воспользовавшись существовавшим на тот момент несоответствием русскоязычной версии Статьи 24 (1) Факультативного протокола его оригиналу на английском, Казахстан заявил о продлении срока создания НПМ еще до трех лет.¹⁰³ Таким образом, Казахстан установил себе срок создания НПМ в целом до 5-ти лет – небывалый ранее прецедент.

В 2013 году в Республике Казахстан было принято законодательство о создании НПМ путем внесения изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан¹⁰⁴.

¹⁰³ Согласно ст.24 п.1. ФПКПП в английском языке декларация о продлении срока создания НПМ должна быть сделана одновременно с ратификацией НПМ, в то время как русская версия не содержала положения об одновременности. С тех пор, надо отметить, английская, русская и другие версии текста Факультативного протокола были приведены в соответствие. Теперь декларацию о продлении срока создания НПМ государство обязано заявлять в момент ратификации Факультативного протокола.

¹⁰⁴ В Уголовно-процессуальный кодекс, Уголовно-исполнительный кодекс, Кодекс об административных правонарушениях, Закон «О принудительном лечении больных алкоголизмом, наркоманией и токсикоманией», Закон «О порядке и условиях содержания лиц в специальных учреждениях, обеспечивающих временную изоляцию от общества», Закон «О правах ребенка в Республике Казахстан», Закон «О профилактике правонарушений среди несовершеннолетних и предупреждении детской безнадзорности и беспризорности».

Уполномоченный по правам человека утвердил несколько документов, касающихся НППМ:

5. Положение о Координационном совете при Уполномоченном по правам человека;
6. Порядок отбора участников национального превентивного механизма;
7. Порядок формирования групп из участников национального превентивного механизма для превентивных посещений;
8. Методические рекомендации по превентивным посещениям; порядок подготовки ежегодного консолидированного доклада по итогам превентивных посещений

Координационный Совет

Для эффективной координации деятельности национального превентивного механизма при Уполномоченном по правам человека создан Координационный совет. Члены Координационного совета, за исключением Уполномоченного по правам человека, избираются комиссией, создаваемой Уполномоченным по правам человека, из числа граждан Республики Казахстан. Координационный совет взаимодействует с Подкомитетом по предупреждению пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания Комитета Организации Объединенных Наций против пыток. Председателем Координационного Совета является Уполномоченный по правам человека.

Участники НППМ

Участниками национального превентивного механизма являются:

- Уполномоченный по правам человека;
- члены общественных наблюдательных комиссий;
- члены общественных объединений, заключивших договоры о реализации социальных проектов по обеспечению деятельности НПМ.

Состав участников НПМ отбирается Координационным Советом **ежегодно**.

Требования к участникам НПМ

Участниками национального превентивного механизма не могут быть лица:

6. имеющие не погашенную или не снятую в установленном законом порядке судимость;
7. подозреваемые или обвиняемые в совершении преступления;
8. признанные судом недееспособными или ограниченно дееспособными;
9. судьи, адвокаты, государственные служащие и военнослужащие, а также работники правоохранительных и специальных государственных органов;
10. состоящие на учете у психиатра и (или) нарколога.

Участниками национального превентивного механизма также не могут быть лица, освобожденные от уголовной ответственности по нереабилитирующим основаниям за совершение умышленного преступления; уволенные с государственной или воинской службы, из правоохранительных и специальных

государственных органов, судов или исключенные из коллегии адвокатов по отрицательным мотивам; лишённые лицензии на занятие адвокатской деятельностью.

Места посещения

В рамках своей деятельности участники национального превентивного механизма посещают исправительные учреждения и следственные изоляторы, учреждения для принудительного лечения больных алкоголизмом, наркоманией и токсикоманией, специальные учреждения временной изоляции от общества, организации образования с особым режимом содержания.

Виды и периодичность посещения

Превентивные посещения участников национального превентивного механизма подразделяются на:

- 1) периодические превентивные посещения, проводимые на регулярной основе, не реже одного раза в четыре года;
- 2) промежуточные превентивные посещения, проводимые в период между периодическими превентивными посещениями с целью мониторинга реализации рекомендаций по результатам предыдущего периодического превентивного посещения, а также предупреждения преследования лиц, с которыми участники национального превентивного механизма проводили беседы, со стороны администраций учреждений, подлежащих превентивному посещению;
- 3) специальные превентивные посещения, проводимые на основании поступивших сообщений о применении пыток и

других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания.

Финансирование

В целях обеспечения функциональной независимости НПП и его участников от исполнительных органов, предусматривается финансирование их деятельности из государственного бюджета путем реализации социальных проектов. В рамках социальных проектов оплачиваются командировочные расходы, расходы по использованию средств связи и канцелярских товаров, а также работы по подготовке отчетов по итогам посещений и предложений и рекомендаций. Общественные наблюдательные комиссии не финансируются, поскольку не обладают статусом юридических лиц.

Проблемы и рекомендации

Существуют следующие проблемы и опасения в отношении не полного соответствия национального законодательства Факультативному протоколу¹⁰⁵.

1. Независимость. В Казахстане Омбудсман считается государственным служащим, должностным лицом, назначаемым на должность Президентом страны, обязанным в своей деятельности руководствоваться Кодексом этики государственных служащих. Согласно Кодексу, госслужащие

¹⁰⁵ Совместное обращение Коалиций НПО против пыток Казахстана, Кыргызстана и Таджикистана, Дополнительное совещание ОБСЕ по человеческому измерению по предотвращению пыток 10-11 апреля 2014 г., г. Вена.

обязаны воздерживаться от «действий, способных дискредитировать институты государства».

2. *Места содержания под стражей.* Мониторинговый мандат НПМ не охватывает всех возможных мест содержания под стражей. Под мандат НПМ не подпадают дома-интернаты для престарелых и инвалидов, служебные помещения отделов внутренних дел.

3. *Финансовая автономия.* НПМ не обладает полной независимостью от исполнительной власти, лишен финансовой автономии, его бюджет формируется Правительством. Таким образом, Правительство может оказывать недопустимое влияние на деятельность НПМ, регулируя посредством бюджета, количество, порядок визитов и перемещений участников НПМ по стране.

4. *Отзыв участника НПМ из мониторинговой группы.* В законе нет ясности относительно обстоятельств, способных привести к отзыву участника НПМ из мониторинговой группы. В качестве оснований для отзыва указываются «создание угрозы безопасности функционирования учреждений», «вмешательство в деятельности учреждений» или «обстоятельства, вызывающие сомнение в беспристрастности участника национального превентивного механизма».

Организациями гражданского общества были предложены следующие рекомендации в отношении НПМ в Казахстане:

- Наделить НПМ правом посещать все возможные «места содержания под стражей» в понимании статьи 4

Факультативного протокола к Конвенции ООН против пыток.

- Обеспечить НППМ независимостью от исполнительной власти, в том числе, финансовой независимостью. Рассмотреть возможность утверждения бюджета на деятельность НППМ парламентом страны.
- Законодательно обеспечить, чтобы участники НППМ из состава гражданского общества даже косвенно не охватывались этическими нормами государственных служащих и не могли быть восприняты как государственные служащие.
- Изменить законодательство об НППМ, дополнив его четкими основаниями для исключений участников НППМ из состава мониторинговых групп.

3.1.2. Армения

Предпосылки к созданию НППМ – группы общественного контроля

Еще до ратификации протокола к Конвенции и создания отдела, в 2004 году при Министерстве юстиции была создана группа по мониторингу мест лишения свободы.

В состав группы входят представители НПО, имеющие соответствующий опыт работы в пенитенциарной системе. Каждая организация имеет право иметь в группе только одного представителя. Первый состав группы был назначен приказом Министра Юстиции, но все дальнейшие вопросы, связанные с составом группы, будь то принятие новых членов, или исключение каких-то членов из состава Группы, решаются самой группой при формальном утверждении Министром.

Данная процедура оберегает Группу от вмешательства со стороны министерства и является одной из гарантий ее независимости. Члены группы назначаются сроком на три года и в соответствии с последними изменениями, внесенными Группой в этический кодекс, по истечении этого срока должна произойти ротация членов группы, т.е. замена со стороны НПО своего представителя в Группе. Данное решение было продиктовано желанием сохранить «свежесть» группы, а также пониманием того, что важнейшим преимуществом группы перед другими видами контроля над системой является наличие «свежего взгляда».

Группа имеет широкие полномочия для эффективного мониторинга пенитенциарной системы. Группа имеет право посещения всех учреждений, без предварительного уведомления в любое время суток. Группа имеет право доступа в любые помещения внутри учреждения, а также на встречи, в том числе конфиденциальные, с любым заключенным.

По итогам посещений Группа публикует отчеты. На сегодняшний день в уставе Группы закреплены три вида отчетов: годовые отчеты; текущие отчеты; неплановые (*Adhoc*) отчеты. Все отчеты публикуются вместе с комментариями от министерства, для каждого вида отчетов утверждены сроки, в течение которых министерство обязано предоставить свои комментарии. Для годовых отчетов срок составляет три месяца, для текущих – один месяц, а для неплановых отчетов три дня. Последнее позволяет Группе достаточно оперативно предоставлять общественности достоверную информацию о случаях серьезных нарушений в пенитенциарной системе.

Затем при МВД Армении была создана мониторинговая группа по ИВС (то есть изоляторам временного содержания). Третьей мониторинговой группой стала группа по посещению спецшкол и детских домов. Все мониторинговые группы формируются следующим образом: 7 членов мониторинговой группы назначает Министр, сами члены группы вправе доизбрать еще от 1 до 14 человек, которые представляются министру на утверждение. Отклонить их кандидатуры министр не может. Члены мониторинговых групп вправе ходить в подконтрольные им учреждения по три человека. Мониторинговая группа имеет достаточно широкие полномочия, например, она вправе предъявлять директору учреждения требования об увольнении допустившего существенное нарушение сотрудника под угрозой обращения в суд. В настоящее время в мониторинговых группах при ведомствах состоят от 8 до 21 человека. При Министерстве обороны Армении нет мониторинговой группы, но действует общественный совет.

Создание и функционирование НПМ

В мае 2006 г. Армения присоединилась к ФПКПП. Процесс ратификации ФПКПП в Армении не был сложным, поскольку на тот момент наиболее сложная сфера действия ФПКПП – тюремная система уже несколько лет находилась под общественным контролем.

После ратификации Арменией Конвенции против пыток, в 2008 году в Закон об омбудсмене было внесено дополнение, что омбудсмен является Национальным превентивным механизмом (НПМ). Механизм НПМ был создан по модели «Омбудсмен +»: в 2011 году в аппарате был создан отдел НПМ (отдел по предотвращению пыток и бесчеловечного отношения) из 4 сотрудников аппарата, а из представителей общественности –

экспертный совет из 11 человек. Сейчас в отделе 4 человека (начальник, 2 юриста и врач; раньше до отказа от международного финансирования, был также еще и психолог).

Механизм действует на основе следующих принципов:

10. Создается совет по предотвращению пыток при Защитнике прав человека;
11. Совет имеет право беспрепятственного доступа в закрытые учреждения, а также другие полномочия, которые следуют из ФПКПП;
12. В состав Совета входят Защитник прав человека и представители правозащитных НПО;
13. Члены Совета на конкурсной основе выбираются Защитником прав человека;
14. После первого формирования Совет сам решает вопросы принятия или прекращения полномочий членов Совета;
15. Совет публикует доклады;
16. Члены Совета работают на общественных началах;
17. При Совете действует оплачиваемый секретариат;
18. У механизма есть отдельный бюджет.

Места посещения

Представители НПМ посещают полицию, ИВС, СИЗО, колонии, детские дома, дома престарелых, участки военной полиции, воинские части, то есть любые места, где могут происходить пытки, жестокое и унижающее достоинство обращение и наказание.

Порядок посещения

Посещение сотрудниками НПМ производится **без уведомлений**. Сотрудники НПМ вправе брать с собой фото и видео технику,

но не вправе брать с собой в исправительное учреждение мобильные телефоны. Отчет о посещении должен представляться в течение 3 дней.

Финансирование

Ранее финансирование шло от международных организаций, но в 2014 году отдел должен был перейти на национальное финансирование. При отделе существует экспертный совет, члены которого имеют те же права, что и работники аппарата. Единственное отличие членов экспертного совета от работников аппарата состоит в том, что они не получают зарплату. Некоторое время эксперты оплачивались за счет средств бюджета Евросоюза. В настоящее время из-за отсутствия финансирования экспертам выезд в регионы Армении не финансируется, и они должны добираться туда за свой счет.

Обращения и проведение экспертиз

Ответ на обращения НПО дается в течение месяца, однако, если в письме указан иной срок, то ответ дается в указанный сокращенный срок. За не предоставление ответа Уполномоченному существует административная ответственность. НПО не хватает полномочий при расследовании уголовных дел. Раньше Уполномоченный имел такие полномочия, но по заявлению Министерства юстиции Конституционный Суд признал эти полномочия неконституционными. Уполномоченный вправе давать указание государственным органам о производстве экспертиз, однако данная экспертиза оплачивается из бюджета Уполномоченного. НПО пользуется отчетами мониторинговых групп. У членов мониторинговых групп при выявлении нарушения есть право

обратиться к министру и указать, что, если тот в течение 3 дней не устранит нарушение, то информация об этом будет направлена в СМИ.

Проблемы и рекомендации

На своей 48-ой сессии Комитет ООН против пыток вынес свои заключительные рекомендации в отношении Армении¹⁰⁶. Так, Комитет выразил свою обеспокоенность, что:

1. Защитнику прав человека (омбудсмену), который был назначен в качестве национального превентивного механизма Армении, не обеспечиваются достаточные ресурсы для эффективного выполнения им своего мандата.
2. Некоторые рекомендации, сделанные Защитником прав человека властями, не выполняются.

Вместе с тем, Комитет рекомендовал правительству Армении:

- выделять бюро Защитника прав человека достаточные ресурсы для эффективного выполнения им своего двойного мандата в качестве омбудсмена и национального превентивного механизма Армении в соответствии с руководящими принципами, касающимися национальных превентивных механизмов, принятыми Подкомитетом по предупреждению пыток.
- обеспечить сотрудничество с Защитником прав человека со стороны сотрудников правоохранительных органов, прокуратуры, военнослужащих и персонала тюрем, а

¹⁰⁶ п.22, Документ CAT/C/ARM/CO/3, доступен по адресу:

http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/SessionDetails1.aspx?SessionID=329&Lang=en

также принять меры по осуществлению его рекомендаций.

3.2. Создание отдельного органа в качестве НПМ. Опыт Кыргызстана

Кыргызстан присоединился к Факультативному протоколу к Конвенции против пыток в феврале 2008 года. Согласно документу в 2010 году страна должна была учредить и обеспечить эффективное функционирование НПМ. Однако в силу сложившейся общественно-политической обстановки, внедрение НПМ затянулось до 2012 года. В июне 2012 года Парламент республики принял Закон «О создании в Кыргызстане Национального центра по предупреждению пыток».

Члены НПМ, согласно закону, избираются Национальным центром. НПМ наделен правом осуществлять необъявленные визиты, направлять рекомендации государственным органам. Государственные органы обязаны рассмотреть и принять к исполнению рекомендации НПМ.

В августе 2013 года был избран директор НПМ, и созданы организационные рамки НПМ. Вместе с тем, в бюджете страны на 2013 и 2014 годы на функционирование НПМ **не было предусмотрено средств.**

В Национальном центре 26 сотрудников, различных по гендерному и этническому составу, которые работают в семи офисах по всему Кыргызстану. Сотрудники Национального центра – это разные специалисты, включая юристов, психологов, социальных работников и т.д. Сотрудникам Национального центра гарантирована неприкосновенность. Высшим органом

Национального центра является Координационный совет, состоящий из представителей гражданского общества Жогорку Кенеша Кыргызстана (Парламент) и Омбудсмена (Акыйкатчы).

Координационный Совет

Высшим органом управления Национального центра является Координационный совет. Он состоит из *одинадцати членов*. В состав Координационного совета входят: Омбудсман; 2 депутата Парламента (один предложенный парламентским большинством и второй парламентской оппозицией); и 8 представителей некоммерческих организаций ¹⁰⁷ (избираются путем жеребьевки).

Состав Координационного совета избирается сроком на 4 года. Одно и то же лицо не может быть членом Координационного совета более двух сроков подряд, за исключением Омбудсмена. Руководители парламентских комитетов, руководители депутатских фракций и/или политических партий могут быть членами Координационного совета без каких-либо ограничений. Члены Координационного совета осуществляют свою деятельность *на безвозмездной основе*. Им гарантируется возмещение расходов на служебные поездки при осуществлении полномочий члена Координационного совета.

Требования к сотрудникам Национального центра

Сотрудники Национального центра назначаются на должности директором Национального центра по представлению Координационного совета по результатам конкурсного отбора.

¹⁰⁷ Зарегистрированных в установленном законом порядке, уставная деятельность которых связана с защитой прав на свободу от пыток.

Конкурсный отбор на вакантные должности сотрудников Национального центра проводится Координационным советом по правилам, установленным Регламентом Координационного совета.¹⁰⁸

При отборе сотрудников Национального центра используются следующие требования:

- дееспособность;
- гражданство Кыргызской Республики;
- наличие высшего образования;
- опыт практической работы юристом, педагогом, врачом, психологом, психиатром, социальным работником, а также опыт работы с уязвимыми группами общества, такими как мигранты, несовершеннолетние, лица с ограниченными возможностями здоровья, с этническими и языковыми меньшинствами, а также имеющие профессиональный опыт в управлении и осуществлении контроля над местами лишения и ограничения свободы.

Сотрудниками Национального центра **не могут** быть судьи, сотрудники правоохранительных органов, работники уголовно-исполнительной системы, лица, занятые в местах с ограничением свободы (места с высокой концентрацией особо уязвимых групп, таких как несовершеннолетние, женщины, лица с ограниченными возможностями здоровья, мигранты, душевнобольные и т.д.), а также лица, имеющие судимость за совершение преступления.

¹⁰⁸ Закон Кыргызской Республики «О Национальном центре Кыргызской Республики по предупреждению пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания», ст. 5 п.б.

Места посещения

Национальный центр осуществляет превентивные посещения всех мест лишения и ограничения свободы: камеры временного задержания; изоляторы временного содержания и следственные изоляторы; колонии-поселения, исправительные колонии, воспитательные колонии, тюрьмы; приемники-распределители органов внутренних дел; гауптвахты; помещения органов пограничной службы для содержания лиц, подвергнутых административному задержанию; пункты приема и временного размещения перемещенных внутри республики лиц и лиц, ищущих убежища.

К местам ограничения свободы относятся: место расположения и объекты правоохранительных органов; центры адаптации и реабилитации несовершеннолетних; воинские части органов внутренних дел, обороны, национальной безопасности, уголовно-исполнительной системы и уполномоченного государственного органа в сфере предупреждения чрезвычайных ситуаций; психоневрологические учреждения; специализированные учреждения для принудительного лечения больных психическими заболеваниями, алкоголизмом, наркоманией и токсикоманией; государственные и негосударственные медико-социальные учреждения для престарелых, несовершеннолетних и лиц с ограниченными возможностями здоровья (дома для престарелых, детские дома и др.); специальные учреждения для детей и подростков, нуждающихся в особых условиях воспитания;

Виды и периодичность посещений

Превентивные посещения мест лишения и ограничения свободы осуществляются в любой день и в любое **время суток без предварительного уведомления**. Для целей посещений формируется группа из числа сотрудников Национального Центра и Координационного Совета. Осуществляются три вида посещений: периодические, промежуточные и специальные. Промежуточное превентивное посещение проводится в период между посещениями с проведением всесторонней проверки через неопределенные промежутки времени без предварительного уведомления. Цель промежуточных превентивных посещений заключается в том, чтобы проследить за выполнением рекомендаций и гарантировать, что лишенные свободы и ограниченные в свободе лица, сотрудники мест лишения и ограничения свободы не подверглись репрессиям за сотрудничество с группой, осуществлявшей превентивное посещение. Специальные посещения проводятся по каждому сообщению о применении пыток и жестокого обращения, факте смерти в местах лишения и ограничения свободы или для исследования конкретной проблемы.

Каждое место лишения и ограничения свободы должно быть подвергнуто посещению не менее одного раза в 2 года, а промежуточные превентивные посещения должны составлять не менее половины общего времени, использованного для всех типов посещений. Периодичность посещений устанавливается Национальным Центром в зависимости от финансовых ресурсов, предоставленных для функционирования Центра.

Финансирование

Финансирование деятельности Национального центра осуществляется из средств республиканского бюджета, а также из иных средств, не противоречащих закону. В государственном

бюджете ежегодно предусматриваются средства, необходимые для обеспечения эффективного функционирования Национального центра.

Национальный центр формирует проект бюджета и направляет его для согласования в Правительство Кыргызской Республики. В случае наличия разногласий Правительство Кыргызской Республики включает предложения Национального центра без изменений в проект республиканского бюджета, подлежащий направлению в Парламент, и прилагает свое заключение.

Центр самостоятельно определяет объем необходимых средств для финансирования Национального центра и самостоятельно распоряжается средствами в пределах сметы расходов. Координационный совет вправе привлекать независимый аудит для проведения аудита финансовой отчетности деятельности Национального центра.

Проблемы и рекомендации

В ноябре 2013 года Комитет против пыток вынес свои заключительные замечания в отношении Кыргызстана,¹⁰⁹ в которых выразил обеспокоенность по поводу того, что Национальный Центр до сих пор не приступил к выполнению функции национального превентивного механизма страны, преимущественно по причине недостаточного финансирования.

¹⁰⁹ п.15, Заключительные замечания по второму периодическому докладу Кыргызстана, декабрь 2013, документ CAT/C/KGZ/CO/2, доступен по адресу:

http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/SessionDetails1.aspx?SessionID=809&Lang=en

Комитет ООН против пыток рекомендовал Кыргызстану обеспечить, чтобы:

- Национальный центр по предупреждению пыток обладал надлежащими финансовыми, людскими и материальными ресурсами для выполнения своего мандата независимо и эффективно;
- все лица, участвующие в управлении местами заключения, были ознакомлены с правами членов Национального центра по предупреждению пыток.

В 2012 году Кыргызстан с визитом посетил Подкомитет против пыток (ППП), который также выразил обеспокоенность в связи с задержкой в создании НППМ и рекомендовал Кыргызстану:

- увеличить финансирование в будущем, с тем, чтобы имелась возможность эффективного выполнения мандата НППМ;
- обеспечить, чтобы в состав НППМ входили специалисты, обладающие разносторонними знаниями в области предупреждения пыток и надлежащим образом, представляющие ключевые этнические группы и группы меньшинств страны.¹¹⁰

3.3. Назначение нескольких организаций совместно выполняющих функции НППМ

¹¹⁰ п.17 и 18, Доклад о посещении Кыргызстана Подкомитетом по предупреждению пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания, февраль 2014, документ CAT/OP/KGZ/1, доступен по адресу: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/TreatyBodyExternal/CountryVisits.aspx

В некоторых странах функции НППМ выполняют сразу несколько организаций. Например, в Великобритании (которая ратифицировала Факультативный протокол в декабре 2003 года) НППМ были назначены в 2009 году. НППМ в настоящее время состоит из 20 контролирующих органов, которые посещают места содержания под стражей, таких, как тюрьмы, участки полиции, иммиграционные центры содержания под стражей, центры безопасного проживания детей безопасного и учреждения психического здоровья. Деятельность НППМ координируется Инспекцией тюрем и руководящей группой, состоящей из представителей 4-х государственных образований Великобритании. НППМ вправе проводить превентивные посещения мест лишения свободы, анализ связанных с ними вопросов и продвижение рекомендаций по изменению законодательства и практики.

В Новой Зеландии, где НППМ состоит из пяти учреждений: Комиссии по правам человека (центральный орган координирующий орган), Аппарата Омбудсмана, Независимого органа по действиям полиции, Аппарата Омбудсмана по правам детей и инспектора служебных и уголовных ведомств при генеральном судье-адвокате вооруженных сил.

Однако, при осуществлении такой схемы, также могут возникать определенные трудности. Так, Подкомитет против пыток отметил следующие проблемы, связанные с НППМ в Новой Зеландии¹¹¹:

¹¹¹ Параграф 12,13 and 16, Доклад о посещении Новой Зеландии Подкомитетом по предупреждению пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания, август 2014 (на английском языке). Документ CAT/OP/NZL/ 1, доступен по адресу: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/TreatyBodyExternal/CountryVisits.aspx

1. Ресурсы и независимость. Большинство компонентов НПМ не получили дополнительного финансирования, поскольку деятельность в рамках НПМ рассмотрена, как дополнение к их основной деятельности.

2. Персонал. Количество имеющегося в распоряжении НПМ персонала недостаточно, принимая во внимание количество мест содержания под стражей, которые находятся в пределах их мандата. Наблюдается недостаток экспертов в медицинской и психиатрической сферах.

3. Институциональность и рамки мандатов. Существуют пробелы в мандатах органов НПМ. Например, 161 учреждение, в которых находятся лица со слабоумием, не покрыты мандатом НПМ. Различные организации НПМ взаимодействуют с государством и гражданским обществом на двусторонней основе, а не как единый коллегиальный экспертный орган.

IV. ОБЗОР ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА ПО СУЩЕСТВУЮЩИМ МЕХАНИЗМАМ НАДЗОРА И КОНТРОЛЯ НАД МЕСТАМИ ЛИШЕНИЯ И ОГРАНИЧЕНИЯ СВОБОДЫ

Факультативный протокол и созданные на его основе национальные превентивные механизмы не заменяют существующие виды контроля и надзора над местами лишения свободы, а лишь дополняют их. Как уже было отмечено выше, Основная идея Факультативного протокола заключается в том, что чем более открытыми и прозрачными являются закрытые и полузакрытые учреждения, тем меньше в них будут иметь место нарушения. При ратификации Факультативного протокола и создания НПМ важным является предварительный обзор

законодательства для определения уже существующих моделей контроля и возможностей для создания данного механизма.

В настоящей главе, мы рассмотрим существующие виды надзора и контроля над местами лишения свободы, а именно: ведомственный, прокурорский, судебный, парламентский (включая механизм Уполномоченного по правам человека), а также общественный.

4.1. Ведомственный контроль

Ведомственный контроль представляет собой контроль вышестоящего органа по отношению к подведомственным организациям.

Органы системы исполнения уголовных наказаний: исправительные учреждения; следственные изоляторы; исправительные центры; инспекция по исправительным делам; медицинские учреждения¹¹²; предприятия, создаваемые в системе исполнения уголовного наказания, для осуществления производственной деятельности; воинские подразделения, обеспечивающие наблюдение, надзор и охрану.

Согласно ст. 27 Кодекса исполнения уголовных наказаний (КИУН РТ) непосредственный контроль над деятельностью учреждений и органов, исполняющих наказания, осуществляется со стороны вышестоящих органов управления и их должностных лиц. Одной из задач Министерства юстиции является организация рассмотрения предложений, заявлений и жалоб граждан и применение мер по устранению недостатков в организации работы органов и учреждений системы исполнения

¹¹² Больницы, специальные психиатрические и туберкулёзные больницы, медицинские части организуются для оказания медицинской помощи осужденным, заключённым в пределах исправительных учреждений.

уголовного наказания. При использовании ведомственного контроля, лицо, которое считает, что его права были нарушены, имеет право обратиться с жалобой к вышестоящему лицу.

Так, *начальник исправительного учреждения* должен принимать меры в отношении обращений заключённых о несоблюдении их прав¹¹³. *Начальник следственного изолятора* должен принимать меры в отношении обращений подозреваемых, обвиняемых и заключённых о соблюдении их прав.¹¹⁴ А *начальник исправительного центра* также должен применять меры в отношении обращений осужденных о несоблюдении их прав.¹¹⁵

Закон «О системе исполнения уголовных наказаний» предусматривает, что главным учреждением системы исполнения уголовных наказаний является Главное управление исполнения уголовных наказаний Министерств юстиции, в обязанности которого входит, в том числе обеспечение прав и интересов граждан, служащих в структурных подразделениях системы исполнения уголовного наказания, а также рассмотрение заявлений и жалоб заключённых¹¹⁶.

Начальник ГУИН МЮ РТ среди прочего осуществляет *приём граждан, рассматривает их заявления и жалобы, принимает по ним меры, по случаям нарушения дисциплины и законности со стороны персонала* системы исполнения уголовного наказания, *проводит служебное расследование* (ст. 11 Закона РТ «О системе исполнения уголовного наказания»).

Учреждения психиатрической помощи: психиатрические и психоневрологические больницы, психиатрические и

¹¹³ Закон РТ «О системе исполнения уголовного наказания», статья 14.

¹¹⁴ Закон РТ «О системе исполнения уголовного наказания», статья 18.

¹¹⁵ Закон РТ «О системе исполнения уголовного наказания», статья 22.

¹¹⁶ Закон РТ «О системе исполнения уголовного наказания», статья 10.

психоневрологические диспансеры или центры, кабинеты психиатра городских и районных центров здоровья, где в тесном сотрудничестве со службами первичной медико-санитарной помощи и службами социальной защиты оказывается специализированная медицинская помощь лицам, страдающим психическими расстройствами.¹¹⁷

Согласно Закону РТ «О психиатрической помощи», при осуществлении контроля за оказанием психиатрической помощи, государственные органы здравоохранения, социальной защиты, образования, а также министерства и ведомства, имеющие психиатрические и психоневрологические учреждения, контролируют деятельность находящихся в их ведении учреждений, а органы здравоохранения - в части о практикующих врачах. Решения и действия психиатрических учреждений и лиц, оказывающих психиатрическую помощь, могут быть обжалованы в вышеперечисленные органы.¹¹⁸

Учреждения наркологической помощи: сеть специализированных, амбулаторных и стационарных подразделений в системе медицинского обслуживания населения, осуществляющих лечебно-профилактическую, медико-социальную и правовую помощь больным наркоманией, токсикоманией и алкоголизмом.¹¹⁹ Контроль за деятельностью по оказанию наркологической помощи учреждениями, организациями и лицами, оказывающими наркологическую помощь, осуществляет Министерство здравоохранения и

¹¹⁷ Закон РТ «О психиатрической помощи», ст. 2.

¹¹⁸ Закон РТ «О психиатрической помощи», ст.40.

¹¹⁹ Закон РТ «О наркологической помощи», ст.2.

социальной защиты населения Республики Таджикистан и соответствующие органы местной власти.¹²⁰

Школы-интернаты: Положение о школе-интернате Республики Таджикистан предусматривает, что Министерство образования, органы управления образования на местах осуществляют систематический контроль над условиями жизни воспитанников школы-интерната (п.8).

4.2. Судебный контроль

Судебный контроль – это производство в суде по проверке законности и обоснованности действий и решений в связи с жалобами физических и юридических лиц. Судебный контроль необходим для того, чтобы обезопасить граждан и юридические лица от ошибок, несправедливых решений административных органов.

Согласно Уголовно-процессуальному Кодексу РТ, арест, принудительное содержание лица в медицинском или воспитательном учреждении допускаются **только по решению суда, судьи**. Кроме этого, лицо, подвергнутое аресту, имеет право на обжалование (ст.11).

Заключение под стражу: В течение 72 часов с момента задержания судья должен принять решение о заключении под стражу, если такое решение не принято, задержанное лицо обязаны отпустить. Задержанное лицо (его/ее защитник и законный представитель) имеют право участвовать при рассмотрении судьей вопроса о применении меры пресечения в виде заключения под стражу (ст. 111 УПК РТ).

¹²⁰ Закон РТ «О наркологической помощи», ст.27.

Принудительная госпитализация в учреждения психиатрической помощи. Согласно закону РТ "О психиатрической помощи" (ст.30), Комиссия врачей-психиатров в течение 72 часов после доставки пациента проводит освидетельствование и принимает решение о принудительной госпитализации пациента. В течение 24 часов заключение направляется в суд, который должен рассмотреть его в течение 3 дней и вынести решение о дальнейшем пребывании пациента в психиатрическом учреждении. Согласно Гражданско-процессуальному Кодексу, судья рассматривает данный вопрос в течение 5 дней, что противоречит нормам закона о психиатрической помощи. Еще одно несоответствие между Законом "О психиатрической помощи" и Гражданско-процессуальным Кодексом касается сроков процесса обжалования решений суда. ГПК предусматривает месячный срок, в то время как Законом предусмотрен только 10-дневный срок обжалования.¹²¹

Посещение учреждений исполнения наказаний. Судьи имеют право без специального на то разрешения посещать учреждения исполнения уголовных наказаний (ст.29 КИУН РТ).

4.3. Прокурорский надзор

Надзор за точным соблюдением и единообразным исполнением законов при исполнении и отбывании наказания осуществляется Генеральным прокурором РТ и подчиненными ему прокурорами в соответствии с главой 6 Конституционного закона РТ "Об

¹²¹ См.: Усманова М.Р., Жураева Т.А. Содействие предотвращению пыток и других видов жестокого и унижающего достоинство обращения и наказания в психиатрических учреждениях. Отчет по результатам мониторинга Бюро по правам человека и соблюдению законности. – Душанбе, 2012. – С. 10-12, 36-40.

органах прокуратуры РТ" и статьи 26 Кодекса исполнения уголовных наказаний. Предметом прокурорского надзора, в том числе, является:

- законность нахождения лиц в местах содержания задержанных, приемниках-распределителях, местах предварительного заключения и учреждениях и органах, исполняющих наказание, и других местах, исполняющих меры принудительного характера, назначаемые судом;
- соблюдение установленных законодательством РТ прав и обязанностей задержанных, заключенных под стражу, осужденных и лиц, подвергнутых мерам принудительного характера, порядка и условий их содержания.

Прокурор, осуществляющий надзор, имеет право:

- посещать без досмотра места содержания задержанных, приемники-распределители, места предварительного заключения и учреждения и органы, исполняющие наказание, и другие места, исполняющие меры принудительного характера, назначаемые судом;
- опрашивать задержанных, арестованных, осужденных и лиц, подвергнутых мерам принудительного характера;
- знакомиться с документами и оперативными материалами, на основе которых эти лица задержаны, арестованы, осуждены или подвергнуты мерам принудительного характера;
- требовать точного соблюдения и единообразного исполнения законов и международных правовых актов, признанных РТ, о правах человека, гуманном отношении к заключенным и осужденным;

- требовать от администрации создания условий, обеспечивающих права задержанных, заключенных под стражу, осужденных и лиц, подвергнутых мерам принудительного характера, проверять соответствие законодательству РФ приказов, распоряжений, постановлений администрации вышеперечисленных органов и учреждений, требовать объяснения от должностных лиц, вносить протесты и представления, возбуждать уголовные дела или производства об административных, дисциплинарных, материальных правонарушениях;
- отменять дисциплинарные взыскания, наложенные противозаконно за нарушение порядка на лиц, заключенных под стражу, осужденных, немедленно освобождать их своим постановлением из штрафного изолятора, помещения камерного типа, карцера, одиночной камеры, дисциплинарного изолятора;
- немедленно освобождать своим постановлением в порядке, определенном законом, лиц, незаконно содержащихся в местах лишения свободы или учреждениях, исполняющих меры принудительного характера, либо в нарушение закона подвергнутых задержанию, принудительному заключению или помещенные в судебно-психиатрическое учреждение.

Постановления и требования прокурора относительно соблюдения установленных законом порядка и условий содержания задержанных, арестованных, осужденных к лишению свободы и иным мерам наказания, а равно лиц, к которым применены меры принудительного характера, либо помещенных в судебно-психиатрические учреждения, подлежат обязательному исполнению администрацией.

Посещение учреждений исполнения наказаний. Генеральный прокурор, а также уполномоченные им прокуроры и прокуроры, непосредственно осуществляющие надзор за исполнением наказания на данной территории, имеют право посещать учреждения исполнения уголовных наказаний в любое время без специального разрешения (ст. 29 КИУН).

Прокурор по надзору за исполнением законов в исправительных колониях. Согласно Приказу Генерального Прокурора РТ¹²², прокуратура по надзору за исполнением законов в исправительных колониях осуществляет:

- надзор за соблюдением законов в исправительных колониях, тюрьмах и лечебно-исправительных учреждениях;
- постоянный надзор за точным и неуклонным исполнением администрации колонии законов о применении мер медицинского характера к страдающим алкоголизмом, наркоманией и токсикоманией;
- контроль за законностью принимаемых к осужденным мер дисциплинарного воздействия, обратив особое внимание на законность водворения осужденных в штрафные изоляторы и помещения камерного типа. С этой целью **не реже двух раз в месяц проверяет законность содержания осужденных в этих помещениях.**

Прокурор по надзору за соблюдением законов в исправительных колониях (также как и руководители прокуратур областей) в случаях возникновения в колониях и

¹²² Приказ Генерального Прокурора РТ «О задачах прокуратуры по надзору за соблюдением законов в исправительных колониях» №18, от 1 сентября 2000 г.

следственных изоляторах **чрезвычайных происшествий, незамедлительно выезжает на места** для проверки обстоятельств, выяснения причин и условий, вызвавших происшествия.

При значительной отдаленности от места происшествия прокуратуры, осуществляющей надзор за исправительными колониями, выезд на место происшествия производит территориальный прокурор с уведомлением об этом прокурора по надзору за соблюдением законов в исправительных колониях, который обязан по прибытии **принять меры к выяснению обстоятельств происшествия, проведению неотложных следственных действий.** В случае выявления в исправительных колониях осужденных, в отношении которых не соблюдены требования закона о дифференцированном подходе к назначению наказания либо допущены иные нарушения закона, вносить соответствующему территориальному прокурору, которые вправе согласно УПК приносить протесты, представления об опротестовании в порядке надзора приговора, определения или постановления суда.

Для целей усиления прокурорского надзора и обеспечения уважения человеческого достоинства, пресечения случаев произвола и грубости со стороны сотрудников исправительных колоний и обеспечения прав осужденных на личную безопасность Генеральным Прокурором был издан специальный приказ «О совершенствовании прокурорского надзора за соблюдением законов при исполнении уголовных наказаний и в следственных изоляторах»¹²³.

¹²³ от 10 августа 2000 г., №10.

Согласно Приказу, прокуроры областей, городов и районов, прокуроры по надзору за соблюдением законов в исправительных колониях должны обеспечить эффективный надзор, направленный на **своевременное выявление, пресечение и предупреждение нарушений законности и режима содержания, прав и законных интересов лиц, находящихся в местах лишения свободы** (*исправительные и воспитательные колонии, следственных изоляторы*). При осуществлении проверок прокуроры должны:

- обращать особое внимание на факты унижения человеческого достоинства, произвола, жестокого обращения по отношению к осужденным и заключенным со стороны работников учреждений и органов, исполняющих уголовные наказания, необоснованного водворения в штрафные помещения, обеспечение гуманных условий содержания, соответствующих минимальным стандартным правилам обращения с заключенными;
- В целях обеспечения законности и обоснованности, а также соблюдения сроков содержания граждан под стражей проверять следственные изоляторы **не реже одного раза в месяц**. Принимать безотлагательные меры к восстановлению нарушенных прав, немедленному освобождению незаконно содержащихся под стражей и наказанию виновных в нарушении закона;
- Постоянно осуществлять надзор за законностью приказов, распоряжений и постановлений, издаваемых администрацией исправительных колоний и следственных изоляторов, а также органами управления уголовно-исполнительной системы, и незамедлительно протестовать в случае несоответствия их закону;

- Осуществлять надзор за соблюдением законов **о порядке рассмотрения предложений, заявлений и жалоб граждан** администрацией исправительных колоний, следственных изоляторов, а также органами внутренних дел, в подчинении у которых находятся эти колонии. Прокуроры должны добиваться по каждому обоснованному обращению принятия исчерпывающих мер, решительно изживать проявления бюрократизма и волокиты. Жалобы о наиболее серьезных нарушениях проверять с выездом на место.

Прокуроры областей, городов и районов, прокуроры по надзору за соблюдением законов в исправительных колониях в своей работе в целях обеспечения гласности **должны установить деловые связи с общественными организациями, занимающимися проблемами исполнения наказаний, оказывать необходимую помощь и содействие** в выполнении ими своих обязанностей (п.13 Приказа Генерального Прокурора № 10).

4.4. Парламентский контроль

4.4.1. Маджлиси Оли Республики Таджикистан

Кодекс исполнения уголовных наказаний РТ предусматривает, что члены Маджлиси милли и депутаты Маджлиси намояндагон Маджлиси Оли, а также депутаты и члены комиссий, осуществляющие контроль за деятельностью учреждений и органов, исполняющих наказание в пределах соответствующих территорий, имеют право посещать

учреждения исполнения уголовных наказаний без специального разрешения.¹²⁴

Согласно конституционному Закону РТ "О Маджлиси Оли Республики Таджикистан", Маджлиси милли (верхняя палата Парламента) раз в год или при необходимости заслушивает отчет Генерального прокурора Республики Таджикистан о состоянии надзора за точным и единообразным исполнением законов на территории Республики Таджикистан (ст.20).

Комитет Маджлиси Милли Маджлиси Оли по обеспечению конституционных основ, прав и свобод человека, гражданина и законности согласно Регламенту Маджлиси Милли Маджлиси Оли Республики Таджикистан (ст.10) может рассматривать заявления, жалобы и обращения граждан. На заседания комитетов и комиссий **могут быть приглашены эксперты, а также представители государственных органов и общественных объединений, средств массовой информации.** Для подготовки отдельных вопросов, комитеты и комиссии ММ МО РТ могут **создавать рабочие группы** из числа членов своих комитетов и комиссий, других членов Маджлиси милли, из числа специалистов и ответственных работников государственных и **общественных предприятий и учреждений.** Комитеты и комиссии вправе привлекать к своей работе экспертов, требовать от государственных органов, общественных объединений соответствующие документы и справки, необходимые для деятельности комитетов и комиссий (статья 23 Регламента ММ МО РТ).

4.4.2. Уполномоченный по правам человека

¹²⁴ КИУН, статья 29.

Одним из приоритетных направлений деятельности Уполномоченного по правам человека в РТ является оказание содействия в защите права на жизнь, свободы от пыток, права на свободу и личную неприкосновенность. Аппаратом УПЧ проводится анализ национального законодательства по вопросам уголовного правосудия и свободы от пыток; анализ поступивших обращений о нарушениях права на свободу от пыток; анализ СМИ, отчетов и исследований, а также статистических данных государственных органов; мониторинг соблюдения прав человека в местах лишения свободы. Уполномоченный также проводит мероприятия по обучению сотрудников правоохранительных органов международным стандартам свободы от пыток.

Институт уполномоченного по правам человека не имеет отдельного подразделения по борьбе с пытками – этими вопросами среди прочего занимается отдел государственной защиты гражданских и политических прав.

4.4.2.1. Стратегия деятельности на 2011–2015 гг.

В соответствии со Стратегией деятельности, содействие соблюдению права на свободу и личную неприкосновенность, а также свободу от пыток во время задержания и проведения расследования, содействие защите прав человека в системе закрытых и полузакрытых учреждений являются приоритетами в деятельности Уполномоченного по правам человека в Таджикистане.

Стратегия включает разработку практики мониторинга закрытых учреждений Уполномоченным с привлечением институтов гражданского общества. Продвижение ратификации ФПКПП включено в Программу действий института

Уполномоченного по правам человека на 2011-2012 гг. Ежегодные планы работы УПЧ включают проведение проверок в закрытых и полужакрытых учреждениях.

4.4.2.2. Проведение проверки по жалобе

Предложения, заявления и жалобы подозреваемых, обвиняемых и подсудимых лиц, находящихся под стражей, **цензуре не подлежат** и направляются адресату **в запечатанном пакете не позднее следующего за днем подачи предложения, заявления или жалобы рабочего дня** (Закон РТ «О порядке и условиях содержания под стражей подозреваемого, обвиняемого и подсудимого», ст. 21).

В соответствии со статьей 12 Закона РТ "Об Уполномоченном по правам человека в РТ", при проведении проверки по жалобе, Уполномоченный по правам человека вправе беспрепятственно посещать учреждения, организации и предприятия, независимо от их организационно-правовых форм; а также воинские части; учреждения исполнения уголовного наказания; военные формирования и учреждения, находящиеся на территории Республики Таджикистан.

Согласно нормам КИУН РТ, Уполномоченный по правам человека при исполнении служебных обязанностей, имеет право без специального на то разрешения посещать учреждения, исполняющие наказание.

В июне 2011 года внесены изменения в Кодекс исполнения уголовного наказания. Согласно этим изменениям Уполномоченный с целью проверки жалобы по своей инициативе или при получении информации о массовом и грубом нарушении прав человека вправе самостоятельно или

совместно с уполномоченными государственными органами проводить проверку деятельности учреждений исполнения уголовного наказания, проводить свидание с осужденными наедине.

4.4.2.3. Проверка по собственной инициативе

Уполномоченный по правам человека вправе по собственной инициативе проводить проверки в пределах своей компетенции при получении сведений о массовых или грубых нарушениях прав и свобод человека и гражданина, либо в случаях, имеющих особое общественное значение или связанных с необходимостью защиты интересов лиц, не способных самостоятельно использовать правовые средства защиты (ст. 13 Закона РТ «Об Уполномоченном по правам человека»).

4.5. Общественный контроль

В Таджикистане отсутствует механизм общественного контроля над местами лишения свободы. Единственным исключением является возможность осуществления общественного контроля соблюдения прав больных в психиатрических учреждениях (закреплено в Законе РТ «О психиатрической помощи»), но и в данном случае имеются некоторые сложности (будет описано ниже).

4.5.1. Получение жалоб

Закон РТ «О порядке и условиях содержания под стражей подозреваемых, обвиняемых и подсудимых» предусматривает, что предложения, заявления и жалобы подозреваемых, обвиняемых и подсудимых, адресованные, в том числе общественным организациям, направляются через администрацию мест содержания под стражей по

принадлежности не позднее трех дней (кроме выходных и праздничных дней) с момента подачи. Такие жалобы и предложения, в отличие от жалоб, направляемых в прокуратуру, суд и Уполномоченному по правам человека, могут быть подвергнуты цензуре (ст. 21 Закона).

4.5.2. Посещения

Учреждения исполнения наказаний

Представители средств массовой информации и иные лица имеют право посещать учреждения и органы, исполняющие наказания по специальному разрешению администрации этих учреждений и органов, исполняющих наказание, либо вышестоящих органов управления учреждениями и органами, исполняющими наказания. Согласно Кодексу исполнения уголовных наказаний, производство кино-фото и видеосъемок осужденных, их интервьюирование, в том числе с использованием средств аудио-видеотехники разрешается с письменного согласия самих осужденных. Производство кино-фото и видеосъемок объектов, обеспечивающих безопасность и охрану осужденных, осуществляется с письменного разрешения администрации учреждения или органа, исполняющего наказания.¹²⁵

Места содержания под стражей

Законодательство не предусматривает общественного контроля за местами содержания под стражей. Исходя из этого, обзор основывается на возможности проведения частных свиданий с

¹²⁵ статья 29 Кодекса исполнения уголовных наказаний РТ.

подозреваемым, обвиняемым либо подсудимым. В целях усиления правовых гарантий соблюдения прав лиц, находящихся под стражей, 28 июня 2011 года был принят новый Закон РТ «О порядке и условиях содержания под стражей подозреваемого, обвиняемого и подсудимого». Ст. 18 вышеуказанного закона регламентирует вопросы проведения свиданий с защитником, родственниками и иными лицами.

Так, с момента задержания подозреваемому, обвиняемому и подсудимому предоставляются свидания с защитником наедине без ограничений их количества и продолжительности. Свидания предоставляются с:

- адвокатом, участвующим в деле в качестве защитника, по предъявлению ордера или лицензии на право адвокатской деятельности;
- представителем учреждения или организации, на попечении которого находится подозреваемый, обвиняемый и подсудимый, по предъявлению соответствующего протокола;
- иным лицом, участвующим в деле в качестве защитника, по представлению органов дознания и следствия, постановления судьи или определения суда, а также документа, удостоверяющего его личность.

Свидания подозреваемого, обвиняемого и подсудимого с его защитником могут иметь место в условиях, позволяющих сотруднику правоохранительных органов видеть их, но не слышать.

Подозреваемому, обвиняемому и подсудимому на основании письменного разрешения должностного лица или органа, в производстве которых находится уголовное дело, может быть предоставлено не более двух свиданий в месяц с родственниками и иными лицами продолжительностью до трех часов каждое.

Свидания подозреваемых, обвиняемых и подсудимых с родственниками и иными лицами осуществляются под контролем сотрудников мест содержания под стражей и в случае попытки передачи подозреваемому, обвиняемому и подсудимому запрещенных предметов, веществ и продуктов питания, либо сведений, которые могут воспрепятствовать установлению истины по уголовному делу или способствовать совершению преступления, свидание прерывается досрочно.

Психиатрические учреждения¹²⁶

Общественный контроль над соблюдением прав и законных интересов лиц, при оказании психиатрической помощи, закреплен в статье 41 Закона РТ «О психиатрической помощи». Так, при оказании психиатрической помощи общественные объединения врачей-психиатров, другие общественные объединения в соответствии со своими уставами (положениями) могут по просьбе или с согласия лиц осуществлять общественный контроль над соблюдением их прав и законных интересов. Правила посещения психиатрических и психоневрологических учреждений должны найти свое отражение в уставах (положениях).

¹²⁶ Информация предоставлена Бюро по правам человека и соблюдению законности. Душанбе. Таджикистан

Представители общественных объединений обязаны согласовать условия посещения с администрацией психиатрического или психоневрологического учреждения, ознакомиться с правилами, и подписать обязательство о неразглашении врачебной тайны.¹²⁷

Положение «О психиатрической больнице» (Приложение № 1 к приказу Министерства здравоохранения РТ № 54 от 9.02.2001 г.):

П. 48: Больные, помещенные в психиатрическую больницу (за исключением находящихся на судебно-психиатрической экспертизе), пользуются правом переписки, получения передач и свиданий. Временное запрещение свиданий больных (помимо устанавливаемых карантинном), допускается лечащим врачом, с ведома заведующего отделением, в случаях, когда они диктуются состоянием больного и интересами его лечения.

Время посещения больных родственниками и знакомыми, приема передач регламентируется правилами внутреннего распорядка, утверждаемого главным врачом.

П. 52: Доступ в лечебные отделения, за исключением помещений для свиданий, разрешается только персоналу больницы. Остальные лица допускаются в исключительных случаях с разрешения главного врача (заместителя) больницы и заведующего отделением, а в их отсутствие – дежурного врача.

Положение об отделении для принудительного лечения с усиленным режимом наблюдения психиатрической больницы (Приложение № 5 к приказу Министерства здравоохранения РТ № 54 от 9.02.2001 г.):

¹²⁷ Закон Республики Таджикистан «О психиатрической помощи», Ахбори Маджлиси Оли Республики Таджикистан 2002 год, №11, ст. 753; 2004 год, №2, ст. 54.

П. 19: «Доступ в отделение с усиленным режимом наблюдения, за исключением помещений для свиданий, разрешается только персоналу, обслуживающему это отделение, администрации и дежурному врачу больницы, а также Главному психиатру Министерства здравоохранения РТ. Остальные лица допускаются в исключительных случаях с разрешения главного врача больницы, его заместителя по лечебной работе или заведующего отделением». Перечень исключительных случаев в Положении отсутствует.

П. 20: «Выход больных с территории отделения с усиленным режимом наблюдения и прогулочного дворика разрешается только для проведения лечебно-реабилитационных и диагностических мероприятий в сопровождении охраны и медицинского центра.

Положение «Об отделении судебно-психиатрической экспертизы при психиатрической больнице для лиц, содержащихся под стражей» (Приложение № 4 к приказу Министерства здравоохранения РТ № 54 от 9.02.2001 г.):

П. 10: «Испытуемым находящимся под следствием, свидания с родственниками могут быть разрешены при наличии разрешения судебно-следственных органов, за которыми они числятся. Испытуемым из числа осужденных свидания разрешаются на общих основаниях».

П.11: «Переписка испытуемых, находящихся в отделении судебно-психиатрической экспертизы, производится под контролем органов, за которыми они числятся».

П. 23: «В исключительных случаях к испытуемым в качестве крайней меры допускается применение наручников, связывания

или других необходимых мер в соответствии с законом РТ «О милиции».

Исходя из положений Закона «О психиатрической помощи», общественные организации могут посещать психиатрические учреждения с целью осуществления мониторинга. В то же время, статья 41 Закона не конкретизирует, с согласия или по просьбе каких именно лиц общественные организации вправе осуществлять общественный контроль. По смыслу, скорее, подразумеваются лица, помещенные в психиатрический стационар. В таком случае, возможность проведения общественного мониторинга зависит от просьбы или согласия психически больного лица. Таким образом, общественная организация не может по своей инициативе провести мониторинг без наличия просьбы или согласия пациента (если, к примеру, откуда-либо поступила информация о злоупотреблениях в ПУ, но пациент или его родственники не хотят раскрывать свои данные). Кроме того, Закон не регламентирует, каким образом должна быть оформлена просьба или согласие пациента – письменно или устно. И отсюда также следует вывод, что если отсутствует просьба или согласие пациента, то общественный контроль не может быть осуществлен.

Говоря о правилах посещения ПУ, Закон отсылает к уставам и положениям ПУ. Пункт 52 Положения «О психиатрической больнице» говорит о том, что доступ в лечебные учреждения ПУ разрешен только персоналу ПУ. Остальные лица допускаются в исключительных случаях с разрешения главного врача (заместителя) больницы и заведующего отделением, а в их отсутствие – дежурного врача.

Хотя Закон «О психиатрической помощи» говорит только о «согласовании» условий посещения с администрацией учреждения, а не о получении разрешения, при этом, в Законе делается отсылка к положениям, а в положении говорится о разрешительной системе посещения ПУ посторонними лицами, то есть, администрация ПУ может отказать в посещении общественным организациям, ссылаясь на положение.

*Наркологические диспансеры*¹²⁸

Обеспечение людей, страдающих наркологическими заболеваниями, медицинской и социальной помощью, регулируется Законом РТ «О наркологической помощи» от 2003 года.¹²⁹ Наркологическая помощь осуществляется на основе принципов милосердия и гуманизма, а лица, страдающие наркологическими заболеваниями, имеют право на уважительное и гуманное отношение, исключающее унижение человеческого достоинства, но законом не предусмотрен запрет пыток и жестокого обращения в отношении наркологически больных и пациентов наркологического диспансера.

Помещение в наркологический диспансер осуществляется с согласия или по просьбе наркозависимых лиц, но в некоторых случаях, например, когда человек представляет опасность для себя или окружающих, его могут срочно госпитализировать в наркологический диспансер без получения предварительного согласия.

Согласно положениям Закона РТ «О наркологической помощи» (ст. 7) лица, страдающие наркологическими заболеваниями имеют право на подачу жалоб и заявлений в государственные

¹²⁸ Отчет по результатам пилотных посещений закрытых учреждений в Республике Таджикистан, Бюро по правам человека (член Коалиции НПО против пыток), Душанбе 2014.

¹²⁹ Ахбори Маджлиси Оли Республики Таджикистан 2003 год, №12, ст. 695.

органы, суд, учреждения и организации. При оказании наркологической помощи лица, страдающие наркоманией, токсикоманией и алкоголизмом, вправе пригласить адвоката или иного законного представителя для защиты своих прав и законных интересов в порядке, предусмотренном законодательством (ст. 11 Закона «О наркологической помощи»).

Медицинские работники наркологического учреждения обязаны:

1) обеспечивать условия для ведения переписки, направления жалоб, заявлений и писем в органы государственной власти, прокуратуру, суд, а также адвокату;

2) информировать родственников или законного представителя пациента, а при их отсутствии иное лицо по его указанию об изменениях состояния его здоровья и чрезвычайных происшествиях с ним;

3) обеспечивать безопасность находящихся в стационаре пациентов, контролировать содержание посылок и передач.¹³⁰

Все лица, находящиеся на излечении или обследовании в наркологическом стационаре имеют следующие права: вести переписку в условиях, исключающих цензуру; получать передачи и посылки; **принимать посетителей в приемные дни и часы. Эти права могут быть ограничены** лечащим врачом и заведующим отделением *лишь по крайней необходимости в интересах здоровья или безопасности самого больного либо других лиц.*

*Дома-интернаты для престарелых и инвалидов*¹³¹

Престарелые и инвалиды могут быть помещены по решению суда (по представлению органов социальной защиты) в

¹³⁰ Закон РТ «О наркологической помощи», ст. 20.

¹³¹ Отчет по результатам пилотных посещений закрытых учреждений в Республике Таджикистан, Бюро по правам человека (член Коалиции НПО против пыток), Душанбе 2014.

учреждения социального обслуживания без их согласия в случаях, если они лишены ухода и присмотра со стороны родственников или иных законных представителей, и при этом не способны сами себя обслуживать или не способны активно передвигаться, или признаны судом недееспособными.¹³² Также они могут быть помещены в эти учреждения на основании заявления и путевки государственного органа по социальной защите.

Граждане, пребывающие в стационарных учреждениях социального обслуживания, имеют право на условия проживания, отвечающие санитарно - гигиеническим требованиям и нормам; на уважительное и гуманное отношение со стороны работников социальных служб; свободное посещение их адвокатом, нотариусом, законными представителями, представителями общественных объединений и священнослужителями официально зарегистрированных религиозных организаций, а также родственниками и другими лицами. Работники социальных служб, в свою очередь, обязаны уважительно и гуманно относиться к престарелым, инвалидам и другим пользователям социальных услуг, и не допускать действий, наносящих им вред или ущерб.¹³³

Поскольку в свободном доступе Уставов домов-интернатов найдено не было, то были проанализированы имевшиеся Устав дома-интерната престарелых и инвалидов Яванского района от 2014 года и Устав Государственного учреждения «Дом престарелых и инвалидов г. Турсунзаде» от 2007 года.

¹³² Статья 12 Закона РТ «О социальном обслуживании».

¹³³ Статьи 5, 10, 27 Закона РТ «О социальном обслуживании».

Разрешение на временный уход из учреждения престарелых, инвалидов и психически больных детей с ГУ «Дом-интернат престарелых и инвалидов Яванского района» предоставляется в случае личной необходимости, по рекомендации врача и при получении расписки родственников на период до 3 месяцев.

Согласно Уставу ГУ «Дом престарелых и инвалидов г. Турсунаде» разрешение на временный уход из учреждения предоставляется на один месяц.

Перевод лица с ГУ «Дом-интернат престарелых и инвалидов Яванского района» в другой Дом-интернат или полное разрешение покинуть Дом-интернат производится по разрешению Государственного Агентства социальной защиты населения.

Таким образом, лица, содержащиеся в доме-интернате, не могут свободно по своему желанию покидать учреждение.¹³⁴

*Детские учреждения*¹³⁵

Специальная школа и Спец.ПТЛ (специальный Профессионально-технический лицей)

Согласно УПК РТ принудительное содержание лица в воспитательном учреждении допускается только по решению суда, судьи.¹³⁶ В настоящее время Комиссия по правам ребенка не принимает решение о помещении ребенка в специальное

¹³⁴ Пункты 3.8, 3.9 Устава.

¹³⁵ Отчет по результатам пилотных посещений закрытых учреждений в Республике Таджикистан, Бюро по правам человека (член Коалиции НПО против пыток), Душанбе 2014.

¹³⁶ ст. 11 УПК РТ.

воспитательное учреждение, но может ходатайствовать перед судом о помещении несовершеннолетних в специальные учебно-воспитательные учреждения, уголовные дела и материалы в отношении которых были прекращены (п.15 Положения о Комиссии по правам ребенка¹³⁷).

СПТЛ и специальная школа входят в систему образования РТ и имеют специальные условия обучения и воспитания, особый образовательный климат и в соответствии со своими положениями должны обеспечивать медицинскую и социальную реабилитацию, обучение и профессиональную подготовку детей и подростков, нуждающихся в продолжительном лечении, имеющих физические, психические отклонения или поведение которых считается опасным для общества.

Очевидно, что СПТЛ и специальная школа предназначены для детей и подростков, поведение которых считается опасным для общества. В спецшколу помещаются дети старше 10 лет и кроме обучения, с ними также проводится воспитательная работа и медико-социальная реабилитация. Что касается СПТЛ, то Законом «Об образовании» не устанавливается возраст, по достижению которого несовершеннолетний может быть помещен в СПТЛ. Профессиональное образование в СПТЛ осуществляется в соответствии с перечнем направлений и специальностей профессионального образования для такого же уровня учащихся, что и в обычных учреждениях системы начального профессионального образования.

¹³⁷ Утверждено Постановлением Правительства 1 августа 2008 года.

Положение о республиканской спецшколе, утвержденное в октябре 2003 года Министром образования РТ, Генеральным прокурором РТ и Закон РТ «Об образовании» не предусматривают специальных обязательств сотрудников спецшколы по запрету применения пыток и жесткого обращения в отношении детей, находящихся в спецшколе. Хотя Положение предусматривает организацию медицинского пункта в школе, оно не предусматривает проведение обязательного медицинского осмотра при поступлении детей в спецшколу на предмет выявления следов пыток и жестокого обращения.

Приемник-распределитель для несовершеннолетних при МВД РТ

Приемник-распределитель для несовершеннолетних входит в Службу по профилактике правонарушений среди несовершеннолетних и молодежи МВД РТ. Помещение и пребывание детей в Приемнике-распределителе для несовершеннолетних определяется Инструкцией, утвержденной Приказом Министра внутренних дел РТ за №210 26 марта 2009 года. Инструкция устанавливает, что в своей работе Приемник-распределитель руководствуется принципами наилучших интересов ребенка, свободы выражения своих мыслей, а также неприменения в отношении ребенка наказаний и бесчеловечного обращения. В приложении 1 к Инструкции содержатся правила оказания медицинских услуг несовершеннолетним, находящимся в Приемнике-распределителе. В этом приложении устанавливается, что при поступлении в Приемник-распределитель все дети подлежат медицинскому осмотру на предмет выявления заболевания педикулеза и кожных заболеваний. Вопрос обследования ребенка на предмет применения пыток или жестокого обращения в этом приложении не упомянут.

V. РЕКОМЕНДАЦИИ ПО РАТИФИКАЦИИ ФПКПП И СОЗДАНИЮ НПМ В РЕСПУБЛИКЕ ТАДЖИКИСТАН

В последние годы Правительство Таджикистана продемонстрировало повышенную ответственность по выполнению норм, касающихся борьбы с пытками и работы по ратификации Факультативного Протокола к Конвенции против пыток (ФПКПП). Таким образом, принятие Республикой Таджикистан мер по созданию механизма общественного контроля, а также НПМ является логичным и своевременным шагом в деле борьбы с пытками. *В целях выполнения своих международных обязательств по правам человека и повышения эффективности борьбы с пытками в Таджикистане Правительству РТ рекомендуется:*

A. Ратификация ФПКПП

- Поддержать проведение информационных кампаний среди населения и общественных обсуждений с участием представителей ответственных государственных органов и международных экспертов для разъяснения положений этого договора и возможных моделей по созданию предусмотренных национальных превентивных механизмов, с обязательным участием в них гражданского общества;
- Подписать и ратифицировать Факультативный протокол к Конвенции ООН против пыток и других жестоких, бесчеловечных и унижающих человеческое достоинство видов обращения и наказания;

- Учредить эффективный Национальный превентивный механизм и наделить его всеми необходимыми ресурсами и полномочиями для проведения регулярных, независимых, неожиданных и неограниченных визитов с инспекцией во все места содержания под стражей. Проверяющие должны иметь возможность беседовать с задержанными или заключёнными наедине.

В. Национальный превентивный механизм

Для целей учреждения НППМ необходимо:

1. Определить все места лишения и ограничения свободы;
2. Обеспечить доступ институтов гражданского общества для проведения мониторинга мест лишения и ограничения свободы;
3. Провести анализ существующих моделей НППМ и опыта других стран и подобрать наиболее подходящую модель в условиях РТ;
5. Разработать и принять закон об НППМ.

С. Институт уполномоченного по правам человека в Таджикистане

Для укрепления института Уполномоченного по правам человека необходимо:

- Обеспечить независимость Уполномоченного по правам человека;
- Уполномоченному по правам человека необходимо вести надлежащую отчетность по своим визитам в закрытые и полузакрытые учреждения и регулярно обнародовать результаты проверок и посещений.

Кроме этого, должны быть выполнены рекомендации Международного Координационного Комитета по национальным институтам прав человека. А именно:

- VII. Добавить в законодательство о НИПЧ полномочия по лоббированию ратификации международных договоров
- VIII. Закрепить процедуру отбора и назначения сотрудников в соответствующем законодательстве
- IX. Закрепить в законодательстве /разработать политику и процедуру, позволяющую обеспечить плюрализм в составе НИПЧ
- X. НИПЧ следует воздержаться от участия в процессе предоставления докладов в органы ООН по правам человека в составе правительственной делегации
- XI. Государству необходимо обеспечить адекватное финансирование для выполнения мандата
- XII. Вопрос о задержании и аресте НИПЧ должен решаться стороны Верховного суда или большинства Парламента.

Так как многие государства в регионе предпочли институт Омбудсмана в качестве НПМ, а некоторые государства рассматривают такую возможность, необходимо принять во внимание несколько ключевых моментов.¹³⁸

- Более глубокого анализа заслуживает вопрос о том, как институт, использующий в основном механизм рассмотрения жалоб, может адаптироваться к

¹³⁸ Данные рекомендации были выработаны участниками конференции рекомендации конференции «ФПКПП в регионе ОБСЕ: его значение и механизмы реализации», состоявшиеся 25-26 ноября 2008 года в Праге, Чехия.

выполнению превентивных функций. Подобный анализ может привести к выводу о необходимости создания в Бюро Омбудсмана новых структурных подразделений с соответствующими функциями НПМ; обучения штатных сотрудников правам человека; найма дополнительных экспертов и т.д. Также может рассматриваться вопрос влияния подобных преобразований на общую идеологию Бюро Омбудсмана.

- Следует проанализировать последствия возложения на институт Омбудсмана функций НПМ с точки зрения привлечения дополнительных ресурсов. Стоит изучить существующую структуру Бюро Омбудсмана на предмет ее соответствия новому мандату НПМ и рассмотреть целесообразность реструктуризации или дополнения новыми структурами (например, НПО).
- Следует учитывать тот факт, что назначение НПМ чаще всего не означает продолжение работы в обычном режиме, а требует определенных изменений.
- Следует рассмотреть возможность создания отдельного отдела в системе аппарата Омбудсмана, работа которого была бы посвящена по вопросам НПМ.

VI. СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

Аналитические материалы

1. *Факультативный протокол к Конвенции ООН против пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания – руководство по применению*, Интер-американский институт по правам человека и Ассоциация по

предотвращению пыток. 2004. Доступно по адресу:
http://www.apt.ch/content/files_res/OPCAT%20Manual%20Russian.pdf

2. *«О необходимости ратификации Факультативного Протокола к Конвенции Против Пыток и других жестоких, бесчеловечных и унижающих достоинство обращения и наказания и создания независимого превентивного механизма в Республике Таджикистан»*, (аналитическая записка) Общественный фонд «Нотабене», Душанбе 2012, Автор: Галина Деревенченко. Доступно по адресу: <http://notabene.tj/index.php/2012-08-20-10-31-26/nashi-publikatsii>
3. *Содействие предотвращению пыток и других видов жестокого и унижающего достоинство обращения и наказания в психиатрических учреждениях*. Отчет по результатам мониторинга, Усманова М.Р., Жураева, Бюро по правам человека и соблюдению законности, Душанбе, 2012.
4. *Отчет по результатам пилотных посещений закрытых учреждений в Республике Таджикистан*, Бюро по правам человека (член Коалиции НПО против пыток), Душанбе 2014.
5. *Отчет по результатам пилотных посещений закрытых учреждений в Республике Таджикистан*, Фаза 2, Бюро по правам человека, г. Душанбе, 2015 г.
6. *Некоторые вопросы оптимизации разрабатываемого Национального Превентивного Механизма в Республике Казахстан*, Общественная наблюдательная Комиссия по Северо-Казахстанской области и Общественное объединение

«Региональный Центр новых информационных технологий»,
Петропавловск 2012. Доступно по адресу:

<http://www.zakon.kz/4487212-nekotorye-voprosy-optimizacii.html>

7. *Существующие механизмы мониторинга мест лишения свободы в Казахстане и их соответствие стандартам ФПКПП*. Аналитический документ. Центр исследования правовой политики - Алматы, 2009.
8. *Пытки и жестокое обращение с детьми в контексте юстиции для несовершеннолетних в Таджикистане*, ОО «Центр по правам ребенка».

Документы в рамках различных органов ООН (Совет по правам человека, специальные докладчики, Комитет ООН против пыток и др.)

9. Факультативный протокол к Конвенции против пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания, принят резолюцией 57/199 Генеральной Ассамблеи от 18 декабря 2002 года. Доступен по адресу:
http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/torture_prot.shtml
10. Парижские принципы (принципы, касающиеся статуса национальных учреждений, приняты Генеральной ассамблеей ООН № 48/134 от 1993 г.).

Универсальный периодический обзор

11. Рекомендации Рабочей группы УПО в отношении Таджикистана (документ: A/HRC/19/3).
12. Доклад Рабочей группы по Универсальному периодическому обзору, Таджикистан - Соображения в отношении выводов и/или рекомендаций, добровольные обязательства и ответы, Совет по правам человека, девятнадцатая сессия, февраль 2012, A/HRC/19/3/Add.1

Специальный докладчик ООН против пыток

13. Доклад специального докладчика о миссии в Таджикистан, январь 2013 года, п. 99 (h). Документ A/HRC/22/53/Add.1 Доступен на:
http://www.ohchr.org/Documents/Issues/SRTorture/A-HRC-22-53-Add1_en.pdf
14. Отчет специального докладчика о последующей миссии в Таджикистан, февраль 2015 года, п.51. Документ A/HRC/28/68/Add.2 Доступно на:
<http://www.ohchr.org/EN/Issues/Torture/SRTorture/Pages/SRTortureIndex.aspx>

Комитет против пыток

15. Заключительные рекомендации Комитета против пыток в отношении Таджикистана, ноябрь 2012 года, рек. № 14, документ CAT/C/TJK/CO2, доступен на:
http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/SessionDetails1.aspx?SessionID=328&Lang=en
16. Заключительные рекомендации Комитета ООН по правам человека в отношении Таджикистана, август 2013, п.16. Документ: CCPR/C/TJK/CO/2 доступен на:

http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/SessionDetails1.aspx?SessionID=623&Lang=en

17. Заключительные замечания по третьему периодическому докладу Армении, июль 2012, документ CAT/C/ARM/CO/3, доступен по адресу:
http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/SessionDetails1.aspx?SessionID=329&Lang=en
18. Заключительные замечания по второму периодическому докладу Кыргызстана, декабрь 2013, документ CAT/C/KGZ/CO/2, доступен по адресу:
http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/SessionDetails1.aspx?SessionID=809&Lang=en

Подкомитет против пыток (ППП)

19. Подход Подкомитета по предупреждению пыток к концепции предупреждения пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания в соответствии с ФП к КПП. Документ CAT/OP/12/6, п.4.
20. Первый годовой отчет Подкомитета по предотвращению пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания, КПП/С/40/2; 14 мая 2008 г.; раздел II, часть В; абзац 28; пункт vii.
21. Инструмент аналитической самооценки для национальных превентивных механизмов (НПМ) Предварительное руководство Подкомитета по

предупреждению пыток в отношении функционирования НПМ. САТ/ОР/1. 2 февраля 2012.

22. Доклад о посещении Кыргызстана Подкомитетом по предупреждению пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания, февраль 2014, документ САТ/ОР/KGZ/1, доступен по адресу: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/TreatyBodyExternal/CountryVisits.aspx
23. Доклад о посещении Новой Зеландии Подкомитетом по предупреждению пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания, август 2014 (на английском языке). Документ САТ/ОР/NZL/ 1, доступен по адресу: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/TreatyBodyExternal/CountryVisits.aspx

Альтернативные доклады

24. Альтернативный доклад неправительственных организаций Казахстана о выполнении Республикой Казахстан Конвенции ООН против пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих человеческое достоинство видов обращения и наказания, г. Алматы, 2008 г., стр. 22.

Документы в рамках ОБСЕ

25. National Preventive Mechanisms recommendations to the OSCE Supplementary Human Rights Dimension Meeting Vienna, 10-11 April 2014, Vienna, 10-11 April 2014.

http://www.apt.ch/content/files/region/eca/FINAL_NPM_OSCE%20Recommendations%2010%20April%202014.pdf

26. Совместное обращение Коалиций НПО против пыток Казахстана, Кыргызстана и Таджикистана, Дополнительное совещание ОБСЕ по человеческому измерению по предотвращению пыток 10-11 апреля 2014 г., г. Вена.
27. Данные рекомендации были выработаны участниками конференции рекомендации конференции «ФПКПП в регионе ОБСЕ: его значение и механизмы реализации», состоявшиеся 25-26 ноября 2008 года в Праге, Чехия. Доступно по адресу: <http://www.bris.ac.uk/media-library/sites/law/migrated/documents/proceedingspraguenovember2008russian.pdf>
28. Неле Паррест, «Концепция превентивности», Презентация на конференции ФПКПП в регионе ОБСЕ: Его значение и реализация, Прага, Чешская Республика, 25-26 ноября 2008; доступна по адресу <http://www.bris.ac.uk/law/research/centres-themes/opcat/opcatdocs/prague2008/presentationparrestnotes.pdf>

Законы Республики Таджикистан

29. Конституционный закон РТ «Об органах прокуратуры РТ»
30. Конституционной Закон РТ «О Маджлиси Оли Республики Таджикистан»
31. Кодекс исполнения уголовных наказаний Республики Таджикистан
32. Закон РТ «Об Уполномоченном по правам человека в РТ»
33. Закон РТ «О системе исполнения уголовного наказания»

34. Закон РТ «О психиатрической помощи», Ахбори Маджлиси Оли Республики Таджикистан 2002 год, №11, ст. 753; 2004 год, №2, ст. 54.
35. Закон РТ «О наркологической помощи» от 2003 года, Ахбори Маджлиси Оли Республики Таджикистан 2003 год, №12, ст. 695.
36. Закон РТ «О порядке и условиях содержания под стражей, подозреваемых, обвиняемых и подсудимых»
37. Закон РТ «Об образовании»
38. Закон РТ «О социальном обслуживании».

Подзаконные нормативные правовые акты РТ

39. Регламент Маджлиси Милли Маджлиси Оли РТ
40. Приказ Генерального Прокурора РТ «О задачах прокуратуры по надзору за соблюдением законов в исправительных колониях» №18, от 1 сентября 2000 г.
41. Приказ Генерального Прокурора «О совершенствовании прокурорского надзора за соблюдением законов при исполнении уголовных наказаний и в следственных изоляторах», от 10 августа 2000 г., №10
42. Положение «О психиатрической больнице» (Приложение № 1 к приказу Министерства здравоохранения РТ № 54 от 9.02.2001 г.)
43. Положение об отделении для принудительного лечения с усиленным режимом наблюдения психиатрической больницы (Приложение № 5 к приказу Министерства здравоохранения РТ № 54 от 9.02.2001 г.)
44. Положение «Об отделении судебно-психиатрической экспертизы при психиатрической больнице для лиц, содержащихся под стражей» (Приложение № 4 к приказу Министерства здравоохранения РТ № 54 от 9.02.2001 г.)

45. Положение о республиканской спецшколе, утверждено в октябре 2003 года Министром образования РТ, Генеральным прокурором РТ и Директором спецшколы.
46. Устав дома-интерната престарелых и инвалидов Яванского района от 2014 года (еще не утвержден) и Устав Государственного учреждения «Дом престарелых и инвалидов г. Турсунзаде» от 2007 года.

Планы и стратегии

47. Национальный План Республики Таджикистан по реализации рекомендаций государств-членов Совета ООН в связи с Универсальным Периодическим Обзором Республики Таджикистан по правам человека на 2013-2015 годы, п.1 (раздел непринятые рекомендации).
48. Стратегия деятельности УПЧ на 2011-2015 годы.

Законы других стран

49. Закон Кыргызской Республики «О Национальном центре Кыргызской Республики по предупреждению пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания».

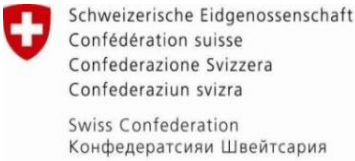

BHR

Идораи ҳуқуқи Инсон ва
Ҳақоқати Қонуният
Bureau of Human Rights and
Rule of Law
Бюро по правам человека и
соблюдению законности

**Ratification of the Optional Protocol
to the UN Convention against Torture and
Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment
or Punishment and establishment of the National
Preventive Mechanism
in the Republic of Tajikistan**

Dushanbe, 2015

This analysis was conducted with financial support of the Human Rights Programme of the Swiss Cooperation Office in Tajikistan. Reference to the report is required when information

presented in this report is used. Views presented in this analysis do not necessarily reflect the opinion of the Swiss Cooperation Office in Tajikistan.

Author: Nigina Bakhrieva

© Bureau on Human Rights and Rule of Law
Free distribution
300 copies

Contents

Introduction	
I. Short overview of the recommendations of the international and regional human rights bodies	
II. Optional Protocol to the Convention against Torture: general information and main principles	
2. 1. International preventive mechanism: Subcommittee on prevention of torture (SPT)	
2. 2. National preventive mechanism (NPM)	
2.3. Models of national preventive mechanisms (NPM) worldwide	
2.4. Participation of non-governmental organisations (NGO) in the work of national preventive mechanisms	
III. Practice of set up and functioning of various NPM models	
3.1. Model “Ombudsman +”	
3.1.1. <i>Kazakhstan</i>	
3.1.2. <i>Armenia</i>	
3.2. Set up of a separate body as NPM. Experience of Kyrgyzstan	
3.3. Designation of several organisations to perform jointly function of the NPM	
IV. Review of legislation on current mechanisms of oversight and control over detention places	
4.1. Departmental control	
4.2. Judicial review	
4.3. Prosecutorial oversight	
4.4. Parliamentary oversight	
4.4.1. <i>Majlisi Oli of the Republic of Tajikistan</i>	
4.4.2. <i>Human Rights Ombudsman</i>	
4.5. Public control	
4.5.1. <i>Receipt of complaints</i>	
4.5.2. <i>Visits</i>	
V. Recommendations on ratification of the OPCAT and	

establishment of the NPM in the Republic of Tajikistan	
A. Ratification of OPCAT	
B. National preventive mechanism	
C. Human Rights Ombudsman in Tajikistan	
VI. LIST OF LITERATURE USED	

List of abbreviations

CAT –	Convention against Torture and other cruel, inhuman and degrading treatment and punishment
ICRC –	International Committee of Red Cross
ICCPR –	International Covenant on Civil and Political Rights
MIA –	Ministry of Internal Affairs
NPM –	National Preventive Mechanism
NGO –	Non-governmental organisation
NHRI –	National Human Rights Institution
OPCAT –	Optional Protocol to the Convention against Torture
OSCE –	Organisation on Security and Cooperation in Europe
POC –	public observation commissions
RK –	Republic of Kazakhstan
RT –	Republic of Tajikistan
SPT –	Subcommittee on prevention of torture
UN –	United Nations
UPR –	Universal Periodic Review

INTRODUCTION

The ratification of the Optional Protocol to the Convention against Torture (OPCAT) by the Republic of Tajikistan can be one of the important steps in prevention and effective struggle against torture. The Implementation of the Optional Protocol results in the establishment, appointment or support of one or more bodies to visit detention facilities or national preventive mechanism (NPM).

In the past few years active discussions about the need to ratify OPCAT and the introduction of an NPM system are ongoing in the Republic of Tajikistan. Recommendations on this matter were made by many UN bodies, examination of this issue is specified in plans of actions on implementation of recommendations of the Universal Periodic Review (UPR) as well as other UN bodies. Thus, the Action Plan on implementation of the recommendations of the UN Human Rights Council under UPR specifies *studying possibilities and carrying out of preparatory activities on **ratification of Optional Protocol to the Convention against Torture, establishment of NPM and recognition of authority of the Committee against Torture to receive communications for 2014-2015***¹³⁹.

Upon the initiative of the Human Rights Ombudsman a *working group on visiting and monitoring of closed institutions* was established in 2013. Its main task is to study possibilities of ratification of the OPCAT. The Working group consists of representatives of the Human Rights Ombudsman, Parliament, Executive office of the President of the RT, office of prosecutor and

¹³⁹ National Plan of the Republic of Tajikistan on Implementation of recommendations of state-parties of the UN Council in relation to the Universal Periodic Review of the Republic of Tajikistan on Human Rights for 2013-2015, p. 1 (chapter rejected recommendations).

judiciary as well as representatives of academia and civil society. In the framework of activities of this group, the **group on monitoring of detention facilities** was established. It consists of representatives of the Human Rights Ombudsman and institutions of civil society. The Working group on monitoring of detention facilities functions under the Regulation adopted by the Human Rights Ombudsman on 31 December 2013. From February 2014 to January 2015, the monitoring group visited 9 closed institutions (temporary detention center, pre-trial detention center, drug abuse clinic, reception center, institutions for elderly care and etc.).

*The NGO Coalition against Torture*¹⁴⁰ that unites 11 NGOs and 4 independent experts was established in 2012 in Tajikistan. The Coalition is an important platform on promotion of amendments in legislation and law enforcement practice on torture. One of the priorities envisaged in the Coalition's Strategy¹⁴¹ is the promotion of the establishment of a sustainable system of public control over detention facilities as well as the ratification of the Optional Protocol to the Convention against Torture and the establishment of a NPM. Taking into account the complete lack of access to pre-trial detention facilities, penitentiary facilities and military units as well as partial access to psychiatric facilities and child's special institutions, the Strategy *inter alia* is aimed at cooperation with the Human Rights Ombudsman on holding joint monitoring of detention facilities. Members of the Coalition are active participants of the working group on monitoring of detention facilities.

¹⁴⁰ Coalition has its web-site since 2012 www.notorture.tj (in Russian, Tajik and English languages).

¹⁴¹ Text of the strategy can be found at: <http://notorture.tj/content/strategiya-grazhdanskogo-obshchestva-po-borbe-s-pytkami-v-tadzhikistane>

This publication includes general information about the Optional Protocol to the CAT, new practice of functioning of NPM in various countries. We hope that this information will be useful for both representatives of public bodies and civil society.

I. SHORT OVERVIEW OF RECOMMENDATIONS OF THE INTERNATIONAL AND REGIONAL HUMAN RIGHTS BODIES

Universal Periodic Review (2012)

The Issue about the need of ratifying the Optional Protocol to the Convention against Torture by Tajikistan was raised in 2011 at the session of the UN Human Rights Council on Universal Periodic Review (UPR). In the final documents, in 8 recommendations¹⁴² to Tajikistan it was proposed to ratify Optional Protocol to the Convention against Torture. Though Tajikistan didn't accept these recommendations "*due to limited financial and economic possibilities*", it was at the same time assured that country "*will in the future consider possibility of ratification of OPCAT*".¹⁴³

The Special Rapporteur on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment (2012)¹⁴⁴

“Take concrete measures to speed up the ratification of the Optional Protocol to the Convention against Torture, and subsequently establish an effective national preventive mechanism

¹⁴² Recommendations of the Working Group on UPR of Tajikistan (document: A/HRC/19/3), rec. 90.1-90.5, 90.8, 90.12., 90.17.

¹⁴³ Report of the Working Group on UPR, Tajikistan – Views on conclusions and/or recommendations, voluntary commitments and replies, Human Rights Council, Nineteenth Session, February 2012, A/HRC/19/3/Add.1

¹⁴⁴ UN Special Rapporteur on torture Juan Mendez visited Tajikistan in May 2012 and then arrived with a follow-up visit in February 2014.

*and ensure budgetary allocations to equip the mechanism with human and other resources sufficient to enable it to inspect all places of detention regularly, receive complaints , initiate prosecutions and follow them through to their conclusion ”.*¹⁴⁵

In his report on the follow-up visit to Tajikistan, the Special Rapporteur regretted that the Government has yet to ratify the Optional Protocol to the Convention against Torture (OPCAT) and create a National Preventive Mechanism (NPM) or similar institution. The Special Rapporteur reminded the Government that the obligation to prevent torture and ill-treatment is an obligation in its own right and appropriate preventive measures must be taken to ensure compliance with the Convention. The Special Rapporteur strongly believes that Tajikistan would highly benefit from ratifying OPCAT and from establishing an independent preventive monitoring institution. He encourages the Government to engage with the United Nations Subcommittee on the Prevention of Torture (SPT), which has extensive experience with assisting Governments in implementing their obligations to prevent torture, even prior to the ratification of OPCAT. He insists that OPCAT can and must be ratified in spite of financial constraints and on the basis of a limited investment by the Government, and that the conditions necessary to ratify the Protocol, such as the Action Plan and an active civil society, already exist in the State.¹⁴⁶

UN Committee against Torture (November, 2012)

¹⁴⁵ Report of the Special Rapporteur on mission to Tajikistan, January 2013, p. 99 (h). Document A/HRC/22/53/Add.1 can be found at: http://www.ohchr.org/Documents/Issues/SRTorture/A-HRC-22-53-Add1_en.pdf

¹⁴⁶ Report of the Special Rapporteur on follow-up visit to Tajikistan, February 2015, p.51. Document A/HRC/28/68/Add.2 can be found at: <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Torture/SRTorture/Pages/SRTortureIndex.aspx>

*“Take concrete steps, as a matter of priority, to ratify the Optional Protocol to the Convention and establish an effective National Preventative Mechanism which is resourced and permitted to conduct regular, independent, unannounced and unrestricted visits of inspection to all places of deprivation of liberty, with opportunity for inspectors to speak privately with individual detainees. In the meantime, grant unimpeded access to the ICRC and independent non-governmental organizations to all places of detention, and ensure that the Ombudsman undertakes regular, unannounced visits to all places of deprivation of liberty, accompanied by medical professionals, including to places of police custody, and that the findings are made available publicly”.*¹⁴⁷

UN Human Rights Committee (July 2013)

*“Institute an independent mechanism for inspection of all detention facilities by relevant international humanitarian organizations and/or independent national human rights non-governmental organizations (NGOs)”.*¹⁴⁸

UN Committee on the Rights of a Child (January, 2010)

- **Ratify Optional Protocol to the Convention against Torture** and other cruel, inhuman or degrading treatment and punishment (p. 75);

¹⁴⁷ Concluding observations of the Committee against Torture on Tajikistan, November 2012, rec. № 14, document CAT/C/TJK/CO2, can be found at:

http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/SessionDetails1.aspx?SessionID=328&Lang=en

¹⁴⁸ Concluding observations of the UN Human Rights Committee on Tajikistan, August 2013, p.16. Document: CCPR/C/TJK/CO/2 can be found at:

http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/SessionDetails1.aspx?SessionID=623&Lang=en

- ***Establish mechanisms of independent monitoring*** of standards of care and children’s rights in residential institutions for children with disabilities (p.51);
- ***Introduce mechanisms of monitoring of standards of care in child care institutions*** and ensure a regular periodic review of conditions of residence of children in these institutions (p.45).

Organisation on Security and Cooperation in Europe

The Supplementary Human Dimension Meeting on Prevention of Torture was conducted on 10-11 April 2014 in Vienna (Austria) in the framework of obligations of State Parties to the OSCE on human dimension. The following recommendations were adopted, *inter alia*:¹⁴⁹

- **Ratify the Optional Protocol to the UN Convention against Torture (OPCAT) and establish a NPM**, in accordance with the OPCAT requirements. All NPMs should have their mandate, powers and independence enshrined in national law.
- Ensure **full on-going government cooperation and dialogue with NPMs and the UN Subcommittee on Prevention of Torture (SPT)** to achieve progressive improvements in detention policy and practice and the NPMs’ ability to carry out their preventive mandate.
- Ensure **unimpeded and immediate access to all places of detention**, where people are or may be deprived of their liberty, whether managed by public or private institutions. Information on NPMs’ members and their mandate should be made available to all detaining authorities.

¹⁴⁹ <http://www.osce.org/odihr/116404>

- **Ensure financial independence of NPMs** to operate effectively, including providing them with adequate financial resources and ring-fencing their budgets if they are part of another larger budget.
- Improve knowledge of detaining authorities and persons deprived of their liberty of the **NPMs' preventive mandate** and torture prevention in general, including through seminars or training.
- Systematically **publish** NPMs annual reports, and SPT and European Committee for the Prevention of Torture (CPT) visits reports and make all efforts to translate and make them available in the main national language(s) as soon as possible.
- Ensure that national legislation requires authorities **to respond to NPMs** recommendations and establish an effective mechanism, composed of relevant State agencies, international organisations, civil society experts and the NPM, to follow up on NPMs' and other monitoring bodies' recommendations.
- **Collect and publish** data on the composition of the detained population, including those with special needs and characteristics, in order to inform action to reduce risk of torture and other ill-treatment
- Prioritise changing the culture of policing, through on-going **training of police**. States should ensure the accountability of all ranks of law enforcement officials, including by taking actions in response to allegations and convictions of torture and ill-treatment.¹⁵⁰

150

http://www.apt.ch/content/files/region/eca/FINAL_NPM_OSCE%20Recommendations%2010%20April%202014.pdf

II. OPTIONAL PROTOCOL TO THE CONVENTION AGAINST TORTURE: GENERAL INFORMATION AND MAIN PRINCIPLES

The Optional Protocol to the Convention against Torture¹⁵¹ envisages the set up, designation or maintenance at a domestic level one or several visiting bodies or national preventive mechanism (NPM). The Optional Protocol shall enter into effect upon its ratification by the State Party.

The Optional Protocol seeks to strengthen the protection of persons deprived of their liberty by establishing, at both the international and national levels, a preventive system of regular visits. Reports on results of visits shall offer practical advice and suggestions as to how to reduce the likelihood or risk of torture or ill-treatment occurring and will be firmly based on, and informed by, the facts found and circumstances encountered during the visits undertaken.¹⁵²

Main premise of the Optional Protocol is that the more open and transparent places of detention are, the less abuse will take place. Since places of detention are, by definition, closed to the outside world, persons deprived of their liberty are vulnerable to, and thus at risk of, torture, other forms of ill-treatment, and other human rights violations. Inappropriate treatment can often arise due to poor

¹⁵¹ Resolution of the UN General Assembly №57/199 on Optional Protocol to the Convention against torture and other cruel, inhuman and degrading treatment and punishment (A/RES/57/199), adopted on 18 December 2003. (127 voted “for”, 4 – “against”, 42 abstained). OPCAT entered into force on 22 June 2006. See also: <http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&id=131&chapter=4&lang=en>

¹⁵² The approach of the Subcommittee on Prevention of Torture to the concept of prevention of torture and other cruel, inhuman or degrading treatment and punishment under the OPCAT. Document CAT/OP/12/6, p.4.

conditions and systems in detention places or inappropriate training of those who are responsible for treatment of detainees.

The System set up by the Optional Protocol is focused on prevention of violations, but not on their further response. The preventive approach foreseen by the Optional Protocol is based on regular and periodic monitoring of detention places by expert bodies for the purpose of prevention of violations. In contrast, most existing human rights mechanisms, including the UN Committee against Torture, are monitoring the situation *a posteriori*, i.e. after receiving allegations of violations.

Provisions of OPCAT extend beyond only visits. Thus, a NPM shall conduct general preventive work including such activities as educational campaigns, drafting of comments to current legislation and new draft legislation as well as active work with authorities at the level of policy-setting.

Important feature of the Optional Protocol is that it sets up a dual system of prevention at the international and national levels. Thus, Optional Protocol envisages establishment of the international expert body in the UN as well as national bodies that shall be set up by the State Parties.

***2.1. International Preventive Mechanism –
Subcommittee on Prevention of Torture (SPT)***

The Subcommittee on Prevention of Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (“SPT”) is a new kind of treaty body in the United Nations human rights system. It has a preventive mandate focused on an innovative, sustained and proactive approach to the prevention of torture and ill treatment. The SPT started its work in February 2007 is composed of 25 independent experts coming from various regions of the world.

Visits. Main task of the SPT is to monitor detention places and present their conclusions, comments and recommendations on improvement and changes to the authorities of State Parties. SPT cooperates with State Party in implementation of objectives of the Optional Protocol in compliance with principle of confidentiality. This principle extends to all information which SPT collects during visit to a country and dialogue and cooperation with public authorities. Observations and recommendations are drawn into the report on visit. Report is confidential and may be published along with any comments by State Party only upon its request. SPT publishes also an open annual report, however, it rather contains general information.

Assistance and advice. The work of SPT is aimed *inter alia* at cooperation with NPM. In the framework of cooperation with State Party SPT monitors work of NPM and draws recommendations on improvement of current situation and strengthening of opportunities and mandate of the NPM. To provide assistance to State Parties to OPCAT Subcommittee on prevention of torture drafted *Guidelines on National preventive mechanisms* that complement provisions and principles of the Optional Protocol and include practical recommendations on set up and functioning of NPM.

2.2. National Preventive Mechanism (NPM)

The OPCAT establishes main principles of work of national preventive mechanisms, but it does not provide a clear answer to the question of what NPM should be, their composition and structure. According to article 18 of the OPCAT State Parties shall guarantee the functional independence of the national preventive mechanisms as well as the independence of their personnel, ensure that the experts of the national preventive mechanism have the required capabilities and professional knowledge and adequately represent ethnic and minority groups in the country, make available the necessary resources for the functioning of the national preventive mechanisms and give due consideration to the Paris Principles in setting up NPM.¹⁵³ There are two major characteristics of NPM: institutional and functional.

2.2.1. Institutional framework of NPM

According to article 17 of OPCAT State Parties are offered three options of creation of NPM: establishment, maintenance and designation.

Option “establishment” is recommended to countries in which there are no national human rights institutions (NHRI) and, that’s why states have to create a new body to undertake NPM functions.

“Maintenance” was offered to those countries where NHRI already existed (with all necessary functions) and in this case state should only maintain their functioning.

Option “designation” is recommended to those countries where NHRI already existed and their functions have to be expanded to ensure compliance with provisions of OPCAT. It also relates to those

¹⁵³ Principles relating to the status of national institutions (adopted by the UN General Assembly N° 48/134 in 1993).

countries where there are several institutions on human rights and visiting bodies that can be designated as one collective NPM.

a) Procedure of establishment

The Paris Principles call for transparent and universal inclusion in procedure of establishment and appointment of members of NHRI.¹⁵⁴ Involvement of all stakeholders (government agencies, existing legal authorities visit, civil society and non-governmental organizations (NGOs)) is an important aspect. Compliance with this recommendation is the key for establishment of the NPM adapted to the country context to ensure agreement of all stakeholders with results. Legitimacy and reputation of the NPM depend on the quality of the procedure of establishment of the NPM.

b) Legal framework

The Paris principles establish that such institution as NHRI shall have a legal basis in constitutional or legal act of its state, but not in by-laws adopted by the executive power¹⁵⁵. Set up of the NPM by the legal act is a key of its effective functioning; it gives legitimacy to organisation and is a guarantee of its independence. It is due to the fact that it is more difficult to invoke changes in legislation than amendments to bylaws of executive power. Indeed, in practice countries that established currently NPM followed this.

c) Independence

The Independence is one of the main requirements for NPMs established by the article 18 of OPCAT. This article envisages independence of NPM and independence of personnel.

✓ *Functional independence*

¹⁵⁴ Footnote 11, Principle B.

¹⁵⁵ Footnote 11, principle A (2).

In accordance with article 18 State Parties (3) shall make available the necessary resources for the functioning of the national preventive mechanisms. It complements provisions established by the Paris Principles¹⁵⁶. According to Guidelines on NPM¹⁵⁷ developed by the Subcommittee on Prevention of Torture (SPT) budget of NPM shall be directed at permanent development of NPM.

Thus, there are main requirements on budget of NPM: it should be sufficient for enabling the organisation to fulfill its mandate and only NPM itself should decide on budget expenditures.

Besides, NPM shall have all required authorities for unhindered performance of their activities in accordance with article 20 of the OPCAT. These authorities are established in more details in the Paris Principles, to which article 18 of the OPCAT is referring.

Finally, article 35 of the OPCAT states that NPM shall be accorded such privileges and immunities as are necessary for the independent exercise of their functions.

✓ *Independence of personnel*

According to article 18 (2) of OPCAT State Parties shall take the necessary measures to ensure that the experts of the NPM have the required capabilities and professional knowledge. They shall strive for a gender balance and the adequate representation of ethnic and minority groups in the country.

¹⁵⁶ “The national institution shall have an infrastructure which is suited to the smooth conduct of its activities, in particular adequate funding. The purpose of this funding should be to enable it to have its own staff and premises, in order to be independent of the Government and not be subject to financial control which might affect its independence.”, footnote 10, Composition and guarantees of independence and pluralism, paragraph 2.

¹⁵⁷ The First Annual Report of the Subcommittee on prevention of torture and other cruel, inhuman or degrading treatment and punishment, CAT/C/40/2; 14 May 2008 r.; chapter II, part B; paragraph 28; item vii.

d) Composition

Article 18 (2) also states that members of NPM shall have certain professional knowledge. Taking into account that definition “deprivation of liberty” established by article 4 of the OPCAT is quite broad, NPM shall have members with professional knowledge – experts with various qualifications, specifically, doctors, social workers, forensic experts, psychiatrists etc. Or there should be a legal and financial possibility to engage such experts. Besides, in accordance with article 18(2) of the OPCAT minorities and ethnic groups in the country shall be represented in the NPM and gender balance shall be taken into account.

2.2.2. Functioning of a NPM

Functions of a NPM as well as minimum powers that NPM should have, duties of State Parties on NPM and certain details of work of NPM are specified in articles 19-23 of the OPCAT.

According to article 1 of the OPCAT and preamble of this document mandate of NPM is not limited to visiting places of deprivation of liberty, but also it requires “adoption of measures in field of education and combination of legislative, administrative, judicial and other measures”¹⁵⁸. It means that NPM should participate in much wider types of activities aimed at prevention of above-mentioned phenomena, for instance, in campaigns on raising of public awareness and work with legislation¹⁵⁹. As to the latter, it must be added that article 19(c) prescribes that NPM shall have power to file proposals and share their observations regarding current legislation.

¹⁵⁸ Paragraph 5 of the preamble of OPCAT.

¹⁵⁹ Nele Parrest, “The Concept of Prevention”, Presentation at the conference on OPCAT in the OSCE region: Its Importance and Implementation, Prague, Check Republic, 25-26 November 2008; can be found at <http://www.bris.ac.uk/law/research/centres-themes/opcat/opcatdocs/prague2008/presentationparrestnotes.pdf> (last accessed - 20 June 2012).

a) Visits to the detention places. Definition of “detention places”

Regular visits of detention places by international and national bodies shall be conducted without any additional permission.¹⁶⁰

According to article 1 it is required to establish a system of regular visits undertaken by NPM and SPT (Subcommittee on prevention of torture). Several main features related to mandate of NPM on visits can be identified: visits shall be regular¹⁶¹; NPMs shall be free to choose the places they want to visit and the persons they want to interview¹⁶²; to have opportunity of private interviews without witnesses¹⁶³; to have free access to relevant information¹⁶⁴ and to all detention places, their installations and facilities.¹⁶⁵ NPM shall make recommendations to the relevant authorities, and they in their turn shall examine these recommendations.¹⁶⁶ Besides, guarantees of no sanctions against those who communicated any information to NPM shall be in place.¹⁶⁷

The NPM should ensure that it has inventories for all places of detention and keeps an archive of all relevant and available information about places of detention and the treatment of persons held there. The NPM should ensure that it has criteria for selection of places to be visited which ensure that all places of detention are visited regularly, taking into account the type and size of institutions and their size and level of known human rights problem (whilst leaving room for flexibility in the allocation of resources to ensure that follow-up and urgent visits can be undertaken).

¹⁶⁰ Art, 4 of OPCAT.

¹⁶¹ Article 1 of OPCAT.

¹⁶² OPCAT, article 20(e)

¹⁶³ OPCAT, article 20 (d)

¹⁶⁴ OPCAT, article 20 (a) (b)

¹⁶⁵ OPCAT, article 20 (c)

¹⁶⁶ OPCAT, article 19 (b) и 22

¹⁶⁷ OPCAT, article 21

Visit reports should focus on the most important issues, i.e. reporting ill-treatment, gaps in policies, regulations, and practices, as well as the appropriateness of conditions under which inmates are living, reflecting systematic lack of protection of the rights of inmates. Good practices should be noted and filed for systematic analysis. Cases of deliberate ill-treatment should be analysed to identify gaps in the protection of persons deprived of their liberty. Recommendations should be well founded and should have a preventive focus, addressing systematic gaps and practices (root causes); and be feasible in practice. The NPM should, based on experience, develop a strategy for the use of the report which should include submission to relevant official bodies and tiers of government for publication, dissemination and dialogue¹⁶⁸.

Article 4 of the OPCAT contains very **broad definition of “places of detention”**.¹⁶⁹ This definition also covers places which are not official places of detention, but where persons are deprived of their liberty. Provisions of OPCAT do not set out an exhaustive list of places of detention under OPCAT to avoid an overly narrow and restrictive categorization of places of detention.

¹⁶⁸ Analytical self-assessment tool for National Preventive Mechanisms (NPM) A Preliminary guide by the Subcommittee on prevention of torture regarding the functioning of NPM. CAT/OP/1. 2 February 2012.

¹⁶⁹ “1. Each State Party shall allow visits, in accordance with the present Protocol, by the mechanisms referred to in articles 2 and 3 [SPT and NPM] to any place under its jurisdiction and control where persons are or may be deprived of their liberty, either by virtue of an order given by a public authority or at its instigation or with its consent or acquiescence (hereinafter referred to as places of detention). These visits shall be undertaken with a view to strengthening, if necessary, the protection of these persons against torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment. 2. For the purposes of the present Protocol, deprivation of liberty means any form of detention or imprisonment or the placement of a person in a public or private custodial setting which that person is not permitted to leave at will by order of any judicial, administrative or other authority.” Article 4 of the OPCAT.

The following actual places of detention fall under scope of application of article 4 (but not limited):

- ✓ Police stations;
- ✓ Security service facilities;
- ✓ All pre-trial detention centers;
- ✓ Remand prisons;
- ✓ Prisons for sentenced persons;
- ✓ Juvenile detention centers;
- ✓ Immigration centers;
- ✓ Transit zones in international ports;
- ✓ Centers for detained refugees;
- ✓ Mental health facilities and places of administrative detention.

Thus, NPM shall visit quite wide range of institutions, not only “traditional facilities” such as prisons, pre-trial detention centers, but also less “traditional” places. For instance, mental health facilities, refugee camps, juvenile detention centers, immigration centers, transit zones in international ports and so on.

b) Preventive mandate

As it was mentioned above, paragraph 5 of the OPCAT’s preamble specifies “adoption of measures on education and combination of various legislative, administrative, judicial and other measures” to ensure effective prevention of torture and other cruel treatment. The NPM shall have a strategy prioritizing legislation to be commented; for the treatment of an insufficient or missing legislation and for the follow-up to any recommendation.

c) Organisational framework, planning

The work of the NPM should be understood to be an ongoing, context-based process of development that is based not only on the experience of the NPM itself but also on information, advice and

experience from other relevant and reliable sources. Members and staff should receive on-going training on, *inter alia*, methodological, strategic, and ethical issues and they should participate in developing working methods.

NPMs should develop policies and rules of procedure which address, *inter alia*:

- Employment and dismissal of staff;
- Decision making;
- Organisation of the office, its work and budgets, including visits to places of detention and drafting of reports;
- Sharing information within the NPM;
- Communication with other actors, including the SPT and the press;
- Data protection;
- Employment of ad hoc external experts, necessary qualifications and terms of reference for their work¹⁷⁰.

2.3. Models of National Preventive Mechanisms (NPM) worldwide

Optional Protocol does not define type of National Preventive mechanisms, but only establishes key standards and principles of its functioning. Provisions of the OPCAT require set up of NPM as a representative body from perspective of participation of both various groups of society (participation of representatives of minorities, principle of gender equality and so on) and experts with qualification in various fields. Thus, NPM have to be comprehensive bodies. Study of experience of other countries where NPMs were set up and

¹⁷⁰ Analytical self-assessment tool for National Preventive Mechanisms (NPM) A Preliminary guide by the Subcommittee on prevention of torture regarding the functioning of NPM. CAT/OP/1. 2 February 2012.

function enables selection of the most relevant model in countries that only plan setting up of such mechanism.

Today State Parties of Optional Protocol to the Convention against Torture introduced in their countries various systems of NPMs. All existent models of NPM can be provisionally divided in several groups.

First group: designation of NPM functions to already existing public body which had previous experience of monitoring and/or visits of detention places. In Estonia, since 18 February 2007 Chancellor of Justice is a national preventive mechanism (NPM). Mexico and Mauritius designated Human Rights Commission as NPM. One of the most prevalent options is designation of Ombudsmen as NPM (Costa-Rica, Denmark, Sweden, Finland), because, firstly, they are independent institutions of protection of human rights; and, secondly, it is less costly than opening of absolutely new body as it enables to use already existing infrastructure and personnel of the office.

Second group implies joint participation of Ombudsman and NGO in work of NPM (Ombudsman +). In Slovenia a model “Ombudsman +” was introduced, whereby Ombudsman jointly with NGO is designated as NPM. (The Law “On Ratification of OPCAT” as of January 2007). Similar NPM functions in Moldova (the Law “On amendments to the Law “On Ombudsman” adopted on 12 July 2006), Armenia and Kazakhstan.

Third group envisages designation of several bodies as NPM. In New Zealand 5 bodies perform functions of NPM – Human Rights Commission, Ombudsman, independent body of oversight of police, Child’s Rights Commissioner, Inspector of Army Penitentiary Institutions and Trial Attorney General of Military Forces.

Forth group envisages set up of new public body. In France, the Law adopted on 30 October 2007 set up Inspector General on Places of Detention, the 2009 Law in Paraguay established National Committee on Prevention of Torture. At the beginning of 2014 National Center on Prevention of Torture and other Cruel, Inhuman and Degrading treatment and punishment (hereinafter, “National Center”) was set up in Kyrgyzstan.

2.4. Participation of non-governmental organisations (NGOs) in work of national preventive mechanisms

There are three levels of participation of NGOs in work of NPM: a) NGOs can provide NPM with experts; b) members of NGOs may take part in work of NPM; c) NGOs may work as part of NPM. Each of these levels implies various degree of formality of relations between NGOs and NPM. However, in many countries activities of NGOs naturally fit to work of NPM. Contribution of NGOs to preventive work is indispensable.

III. PRACTICE OF SET UP AND FUNCTIONING OF VARIOUS MODELS OF NPM

3.1. Model “Ombudsman +”

3.1.1. Kazakhstan

Pre-requisites of set up of NPM – public monitoring commissions

Prior to the ratification of the OPCAT systems of public control over places of detention already existed in Kazakhstan and Armenia.

In December 2004, Criminal Executive Code of the Republic of Kazakhstan was amended and public monitoring commissions (PMC) on oversight of the lawful rights and freedoms of citizens in penitentiary facilities were set up.

Members of the Public monitoring commission shall have the right to:

- freely visit penitentiary facilities and pre-trial detention centers in a team consisting of at least two members, interview detainees upon their consent as well as receive petitions and complaints on violations of their rights and lawful interests;
- submit applications to the administration of the penitentiary facility and pretrial detention centers, and (or) bodies of prosecutor regarding their rights and lawful interests of persons held in penitentiary facilities and pre-trial detention centers.

The law, however, fails to provide public monitoring commissions with the right of ad-hoc (unexpected) visits to penitentiary facilities and pre-trial detention centers, which makes it difficult to obtain objective information about the situation with the rights of detainees¹⁷¹.

According to human rights organisations situation with visits to penitentiary facilities has deteriorated after the return of penitentiary institutions and remand centers under the authority of the Ministry of Interior in summer 2011. There were cases of lack of access or restricted access of PMC to penitentiary institutions in number of provinces. Besides, several PMC mentioned more frequent neglect of

¹⁷¹ Shadow report of non-governmental organisations of Kazakhstan on implementation of the Convention against torture and other cruel, inhuman and degrading treatment and punishment by the Republic of Kazakhstan, Almaty, 2008, p. 22.

recommendations of PMC by local departments of execution of punishments without explaining reasons. Therefore, in the summer 2012, PMC of two provinces - Karaganda and Kostanay - announced the temporary suspension of their activities. This decision, however, was not unanimously supported by other PMC advocating despite anything for maintaining access to places of detention.

Set up and functioning of NPM

The Republic of Kazakhstan signed the OPCAT on September 25, 2007 and ratified it on 22 October 2008. By the end of 2009 (one year after the ratification of the OP), the NPM in Kazakhstan has not been established. In February 2010, taking advantage of existing at the time discrepancy between the Russian version of Article 24 (1) of the Optional Protocol and its original in English, Kazakhstan announced the extension of the deadline for set up of the NPM for up to three years.¹⁷² Thus, Kazakhstan has set for itself a period of total up to 5 years for establishment of the NPM - an unprecedented case in the past.

In 2013 legislation on set up of NPM was adopted in the Republic of Kazakhstan by means of introduction of amendments to several laws of the Republic of Kazakhstan¹⁷³.

¹⁷² According to article 24 p. 1 of the OPCAT in English language declaration on extension of period for set up of NPM shall be made at the time of ratification. At the same time, Russian version did not include provision on synchronism. It must be noted that ever since English, Russian and other versions of text of the Optional Protocol were aligned. Now State is obliged to announce a declaration on extensions of period for set up of NPM at the time of ratification of the Optional Protocol.

¹⁷³ Criminal Procedural Code, Criminal Executive Code, Code on Administrative offences, the Law "On Compulsory Treatment of Patients with alcoholism, drug addiction and substance abuse", the Law "On procedure and conditions of detention of persons in special facilities ensuring temporary isolation from the society, the Law "On Rights of a Child in the Republic of Kazakhstan", the Law "On prevention of offences among juveniles and prevention of child's neglect and abandonment".

Human Rights Ombudsman adopted several documents related to the NPM:

9. Regulation on Coordination council under the Human Rights Ombudsman;
10. Procedure of selection of participants of national preventive mechanism;
11. Procedure of establishment of groups out of participants of national preventive mechanisms for preventive visits;
12. Methodological guidelines on preventive visits; procedure of drafting of annual consolidated reports on results of preventive visits.

Coordination Council

Coordination council was established to effectively coordinate activities of national preventive mechanism under the Human Rights Ombudsman. Members of Coordination council with exception of Human Rights Ombudsman are elected by the commission established by the Human Rights Ombudsman from nationals of the Republic of Kazakhstan. Coordination council interacts with the Subcommittee on prevention of torture and other cruel, inhuman or degrading treatment and punishment of the Committee of the United Nations against Torture. Human Rights Ombudsman is a Chairman of the Coordination Council.

Participants of the NPM

Participants of the national preventive mechanism are:

- Human Rights Ombudsman;
- Members of public monitoring commissions;
- Members of public associations that concluded contracts on implementation of social projects on activities of NPM.

Participants of NPM are elected by the Coordination Council on the **annual basis**.

Requirements to participants of the NPM

Participants of the national preventive mechanisms cannot be the following:

11. persons with outstanding criminal record or criminal record that was not removed in accordance with procedure established by the law;
12. persons suspected or accused of committing crime;
13. persons declared legally incompetent or of limited competence by the court;
14. judges, lawyers, public servants and military personnel as well as personnel of the law enforcement bodies or special public bodies;
15. persons registered with psychiatrists or drug therapist.

Besides, the following persons can't be participants of the national preventive mechanisms: persons exempted from criminal responsibility on non-rehabilitative grounds for committing deliberate crimes; dismissed from public or military services, from law enforcement bodies and special public bodies, courts or excluded from bar on negative grounds; deprived of the license to practice law.

Places of visits

In the framework of their activities participants of national preventive mechanism visit penitentiary institutions and pre-trial detention centers, institutions for compulsory treatment of patients with alcoholism, drug addiction and substance abuse, special

institutions of temporary isolation from society, organisations of education with special regime of confinement.

Types and periods of visits

Preventive visits of participants of national preventive mechanism are divided to:

- 1) periodic preventive visits conducted on a regular basis not less than one time in four years;
- 2) intermediary preventive visits conducted in period between periodic preventive visits for the purpose of monitoring of implementation of recommendations drawn on results of previous periodic preventive visits as well as prevention of harassment of persons with whom participants of national preventive mechanisms conducted interviews by administration of institutions subject to preventive visits;
- 3) special preventive visits conducted on the basis of received communications on use of torture and other cruel, inhuman and degrading treatment and punishment.

Funding

In order to ensure functional independence of the NPM and its participants from executive bodies, funding of its activities is allocated for the national budget by means of implementation of social projects. Travel costs, communication costs and stationary as well as costs on drafting of reports on outcome of visits, proposals and recommendations are covered by the social projects. Public monitoring commissions are not funded, because they don't have a status of legal entity.

Problems and recommendations

There are the following problems and concerns regarding lack of full compliance of national legislation to the Optional protocol¹⁷⁴.

1. *Independence.* In Kazakhstan Ombudsman is a civil servant, public official that is appointed by the President of the country and who has to follow the Code of ethics of civil servant. According to the Code, civil servants have to refrain from “actions that can discredit state institutions”.

2. *Places of detention.* Monitoring mandate of the NPM does not extend to all possible places of detention. Residential care facilities for elderly and disabled, offices of the departments of internal affairs do not fall under the mandate of the NPM.

3. *Financial independence.* NPM does not have full independence from executive branch, it is deprived of financial autonomy, its budget is formed by the Government. Thus, the Government may have inadmissible impact on NPM’s activities by regulating through budget number, order of visits and travels of participants within the country.

4. *Feedback of participant of NPM from monitoring group.* The Law does not clearly specify grounds upon which participant of the NPM can be withdrawn from the monitoring group. “danger of security of functioning of the institution”, “interference to activities of the institutions” or “circumstances that raise doubts about impartiality of participants of the national preventive mechanism” are specified as grounds for withdrawal.

¹⁷⁴ Joint statement of Coalition of NGOs against torture of Kazakhstan, Kyrgyzstan and Tajikistan, Supplementary Human Dimension Meeting on prevention of torture, 10-11 April 2014, Vienna.

Organisation of civil society proposed the following recommendations regarding NPM in Kazakhstan:

- Grant NPM with the right to visit all possible “places of detention” in accordance with article 4 of the Optional Protocol to the UN Convention against Torture.
- Ensure independence of NPM from executive power, including financial independence. Consider possibility of approval of budget for NPM’s activities by the Parliament of the country.
- Envisage in the legislation that ethical norms of civil servants are not even indirectly extended to the participants of the NPM from civil society and that they can’t be perceived as civil servants.
- Amend legislation on NPM to introduce clear grounds upon which participants of the NPM can be withdrawn from the monitoring group.

3.1.2. Armenia

Pre-requisites of set up of NPM – groups of public control

Even before the ratification of the Protocol to the Convention and establishment of the department, in 2004 a group of monitoring of places of detention was set up under the Ministry of Justice.

The group consists of representatives of NGOs with relevant experience in penitentiary system. Every organisations has a right to have only one representative in a group. First group was appointed by the Order of the Minister of Justice, but all further issues related to composition of a group, either admission of new members or

withdrawals of any members from the group are decided by the group upon formal approval of the Minister. This procedure saves group from interference of the ministry and is one of the guarantees of its independence. Members of the group are appointed for three years and in accordance with last amendments introduced by the Group to the code of ethics, upon expiration of this term membership in the group should be rotated, i.e. replacement of its representative in the Group by the NGO. This decision was motivated by the aspiration of upholding “freshness” of the group as well as by the understanding that one of the important advantages of the group compared to other types of control over the system is the existence of a “fresh look”.

The Group has broad powers for effective monitoring of penitentiary system. The Group also has a right to visit all facilities without prior notice at any time. The Group has a right to access any premises within the institution as well as meetings including confidential with any inmate.

Following its visit, the Group publishes reports. Up-to-date, three types of reports are specified in the regulations on the Group: annual reports; progress reports; unplanned (*ad-hoc*) reports. All reports are published together with comments from the ministry. Periods during which the ministry has to provide its comments are established for each type of the report. Three months period is established for annual reports, a month for progress reports and three days for unplanned reports. The latter allows the Group to quickly enough provide the public with reliable information on cases of serious violations in the penitentiary system.

Later, group on monitoring of temporary detention places was established under the MIA of Armenia. Group on visits of special

schools and boarding schools became a third monitoring group. All monitoring groups are established as follows: 7 members of monitoring groups are appointed by the Minister, members of the group themselves are entitled to elect from 1 to 14 persons and submit them to the minister for further approval. Minister can't reject these candidatures. Members of monitoring groups are entitled to visit institutions under their control in group of three people. Monitoring group has quite broad powers, for instance, they have a right to demand from director of the institution to dismiss staff member who committed a serious breach under the threat of filing a complaint to court. Presently, monitoring groups under institutions consist of 8 to 21 persons. There is no any monitoring group under the Ministry of Defense of Armenia, but there is a public council.

Set up and functioning of the NPM

In May 2006 Armenia acceded to OPCAT. Procedure of ratification of OPCAT in Armenia wasn't difficult, because at the time prison system – one of the most complicated areas of application of OPCAT - was already under public control for several years.

Upon ratification of the Convention against Torture by Armenia, the Law on Ombudsman was amended in 2008 to designate Ombudsman as National Preventive Mechanism (NPM). Mechanism NPM was set up in accordance with the model “Ombudsman +”: in 2011 NPM department (department on prevention of torture and inhuman treatment) was opened in the apparatus out of 4 staff members of the apparatus, and expert council comprised of 11 persons was established out of representatives of public. Nowadays, there are 4 persons in the department (head, 2 lawyers and doctor; earlier before the refusal from international funding, there was also a psychologist).

Mechanism functions on the basis of the following principles:

19. Council on prevention of torture is established under the Human Rights Ombudsman;
20. Council has a right to have unhindered access to closed institutions as well as other authorities derived from the OPCAT;
21. Council consists of Human Rights Ombudsman and representatives of the human rights NGOs;
22. Human Rights Ombudsman elects members of the Council on the basis of competition;
23. Upon first set up Council itself decides on issues related to acceptance or termination of office of members of the Council;
24. Council publishes reports;
25. Члены Совета работают на общественных началах;
26. Paid secretariat operates under the Council;
27. Mechanism has its separate budget.

Places of visits

Representatives of NPM visit police, temporary detention centers, pre-trial detention centers, colonies, boarding schools, residential care homes for elderly, points of military policy, military units, i.e. any places where torture and degrading treatment and punishment may take place.

Procedure of visits

Visits by personnel of the NPM are conducted without notice. Personnel of the NPM are entitled to take photo and video cameras, but they have no right to take mobile phones with them to the penitentiary institution. Report on visits shall be presented in 3 days.

Funding

Previously funding was provided by the international organisations, but in 2014 the department had to be funded by the national funding. Expert council functions under the department. Its members have to same rights as staff of the apparatus. The only difference between members of the expert council and staff of apparatus is that they don't receive salary. For some time experts were paid by the EU budget. Presently, due to lack of funding travels of experts to regions of Armenia are not funded and they have to use their own means to reach regions.

Appeals and expertise

Response to appeals of the NPM is given within one month, however, if different period is specified in the letter, response has to be provided within given shortened period. Failure to provide response to Ombudsman can result in administrative responsibility. NPM does not have authorities in investigation of criminal cases. Previously, Ombudsman had such authorities, but upon the appeal of the Ministry of Justice the Constitutional court ruled that these authorities were unconstitutional. Ombudsman has a right to provide public bodies with order to undertake an expertise, however, this expertise shall be paid from the budget of Ombudsman. NPM use reports of monitoring groups. In cases of identification of violations members of the monitoring groups have a right to apply to a minister and indicate that if violation is not remedied in 3 days, information about it can be submitted to mass media.

Problems and recommendations

In its 48th session the UN Committee against torture issued its concluding observations on Armenia¹⁷⁵. Committee was concerned, as follows:

1. Human Rights Ombudsman who was designated as national preventive mechanism of Armenia is not provided with adequate resources to effectively perform its mandate.
2. Several recommendations made by the Human Rights Ombudsman are not implemented.

At the same time, the Committee recommended to the Government of Armenia:

- Allocate adequate resources to the office of the Human Rights Ombudsman for effective fulfillment of his dual mandate as Ombudsman and national preventive mechanism of Armenia in accordance with guidelines on national preventive mechanism adopted by the Subcommittee on prevention of torture.
- Ensure cooperation between Human Rights Ombudsman and personnel of the law enforcement bodies, prosecutor, military and personnel of prisons and also undertake measures on implementation of his recommendations.

3.2. Set up of a separate body as NPM. Experience of Kyrgyzstan

Kyrgyzstan acceded to the Optional Protocol to the Convention against torture in February 2008. According to the document in 2010 the country had to set up and ensure effective functioning of the NPM. However, due to current social and political situation,

¹⁷⁵ P.22, Document CAT/C/ARM/CO/3, can be accessed at:

http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/SessionDetails1.aspx?SessionID=329&Lang=en

establishment of the NPM was delayed until 2012. In June 2012 the Parliament of the republic adopted the Law “On establishment of the National center on prevention of torture in Kyrgyzstan”.

According to the law, members of the NPM are elected by the National center. NPM has a right to undertake unannounced visits, submit recommendations to public bodies. Public bodies are obliged to consider and take measures to implement recommendations of the NPM.

In August 2013 Director of the NPM was elected and organisational framework of the NPM was set up. At the same time, resources for functioning of the NPM **were not foreseen** in the national budget in 2013 and 2014.

The National center has 26 employees ensuring gender and ethnic diversity. They work in seven offices all over Kyrgyzstan. Employees of the National center are various specialists including lawyers, psychologists, social workers and so on. Immunity is guaranteed to the employees of the National center. Coordination council comprised of representatives of the civil society, Jogorku Kenesh (Parliament) and Ombudsman (Akyikatchy) is the highest body of the National center.

Coordination Council

Coordination council is the highest management body of the National center. It consists of *eleven members*. Coordination council consists of: Ombudsman, 2 members of Parliament (one member proposed by majority of parliamentarians and second member proposed by

opposition); and 8 representative of non-governmental organisations¹⁷⁶ (chosen by lot).

Coordination council is elected for 4 years. Состав Координационного совета избирается сроком на 4 года. The same person can't be a member of the Coordination council for more than two consecutive terms with exception of Ombudsman. Heads of parliamentary committees, heads of parliamentary factions and/or political parties can be members of the Coordination council without any restrictions. Members of the Coordination council carry out their activity *on pro-bono basis*. Compensation of costs of official travels to carry out functions of the member of the Coordination council is guaranteed.

Requirements to personnel of the National Center

Employees of the National center are appointed for their positions by the director of the National center upon proposal of the Coordination council based on results of competitive recruitment. Competitive recruitment on vacant positions of employees of the National center is conducted by the Coordination council in accordance with the rules established by the Standing order of the Coordination Council.¹⁷⁷

In selection of employees National center applied the following requirements:

- Legal capacity;
- Nationality of Kyrgyz Republic;
- Higher education;

¹⁷⁶ Registered in accordance with procedure established by the law and whose statutory activities are lined with protection of right for freedom from torture.

¹⁷⁷ The law of Kyrgyz Republic "On National center of Kyrgyz Republic on prevention of torture and other cruel, inhuman and degrading treatment and punishment", art. 5 p.6.

- Experience of practical work as lawyer, teacher, doctor, psychologist, psychiatrist, social workers and experience of work with vulnerable groups of society such as migrants, children, persons with disabilities, ethnic and language minorities as well as experience in management and control over detention places.

Judges, law enforcement staff, personnel of the penitentiary system, employees of detention centers (places with high concentration of particularly vulnerable groups such as children, women, persons with disabilities, migrations, mentally ill and so on) as well as persons with criminal record **cannot be employed** by the National center.

Places of visit

National center makes preventive visits to all detention places: temporary detention cells; temporary detention cells and pre-trial detention centers; penal settlements, correctional facilities, juvenile correctional facilities, prisons; reception centers of the departments of internal affairs; military custodies; offices of bodies of border control for administrative detention of persons; reception and temporary accommodation centers for internally displayed persons and asylum-seekers.

Detention places include: location and objects of law enforcement bodies; centers of adaptation and rehabilitation of juveniles; military units of the departments of internal affairs, defense, national security, penitentiary system and competent public body in the field of prevention of emergency situations; psycho-neurological facilities; special institutions for compulsory treatment of persons with mental disorders; alcoholism, drug addiction and substance abuse; public and private medical and social institutions for elderly, children and

persons with disabilities (houses for elderly, boarding schools and so on.); special institutions for children and adolescents in need of special conditions of education;

Types and periods of visits

Preventive visits of detention places are conducted in any day and at **any time without prior notice**. Group is formed out of employees of the national Center and Coordination council for the purpose of visits. There are three types of visits: periodic, progress and special. Progress preventive visit takes place in the period between visits in order to hold comprehensive check after undetermined period of time without prior notice. The purpose of progress preventive visits is to track progress of implementation of recommendations and ensure that detainees, employees of detention centers were not subject to reprisals for cooperation with the groups that conducted preventive visits. Special visits are undertaken on the basis of each communication about use of torture and cruel treatment, death in detention places or study of particular problem.

Every place of detention shall be visited at least once in 2 years, but progress preventive visits should constitute not less than half of total time used for all types of visits. Frequency of visits is established by the National Center depending on financial resources provided for functioning of the Center.

Funding

Funding of activities of the National center is provided from the republican budget, but also from other sources that do not contradict to the law. Resources required for ensuring effective functioning of the National center is annually allocated in the national budget.

National center compiles budget and submits it for approval to the Government of Kyrgyz Republic. In case of any disagreement the Government of Kyrgyz Republic includes proposals of National center without any changes to the draft of republican budget to be submitted to the Parliament and attaches its conclusion to it.

Center independently defines volume of required resources for finding of the National center and independently allocates resources in accordance with cost plan. Coordination council has a right to use independent audit to conduct audit of financial reporting of activities of the National center.

Problems and recommendations

In November 2013 the Committee against torture provided it concluding comments regarding Kyrgyzstan.¹⁷⁸ It was concerned that National center has not yet started to fulfill functions of the national preventive mechanism of the country, mainly due to insufficient funding.

The UN Committee against torture recommended to Kyrgyzstan to ensure that:

- National center on prevention of torture has all necessary financial, human and material resources to perform its mandate independently and effectively;

¹⁷⁸ p.15, Concluding observations on second periodic report of Kyrgyzstan, December 2013, document CAT/C/KGZ/CO/2, can be accessed at:

http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/SessionDetails1.aspx?SessionID=809&Lang=en

- All persons participating in management of the detention places are informed about rights of members of the National center on prevention of torture.

In 2012 Subcommittee on prevention of torture (SPT) visited Kyrgyzstan. It also raised concerns regarding delay in set up of NPM and recommended to Kyrgyzstan:

- Increase funding in the future so that there will be a possibility to effectively perform mandate of the NPM;
- Ensure that specialists with knowledge on prevention of torture are included and that key ethnic groups and minorities of the country are adequately represented.¹⁷⁹

3.3. Designation of several organisations to perform jointly functions of NPM

In several countries functions of the NPM are performed by several organisations. For instance, in Great Britain (that ratified Optional protocol in December 2003) NPM was designated in 2009. Currently, NPM consists of 20 control bodies that visit detention places such as prison, police stations, immigration centers of detention, centers of safe accommodation of children and mental health facilities. Activity of the NPM is coordinated by the Inspectorate of prisons and management group that consists of 4 public bodies of the Great Britain. NPM has a right to conduct preventive visits, analysis of relevant issues and promotion of recommendations on changes in the legislation and practice.

¹⁷⁹ p.17 and 18, Report on visit of the Subcommittee on prevention of torture and other cruel, inhuman and degrading treatment and punishment to Kyrgyzstan, February 2014, document CAT/OP/KGZ/1, can be accessed at: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/TreatyBodyExternal/CountryVisits.aspx

In New Zealand NPM consists of the five institutions: Human Rights Commission (central coordinating body), Ombudsman, Independent body on actions of police, Ombudsman on child's rights and inspector of official and criminal bodies under the judge-attorney general of the military forces.

However, certain difficulties may arise in using this model. Subcommittee on prevention of torture mentioned the following problems regarding to NPM in New Zealand¹⁸⁰:

1. Resources and independence. Majority of components of the NPM did not receive additional funding, because activity in the framework of the NPM was considered as complementary to their main activity.

2. Personnel. Number of personnel of the NPM is insufficient taking into account number of detention places under their mandate. There is lack of experts in health care and psychiatric fields.

3. Institutionalisation and framework of mandates. There are gaps in mandates of the NPM's bodies. For instance, mandate of NPM does not cover 161 institutions where persons with dementia are placed. Different organisations of NPM interact with the state and civil society on mutual basis, but not line unified collegial expert body.

IV. REVIEW OF LEGISLATION ON CURRENT MECHANISMS OF OVERSIGHT AND CONTROL OVER DETENTION PLACES

¹⁸⁰ Paragraph 12,13 and 16, Report on visit of the Subcommittee on prevention of torture and other cruel, inhuman and degrading treatment and punishment to New Zealand, August 2014 (in English language). Document CAT/OP/NZL/ 1, can be accessed at:

http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/TreatyBodyExternal/CountryVisits.aspx

Optional protocol and established on its basis national mechanisms do not replace existing types of control and oversight over detention places, but only complement them. As it was mentioned above, main premise of the Optional Protocol is that the more open and transparent closed or semi-closed institutions are the less abuse will take place. After ratification of the Optional protocol and set up of NPM it is important to conduct preliminary review of legislation to identify already existing models of control and possibilities for establishment of this mechanism.

In this chapter, we will review current types of oversight and control over detention places, specifically: departmental, prosecutorial, judicial, parliamentary (including mechanism of the Human Rights Ombudsman) as well as public.

4.1. Departmental control

Departmental control is the control of the parent body in relation to the subordinate organisations.

Bodies of the penitentiary system: penitentiary institutions; pre-trial detention centers; correctional centers; inspectorate on correctional affairs; health care facilities¹⁸¹; enterprises established within the penitentiary system; military units ensuring surveillance, oversight and protection.

According to art. 27 of the Code on Execution of Criminal Punishments (CECP) direct control over activities of institutions and bodies executing punishments is performed by the higher bodies of administration and their public officials. One of the objectives of the Ministry of Justice is organisation of consideration of proposals,

¹⁸¹ Hospitals, special psychiatric and tuberculosis hospitals, medical units organised for provision of health care to inmates in the penitentiary institutions.

appeals and complaints of nationals and application of measures aimed at elimination of shortcomings in organisation of work of bodies and institutions of the penitentiary system. In the framework of departmental control person who thinks that his rights were violated has a right to file a complaint to higher public official.

Thus, *head of correctional facility* is obliged to undertake measures on applications of detainees on failure to respect their rights¹⁸². *Head of pre-trial detention* has to undertake measures on applications of suspects, accused on respect of their rights.¹⁸³ *Head of correctional center* also has to take measures on applications of accused on failure to respect their rights.¹⁸⁴

The Law “On System of Execution of Criminal Punishments” establishes that main institution of the penitentiary system is Main Department of the Execution of the Criminal Punishments of the Ministry of Justice, which is responsible for ensuring rights and interests of nationals working in the structural units of the system of execution of criminal punishments as well as for review of applications and complaints of inmates¹⁸⁵.

Head of the MDECP of the MJ of the RT among others holds *reception of nationals, reviews their applications and complaints, undertakes measures on them, on cases of violation of discipline and lawfulness by personnel* of the system of execution of criminal punishments, *conducts internal investigations* (art. 11 of the Law of the RT “On System of Execution of Criminal Punishment”).

Institutions on psychiatric care: psychiatric and psycho-neurological hospitals, psychiatric and psycho-neurological dispensaries or centers,

¹⁸² The Law of the RT “On system of execution of criminal punishment”, article 14.

¹⁸³ The Law of the RT “On system of execution of criminal punishment”, article 18.

¹⁸⁴ The Law of the RT “On system of execution of criminal punishment”, article 22.

¹⁸⁵ The Law of the RT “On system of execution of criminal punishment”, article 10.

offices of psychiatrists of city and district health centers where specialised health care assistance is provided in close cooperation with primary medical-sanitary services and social protection services to persons suffering from mental disorders.¹⁸⁶

According to the Law of the RT “On Psychiatric Care” in undertaking control over psychiatric care public bodies of health care, social protection, education as well as ministry and agency which have psychiatric and psycho-neurological institutions should control activities of institutions under their subordination, and bodies of health care control activities of practicing doctors. Complaints on decisions and actions of psychiatric institutions and persons providing psychiatric care can be filed to the abovementioned bodies.¹⁸⁷

Facilities on narcological care: network of specialised, outpatient and hospital care units in the system of health care services for population that provide treatment, prevention, medical, social and legal assistance to patients with drug addition, substance abuse and alcoholism.¹⁸⁸ Control over provision of narcological care by institutions, organisations and persons providing narcological care is performed by the Ministry of health and social protection of the population of the Republic of Tajikistan and respective bodies at the local level.¹⁸⁹

Boarding schools: Regulations on boarding school of the Republic of Tajikistan establish that Ministry of education, education departments at the local level systematically control conditions of living of pupils of the boarding schools (p.8).

¹⁸⁶ The Law of the RT “On psychiatric care”, art. 2.

¹⁸⁷ The Law of the RT “On psychiatric care”, art.40.

¹⁸⁸ The Law of the RT “On narcological care”, art.2.

¹⁸⁹ The Law of the RT “On narcological care”, art.27.

4.2. Judicial review

Judicial review is a proceeding in the court to verify lawfulness and justification of actions and decisions related to complaints of individuals and legal entities. Judicial review is required to protect citizens and legal entities from errors, unfair decisions of the administrative bodies.

According to the Criminal Procedural Code of the RT, arrest, compulsory detention of person in health care or educational institutions are permitted **only upon decision of court, judge**. Besides, arrested person has a right to file a complaint (art.11).

Detention: during 72 hours since moment of detention judge is obliged to make a decision on detention. If this decision is not taken, detainee shall be released. Detainee (his/her defender and legal representative) is entitled to participate in court hearing on application of detention as preventive measure. (art. 111 of the CPC of the RT).

Compulsory hospitalisation to institutions of psychiatric care. According to the Law of the RT “On Psychiatric Care” (art. 30) during 72 hours upon delivery of patient Commission of doctors-psychiatrists conducts examination and makes decision on compulsory hospitalisation of patient. During 24 hours conclusion is submitted to the court that has to review it during 3 days and make a decision on further stay of patient in psychiatric institution. According to Civil Procedural Code judge review this matter during 5 days. It contradicts to the provisions of the law on psychiatric care. Another discrepancy between the Law “On Psychiatric Care” and Civil Procedural Code relates to period of procedure of appeal of

court decisions. Civil Procedural Code establishes one month period, while the Law establishes only 10 days period for appeal.¹⁹⁰

Visits to penitentiary institutions. Judges have a right to visit penitentiary institutions without any special authorisation. (art.29 CECP of the RT).

4.3. Prosecutorial oversight

Oversight of accurate compliance and uniform implementation of laws during execution and serving of punishment is performed by the Prosecutor General of the RT and subordinate prosecutors in accordance with the chapter 6 of the Constitutional Law “On bodies of prosecution of the RT” and article 26 of the Code of execution of criminal punishments.

Scope of prosecutorial oversight, *inter alia*, is the following:

- lawfulness of stay of detainees in detention places, reception centers, pre-trial detention places and institutions and bodies executing punishments and other places executing compulsory measures authorised by court;
- respect of rights and duties established by the legislation of the RT of arrested, detainees, accused and persons subjected to compulsory measures, procedure and conditions of their detention.

Prosecutor responsible for oversight has a right:

¹⁹⁰ See.: Usmanova M.R., Juraeva T.A. Assistance in prevention of torture and other cruel and degrading treatment and punishment in psychiatric institutions. Report on results of monitoring by the Bureau on human rights and rule of law. – Dushanbe, 2012. – p. 10-12, 36-40.

- visit without inspection detention places, reception centers, pre-trial detention places and institutions and bodies executing punishment and other places executing compulsory measures authorised by court;
- interview detainees, arrested, accused and persons subject to compulsory measures;
- study documents and operational materials based on which these persons were detained, arrested or subjected to compulsory measures;
- demand accurate compliance and uniform implementation of laws and international legal treaties ratified by the RT on human rights, human treatment of detainees and accused;
- demand from administration establishment of conditions guarantying rights of detainees, arrested, accused and persons subject to compulsory measures, verify compliance of orders, rulings, resolutions of administrations of above-mentioned bodies and institutions to the legislation of the RT, demand explanations from public officials, submit protests and proposals, open criminal files or proceedings on administrative, disciplinary, substantive violations;
- cancel disciplinary penalties imposed illegally for violation of order on detainees, accused, immediately release them by their resolutions from punishment cells, cells, isolation wards, solitary confinement cells, disciplinary cells;
- in accordance with procedure established by law immediately release by their resolutions persons illegally detained in detention places or institutions executing compulsory measures or subject to compulsory detention or placed in detention, compulsory detention or forensic and psychiatric institutions in contradiction with the law.

Administration is obliged to execute resolutions and demands of prosecutor regarding compliance with procedure and conditions of detention established by law of detainees, arrested, deprived of liberty and other punishment measures as well as persons subjected to compulsory measures or placed in forensic and psychiatric institutions.

Visits to penitentiary institutions. Prosecutor General as well as authorised prosecutor and prosecutors directly charged with oversight of execution of punishment on particular territory have a right to visit penitentiary institutions at any time without special authorisation (art. 29 of the CECP).

Prosecutor on oversight of implementation of laws in correctional colony. According to Order of the Prosecutor General¹⁹¹, prosecutor on oversight of implementation of laws in correctional colonies fulfils:

- oversight of implementation of law in correctional colonies, prisons and treatment and correctional facilities;
- permanent oversight and firm implementation of law by administration of colonies on use of medical measures towards persons with alcoholism, drug addiction and substance abuse;
- control over lawfulness of disciplinary measures applied to accused and pay particular attention on lawfulness of placement of accuses to punishment wards and cells. To this end, **verify lawfulness of stay of detainees in these cells at least two times per month.**

¹⁹¹ Order of the Prosecutor General of the RT "On objectives of the prosecutor offices on oversight of respect of laws in penitentiary colonies" №18, adopted on 1 Septmeber 2000.

In the event of **emergencies** in colonies and pre-trial detention centers prosecutor in charge of oversight of respect of laws in correctional colonies (as well as heads of offices of prosecutor of provinces) has to **immediately visit places** to verify circumstances, identify reasons and conditions resulted in emergency.

If distance between office of the prosecutor responsible for oversight of correctional colony and place of violation is considerable, territorial prosecutor travels on-site and notifies about it the prosecutor overseeing compliance with law in correctional colonies and who upon arrival should **take measure to detect circumstances of the incident and conduct urgent investigation**. In the event of identification in penitentiary institutions of inmates in relation to whom the law on differential approach in assignment of punishment was not respected or other violations of law took place, propose to respective territorial prosecutor, who according to CPC has a right to do so, to lodge protest against sentences, ruling or resolution of court in accordance with procedure of oversight.

Prosecutor General issued a special order “On improvement of prosecutorial oversight of compliance with law during execution of criminal punishments and in pre-trial detention centers” in order to strengthen prosecutorial oversight and ensuring respect of human dignity, suppression of cases of arbitrariness and rudeness by employees of correctional colonies and ensuring rights of detainees for personal security.¹⁹²

According to Order, prosecutors of provinces, cities and districts, prosecutors on oversight of respect of law in correctional colonies shall ensure effective oversight aimed at **timely detection, suppression and prevention of violations of lawfulness and**

¹⁹² Adopted on 10 August 2000., №10.

regime of detention, rights lawful interests of detainees (*correctional and educational colonies, pre-trial detention centers*).
In undertaking inspections prosecutors have to:

- pay particular attention on facts of humiliation of dignity, arbitrariness, cruel treatment of detainees by employees of institutions and bodies in charge of execution of criminal punishments, unjustified placement to punishment cells, ensuring human conditions of detention in accordance with minimum standard rules of treatment of detainees;
- for the purpose of ensuring lawfulness and reasonableness as well as respect of period of detention inspect pre-trial detentions **at least once per month**. Take immediate measures on restoration of violated rights, immediate release of illegally detained and punishment of responsible for violation of law;
- Constantly control lawfulness of orders, instructions and resolutions issued by the administration of the correctional colonies and pre-trial detention centers as well as bodies of management of penitentiary system and immediately appeal them in case of contradiction with law;
- Control respect of laws on **procedure of review of proposals, applications and complaints** of citizens by administration of correctional colonies, pre-trial detention centers as well as bodies of internal affairs who oversee these colonies. Prosecutors can demand application of comprehensive measures on every founded application, decisively eliminate bureaucracy and red tape. Complaints about the most serious violations shall be checked on-site.

In order to ensure publicity, prosecutors of provinces, cities and districts, prosecutors in charge of oversight of compliance with laws

in correctional colonies **have to establish business connections with public organisations working on problems of execution of punishments, provide required assistance and support** in fulfillment of their duties (p.13 of the Order of the Prosecutor General № 10).

4.4. Parliamentary oversight

4.4.1. Majlisi Oli of the Republic of Tajikistan

Code of execution of criminal punishments of the RT establishes that members of Majlisi milli and members of Majlisi namoyandagon of Majlisi Oli as well as deputies and members of commission responsible for control over activities of institutions and bodies executing punishments have a right to visit institutions of execution of criminal punishments located in the respective territories without special authorisation.¹⁹³

According to the constitutional Law of the RT “On Majlisi Oli of the Republic of Tajikistan”, Majlisi Milli (upper chamber of the Parliament) once per year or when required hears the report of the Prosecutor General on situation with oversight of accurate and uniform implementation of law at the territory of the Republic of Tajikistan (art.20).

According to Standing order of the Majlisi Mili of Majlisi Oli of the Republic of Tajikistan (art. 10) **Committee of Majlisi Milli of Majlisi Oli on ensuring constitutional foundations, rights and freedoms of human being, citizens and lawfulness** can review applications, complaints and appeals of citizens. **Experts** as well as **representatives of public bodies and public associations, mass media** can be invited to the sessions of the committees and

¹⁹³ CECP, article 29.

commissions. In order to review particular issues, committees and commission of the MM of MO of the RT can **establish working groups** comprised of members of their committees and commissions, other members of Majlisi milli, specialists and responsible employees of state and **public enterprises and institutions**. Committees and commissions have a rights to engage in their work experts, demand from state bodies and public associations respective documents and information necessary for activities of committees and commissions (article 23 of the Standing order of the MM of MO of the RT).

4.4.2. Human Rights Ombudsman

One of the priority directions of the activities of the Human Rights Ombudsman of the RT is provision of assistance in protection of right to live, freedom from torture, right for liberty and personal security. Apparatus of the HRO conducts analysis of national legislation on criminal prosecution and freedom from torture; analysis of received applications about violation of right for freedom from torture; analysis of mass media, reports and studies as well as statistical data of state bodies; monitoring of respect of human rights in detention places. Besides, Ombudsman holds activities on education of personnel of law enforcement bodies about international standards of freedom from torture.

Institute of human rights ombudsman has no separate unit on fight with torture. Department of state protection of civil and political rights deals with issues along with other issues.

4.4.2.1.Strategy of activities for 2011–2015.

In accordance with Strategy of activities priorities in activities of the Human Rights Ombudsman in Tajikistan are promotion of respect of right for liberty and security of a person as well as freedom from torture during detention and investigation, promotion of protection of human rights in the system of closed and semi-closed institutions.

Strategy includes development of practice of monitoring of closed institutions by Ombudsman with involvement civil society organisations. Promotion of ratification of OPCAT is included to the Programme of actions of the Human Rights Ombudsman for 2011-2012. Annual work plans of the HRO include monitoring of closed and semi-closed institutions.

4.4.2.2. Investigation based on complaint

Proposals, applications and complaints of suspects and accused in detention shall **not be censored** and should be submitted to addressee **in sealed envelope no later than next working day after the day when proposal, application and complaint was filed** (the Law of the RT “On procedure and conditions of detention of suspect, accused”, art. 21).

In accordance with article 12 of the Law of the RT “On Human Rights Ombudsman in the RT” to investigate the complaint Human Rights Ombudsman has the right to freely access institutions, organisations and enterprises regardless organisational and legal form; as well as military units and institutions located in the Republic of Tajikistan.

According to provisions of the CECP of the RT, in order to perform his functions Human Rights Ombudsman has a right to visit penitentiary institutions without special authorisation.

In June 2011 amendments were introduced to the Code of Execution of Criminal Punishment. According to these amendments, in order to investigate complaint either upon his own initiative or receipt of information about massive and gross violation of human rights Ombudsman has a right to independently or in cooperation with competent public bodies conduct inspection of activities of penitentiary institutions, hold interviews with accused in private.

4.4.2.3. Investigation on his own initiative

Human Rights Ombudsman on his own initiative has a right to conduct inspections in compliance with this mandate in case of receipt of information about massive or gross violations of rights and freedoms of human beings and citizens or in cases of particular public significance or related to the need of protection of interests of persons who are not able to independently use legal remedies (art. 13 of the Law of the RT “On Human Rights Ombudsman”).

4.5. Public control

There is no mechanism of public control over detention places in Tajikistan. The only exception is possibility of public control of respect of rights of patients in psychiatric institutions (prescribed in the Law of the RT “On psychiatric care”), but in this case there are several challenges (will be described below).

4.5.1. Receipt of complaints

The Law of the RT “On procedure and conditions of detention of suspects and accused” stipulates that proposals, applications and complaints of suspects and accused addressed *inter alia* to public organisations are sent respectively through administration of detention places not later than three days (except for weekends and holidays) since date of filing. Unlike complaints addressed to

prosecutor office, court and Human Rights Ombudsman these complaints and proposals can be censored (art. 21 of the Law).

4.5.2. Visits

Penitentiary institutions

Representative of mass media and other persons have a right to visit institutions and bodies executing punishments upon special authorisation of these institutions and bodies of execution of punishments or higher bodies of administration of institutions and bodies executing punishment. According to Code of Execution of Criminal Punishments filming, taking photo and video of detainees, their interviewing including with use of audio and video are permitted only upon written consent of detainees. Filming, taking photo and video of objects ensuring security and protection of detainees can be conducted only upon written permission of administration of institutions or bodies executing punishments.¹⁹⁴

Detention places

Legislation does not prescribe public control of detention places. Taking this into account review is based on possibility of holding visits with suspects or accused in private. In order to strengthen legal guarantees of rights of detained, new Law of the RT “On procedure and conditions of detainees and accused” was adopted on 28 June 2011. Art. 18 of the Law governs such matters as visits by lawyers, relatives and other persons.

¹⁹⁴ Article 29 of the Code on Execution of Criminal Punishments of the RT.

Thus, since the moment of detention suspect and accused are entitled to be visited by defendants in private without any restrictions on their number and duration. Visits of the following are ensured:

- lawyers participating in the case as defendants based on order or license on the right to practice law;
- representatives of institution or organisation that holds custody of the suspect, accused upon presentation of respective protocol;
- other person, who takes part in the case as defendant upon proposal of investigation bodies, resolution of judge or ruling of court as well as identity document of a person.

Visits of suspects and accused may take place in conditions enabling the staff of the law enforcement bodies to watch them, but not to hear them.

Upon written authorisation of public official or body that conducts criminal investigation suspect and accused can be granted with right to have not more than two visits per month with relatives and other persons. Each visit can last for up to three hours.

Visits of suspects and accused by relatives and other persons take place under control of staff of detention place and in case of attempt to hand over to suspect and accused prohibited objects, substances and food products or information that may prevent detection of facts under criminal case or support commission of crime, meeting will be interrupted prematurely.

*Psychiatric institutions*¹⁹⁵

Public control of respect of rights and lawful interests of persons in provision of psychiatric care is envisaged by the article 41 of the Law of the RT “On Psychiatric care”. Thus, in provision of psychiatric care public association of doctors-psychiatrists, other public associations in the framework of their charters (regulations) may at request or with the consent of persons to hold public control of respect of their rights and lawful interests. Rules of visiting of psychiatric and psycho-neurological institutions have to be reflected in their charters (regulations).

Representatives of public organisations are obliged to seek agreement from administration of psychiatric or psycho-neurological institutions on conditions of visits and study the rules and sign an obligation on non-disclosure of medical confidentiality.¹⁹⁶

Regulation “On Psychiatric Hospital” (Annex № 1 to the order of the Ministry of health of the RT № 54 adopted on 9.02.2001):

P. 48: Patients placed in psychiatric hospital (except those who are placed there for forensic and psychiatric examination), have rights to correspond, receive parcels and visits. Temporary prohibition of visits of patients (in addition to established quarantine) is permitted only by physician in charge of treatment upon notification of chief of the department and when they are required due to state of patient and for interests of his treatment.

Internal regulations approved by the chief doctor prescribe timing of visits by relatives and friends, receipt of parcels.

¹⁹⁵ Information is provided by the Bureau on Human Rights and Rule of Law. Dushanbe. Tajikistan

¹⁹⁶ The Law of the Republic of Tajikistan “On Psychiatric Care”, Ahbori Majlisi Oli of the Republic of Tajikistan 2002, №11, p. 753; 2004, №2, p. 54.

P. 52: Access to health care facilities with exception of visiting rooms is permitted only to personnel of the hospitals. Other persons are admitted in exceptional cases only upon permission of the chief doctor (or deputy) of hospital and chief of the department and in case of their absence by doctor on duty.

Regulations on department of the psychiatric hospital with high level of surveillance for compulsory treatment (Annex № 5 to the order of the Ministry of health of the RT № 54 adopted on 9.02.2001):

P. 19: “Access to department with high level of surveillance with exception of visiting rooms is permitted only to personnel serving in this department, administration and doctor on duty as well as Chief Psychiatrists of the Ministry of health of the RT. Other persons are permitted to access in exceptional cases only upon authorisation of chief doctor of the hospital, his deputy on treatment work or chief of the department”. List of exceptional cases is not established in the Regulations.

P. 20: “Exit of patients from the territory of the department with high level surveillance and yard for walking is permitted only for the purpose of treatment, rehabilitation and diagnostic activities and in a company of the guards of the hospital”

Regulations “On department of forensic and psychiatric examination under psychiatric hospitals for detainees” (Annex № 4 to the Order of the Ministry of health of the RT № 54 adopted on 9.02.2001):

P. 10: “Relatives may be permitted to visit suspects under examination only upon authorisation of the respective judicial and investigation bodies. Visits of accused are permitted in accordance with general rules”.

P.11: “Correspondence with persons under examination placed in departments of forensic and psychiatric examination is made under control of bodies where they are registered”.

P. 23: “in exceptional cases handcuffs, binding or other required measures in accordance with the of the RT “On Militia” can be applied towards persons under examination as a measure of last resort”.

In accordance with provisions of the Law “On Psychiatric care”, public organisations can visit psychiatric institutions for the purpose of monitoring. At the same time, article 41 of the Law does not specify whether public organisations are entitled to carry out public control upon consent or at request of which persons. It is rather implied that these are persons placed in psychiatric hospitals. In this case, possibility to carry out public monitoring depends from request or agreement of the mentally ill person. Thus, public organisation can’t on its own initiative conduct monitoring without request or agreement of the patient (if, for instance, information about abuses in PH was received from somewhere, but patient or his relatives did not want to disclose their information). Besides, the Law does not specify how request or agreement of patient, i.e. in writing or verbally, should be documented. And it also can be concluded that if request or agreement of patient does not exist public monitoring can’t be carried out.

Speaking about the rules of visiting of PH, the Law is referring to charter and regulations of the PH. Paragraph 52 of the Regulations “On psychiatric hospitals” specifies that access to health care facilities of the PH is permitted only to staff of the PH. Other persons are permitted to visit only in exceptional cases upon authorisation of chief doctor (deputy) and chief of the department, but in their absence by doctor on duty.

The Law “On psychiatric care” mentions only “agreeing” on conditions of visits with administration of institutions, but not about seeking authorisation. At the same time, the Law is referring to regulations, but regulations do not mention authorisation system of visits of PH by unauthorised persons, i.e. administration of the PH can deny visits of public organisations with the reference to this regulation.

*Narcological dispensary*¹⁹⁷

Provision of persons with drug addiction with health care and social help is established by the Law of the RT “On narcological care” adopted in 2003.¹⁹⁸ Narcological care is provided in compliance with principles of mercy and humanism and patients with drug addiction have a right to respectful and human treatment precluding humiliation of dignity. However, the law does not establish prohibition of torture and cruel treatment of patients with drug addiction and patients of narcological dispensary.

Placement to narcological dispensary can be made on agreement or at request of drug addicted persons, but in several cases, for instance, when person poses a danger for himself or others, he can be urgently hospitalised to narcological dispensary without prior consent.

According to provisions of the Law of the RT “On narcological care” (art. 7) drug addicted persons have a right to file a complaint and application to public bodies, court, institutions and organisations. In provision of narcological care patients with drug addiction, substance abuse and alcoholism have a right to invite lawyer or other legal representative for protection of their rights and lawful interests in

¹⁹⁷ Report on results of pilot visits of closed institutions of the Republic of Tajikistan, Bureau on human rights (member of Coalition of NGOs against torture), Dushanbe 2014.

¹⁹⁸ Ahbori Majlisi Oli of the Republic of Tajikistan 2003, №12, p. 695.

accordance with procedure established by the legislation (art. 11 of the Law “On narcological care”).

Health care personnel of the narcological institution are obliged to:

1) provide conditions for correspondence, submission of complaints, applications and letters to public bodies, office of prosecutor, court as well as lawyer;

2) inform relatives or legal representatives of patient, and in their absence any other persons indicated by patient about changes in health status and emergency with him;

3) ensure security of patients placed in the hospital, control content of parcels and deliveries.¹⁹⁹

All persons placed in narcological hospital for treatment or examination have the following rights: maintain correspondence in conditions preventing censorship; receive deliveries and parcels; **receive visitors on visiting days and hours. These rights can be restricted** by physician in charge of treatment and chief of the department only *in emergency cases in the interest of health or security of patient or other persons.*

*Residential care homes for elderly and disabled*²⁰⁰

Upon decision of court (based on proposal of the bodies of social protection) elderly and disabled people can be placed to institutions of social services without their agreement in cases when they are deprived of care and oversight by relatives or other legal representatives and at the same time, they are not able to serve themselves or not able to actively move and were considered incapable by the court.²⁰¹ Besides, they can be placed to these

¹⁹⁹ The Law of the RT “On narcological care”, art. 20.

²⁰⁰ Report on results of pilot visits of closed institutions of the Republic of Tajikistan, Bureau on human rights (member of Coalition of NGOs against torture), Dushanbe 2014.

²⁰¹ Article 12 of the Law of the RT “On Social service”.

institutions on the basis with application or voucher of the public body on social protection.

Citizens staying in the residential institutions of social services have a right to live in conditions complying with sanitary and hygienic standards and norms; respectful and human treatment by workers of social services; free visits of their lawyers, notary officers, legal representatives, representatives of public associations and clergy of officially registered religious organisations as well as relatives and other persons. In their turn, workers of social services have to treat elderly, disabled and other users of social services with result and humanity and refrain from actions that impose harm or damage.²⁰²

As Charters of residential care houses were not publically accessible existing Charter of residential care houses of elderly and disabled of Yavan district adopted in 2014 and Charter of State Institution “Residential care house for elderly and disabled on Tursunzade” adopted in 2007 were analysed.

Permission to temporarily leave the institution of elderly, disabled or mentally ill children SI “Residential care house for elderly and disabled of Yavan district” for up to three months is granted in case of personal need upon recommendation of doctor and upon receipt of warrant from relatives.

According to Charter of the SI “Residential care house for elderly and disabled on Tursunzade” permission to temporary departure from the institution is granted for the period of one month.

²⁰² Articles 5, 10, 27 of the Law of the RT “On Social service”.

Transfer of person from the SI “Residential care house for elderly and disabled of Yavan district” to other Residential care home or permission to fully leave residential care home are authorised by the State Agency of Social Protection of population.

Thus, persons staying in residential care homes can’t freely leave an institution.²⁰³

Institutions for juveniles²⁰⁴

Special school and Special Vocational Lyceum (SVL)

According to CPC of the RT forced detention of persons in educational institutions is permitted only by decision of court, judge.²⁰⁵ Currently, Child’s Rights Commission does not make decisions on placement of a child to special educational institution, but can request court on placement to special educational institutions of juveniles whose criminal files were terminated (p.15 of the Regulations on the Commission on Child’s Rights²⁰⁶).

SVS and special schools are included to the education system of the RT and have special conditions of education and upbringing, special educational climate and in accordance with their regulations have to provided medical and social rehabilitation, education and vocational training of children and adolescents with physical, mental disorders

²⁰³ Items 3.8, 3.9 of the Charter.

²⁰⁴ Report on results of pilot visits of closed institutions of the Republic of Tajikistan, Bureau on human rights (member of Coalition of NGOs against torture), Dushanbe 2014.

²⁰⁵ art. 11 of the CPC of the RT.

²⁰⁶ Approved by the Resolution of the Government on 1 August 2008.

in need of continuous treatment or whose behavior is dangerous for the society.

Obviously, SVS and special school are established for children and adolescents whose behavior is dangerous for the society. Children above 10 years of age are placed in special school. In addition to education, they are provided with upbringing work and medical and social rehabilitation. As to SVS the Law “On Education” does not establish age upon which juvenile can be placed to SVS. Vocational education in SVS is provided in accordance with inventory of areas and professions of vocational education for the same level of pupils as in ordinary institutions of the system of primary vocational education.

Regulations on republican special school approved by the Minister of education of the RT, Prosecutor General of the RT in October 2003 and the Law of the RT “On education” did not envisage special obligation of employees of the special schools on prohibition of torture and cruel treatment of children staying in the special school. Regulation stipulates establishment of the health care point in the schools, however, it does not envisage compulsory medical check-ups of children upon admission to school to identify marks of torture and cruel treatment.

Reception center for juveniles under the MIA of the RT

Reception center of juveniles is included to the Service on prevention of offenses among juveniles and youth of the MIA of the RT. Placement and stay of children in Reception center of juveniles are governed by the Instruction adopted by the Order of the Minister of internal affairs of the RT №210 on 26 March 2009. Instruction envisages that in their work Reception Center is guided by principles

of best interests of a child, freedom of expression of opinion as well as non-application of punishment and inhuman treatment. In the Annex 1 to the Instruction rules of provision of health care services to juveniles placed in Reception center are foreseen. In this annex it is established that at the time of admission to Reception center all children have to go through medical check-up to identify lice and skin diseases. Issue of examination of child to identify use of torture or cruel treatment is not mentioned in this annex.

V. RECOMMENDATIONS ON RATIFICATION OF THE OPCAT AND ESTABLISHMENT OF THE NPM IN THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN

During last years the Government of Tajikistan showed highest awareness on implementation of provisions related to fight with torture and work on ratification of the Optional Protocol to the Convention against Torture (OPCAT). Thus, adoption by the Republic of Tajikistan of measures on establishment of the mechanism of the public control as well as NPM is a logical and timely step in fighting torture. *To fulfill its international obligations on human rights and increase effectiveness of fight with torture in Tajikistan the Government of the RT is recommended:*

A. Ratification of OPCAT

- Support holding of awareness raising campaigns among population and public discussions with participation of representatives of responsible public bodies and international experts to explain provisions of this treaty and possible

models of establishment of foreseen national preventive mechanisms ensuring participation of civil society in them;

- Sign and ratify Optional Protocol to the Convention against Torture and other cruel, inhuman and degrading treatment and punishment;
- Establish effective National preventive mechanism and equip it with all necessary resources and powers for holding regular, independent, unexpected and unlimited visits with inspections to all places of detention. Inspectors shall have a possibility to interview detainees and inmates in private.

B. National preventive mechanism

In order to establish NPM the following is required:

1. Identify all places of detention and deprivation of liberty;
2. Ensure access of civil society organisations to monitor places of detention and deprivation of liberty;
3. Conduct analysis of existing models of NPM and experience of other countries and select one of the most appropriate models in the context of the RT;
5. Draft and adopt the law on NPM.

C. Human Rights Ombudsman in Tajikistan

To strengthen Human Rights Ombudsman the following is required:

- Ensure independence of the Human Rights Ombudsman;
- Human Rights Ombudsman should maintain appropriate reporting on its visits to closed and semi-closed institutions and regularly publish results of inspections and visits.

Besides, recommendations of the International Coordination Committee on national human rights institutions should be implemented, specifically:

3. Amend legislation on MHRI to add powers on lobbying of ratification of international treaties
4. Specify the procedure of selection and appointment of personnel in respective legislation
5. Establish in the legislation/draft policy and procedure enabling pluralism in composition of NHRI
6. NHRI should refrain from participation in the procedure of presentation of reports in the UN Human Rights bodies as part of governmental delegation
7. State has to ensure adequate funding for implementation of mandate
8. Issue about detention and arrest of NHRI should be decided by the Supreme Court or majority of Parliament.

Since many states in the region decided to designate Ombudsman as NPM and several states consider such an option the following key moments should be taken into account.²⁰⁷

- How institute which is used mainly as a mechanism of review of complaints can be adapted to perform preventive functions is the question that requires more in-depth analysis. Such analysis can result in a conclusion about the need of setting up of new structural departments with respective functions of NPM in the office of Ombudsman; training of staff on human rights; hiring additional experts and so on. Issue about impact

²⁰⁷ These recommendations were worked out by the participants of the conference “OPCAT in the OSCE region: its significance and mechanisms of implementation” that took place on 25-26 November 2008 in Prague, Check Republic.

of these restructurings on general ideology of Ombudsman should also be considered.

- Consequences of designation of NPM's functions on Ombudsman from perspective of raising of additional resources should be analysed. Current set-up of the office of Ombudsman should be studied to assess its compliance with new mandate of NPM and feasibility of restructuring or adding new structures (for instance, NGOs) should be considered.
- It must be taken into account that designation of NPM most often does mean continuation of "business as usual", but it requires certain changes.
- Possibility of establishment of separate unit in the office of Ombudsman whose work will be aimed at NPM should be considered.

VI. LIST OF LITERATURE USED

Analytical materials

1. *Optional Protocol to the UN Convention against torture and other cruel, inhuman or degrading treatment and punishment – Implementation manual*, Inter-American Institute for Human Rights and Association on Prevention of Torture. 2004. Can be accessed at:
http://www.apt.ch/content/files_res/OPCAT%20Manual%20Russian.pdf
2. "On the need of ratification of the *Optional Protocol to the Convention against torture and other cruel, inhuman or degrading treatment and punishment and establishment of the*

independent preventive mechanism of the Republic of Tajikistan”, (policy brief) Public Fund “Notabene”, Dushanbe 2012, Author: Galina Derevenchenko. Can be accessed at:

<http://notabene.tj/index.php/2012-08-20-10-31-26/nashi-publikatsii>

3. *Assistance in prevention of torture and other cruel and degrading treatment and punishment in psychiatric institutions*. Report on results of monitoring, Usmanova M.R., Juraeva T., Bureau on Human Rights and Rule of Law, Dushanbe, 2012.
4. *Report on results of pilot visits to closed institutions in the Republic of Tajikistan*, Bureau on human rights (member of Coalition of NGOs against torture), Dushanbe 2014.
5. *Report on results of pilot visits of closed institutions in the Republic of Tajikistan, Phase 2*, Bureau on human rights, Dushanbe, 2015.
6. *Several issues of optimization of developed National Preventive Mechanisms in the Republic of Kazakhstan*, Public monitoring Commission on North Kazakhstan province and Public Association “Regional Center of new information technologies”, Petropavlovsk 2012. Can be accessed at:
<http://www.zakon.kz/4487212-nekotorye-voprosy-optimizacii.html>
7. *Current mechanisms of monitoring of detention places in Kazakhstan and their compliance with OPCAT standards*. Policy brief. Center of public policy analysis - Almaty, 2009.

8. *Torture and cruel treatment of children in the context of juvenile justice in Tajikistan, PA “Child’s Rights Center”.*

Documents of various UN bodies (Human Rights Council, Special Rapporteur, UN Committee against Torture and so on.)

9. Optional Protocol to the Convention against torture and other cruel, inhuman or degrading treatment and punishment, adopted by the Resolution of the General Assembly 57/199 on 18 December 2002. Can be accessed at:

http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/torture_prot.shtml

10. Paris Principles (principles related to status of the national institutions, adopted by the UN General Assembly № 48/134 of 1993).

Universal Periodic Review

11. Recommendations of the Working Group on UPR on Tajikistan (document: A/HRC/19/3).
12. Report of the Working Group on Universal Periodic Review, Tajikistan - Views on conclusions and/or recommendations, voluntary commitments and replies, Human Rights Council, Nineteenth Session, February 2012, A/HRC/19/3/Add.1

UN Special Rapporteur against torture

13. Report of the Special Rapporteur on mission to Tajikistan, January 2013 года, p. 99 (h). Document A/HRC/22/53/Add.1 can be accessed at:

http://www.ohchr.org/Documents/Issues/SRTorture/A-HRC-22-53-Add1_en.pdf

14. Report of the Special Rapporteur on follow-up mission to Tajikistan, February 2015, p.51. Document A/HRC/28/68/Add.2 can be accessed at:
<http://www.ohchr.org/EN/Issues/Torture/SRTorture/Pages/SRTortureIndex.aspx>

Committee against Torture

15. Concluding observations of the Committee against Torture on Tajikistan, November 2012, rec. № 14, document CAT/C/TJK/CO2, can be accessed at:
http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/SessionDetails1.aspx?SessionID=328&Lang=en
16. Concluding observations of the UN Human Rights Committee on Tajikistan, August 2013, p.16. Document: CCPR/C/TJK/CO/2 can be accessed at:
http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/SessionDetails1.aspx?SessionID=623&Lang=en
17. Concluding observations on third periodic report of Armenia, July 2012, document CAT/C/ARM/CO/3, can be accessed at:
http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/SessionDetails1.aspx?SessionID=329&Lang=en
18. Concluding observations on second periodic report of Kyrgyzstan, December 2013, document CAT/C/KGZ/CO/2, can be accessed at:
http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/SessionDetails1.aspx?SessionID=809&Lang=en

Subcommittee on prevention of torture (SPT)

19. The approach of the Subcommittee on prevention of torture to the concept of prevention of torture and other cruel, inhuman and degrading treatment and punishment in accordance with the OPCAT. Document CAT/OP/12/6, p.4.
20. First annual report of the Subcommittee on prevention of torture and other cruel, inhuman and degrading treatment and punishment, CAT/C/40/2; 14 May 2008.; chapter II, part B; paragraph 28; item vii.
21. Analytical self-assessment tool for National Preventive Mechanisms (NPM) A Preliminary guide by the Subcommittee on prevention of torture regarding the functioning of NPM. CAT/OP/1. 2 February 2012.
22. Report on visit of the Subcommittee on prevention of torture and other cruel, inhuman and degrading treatment and punishment to Kyrgyzstan, February 2014, document CAT/OP/KGZ/1, can be accessed at:
http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/TreatyBodyExternal/CountryVisits.aspx
23. Report on visit of the Subcommittee on prevention of torture and other cruel, inhuman and degrading treatment and punishment to New Zealand, August 2014 (in English language). Document CAT/OP/NZL/ 1, can be accessed at:
http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/TreatyBodyExternal/CountryVisits.aspx

Shadow reports

24. Shadow report of the non-governmental organisations of Kazakhstan on implementation of the UN Convention against torture and other cruel, inhuman and degrading treatment and punishment by the Republic of Kazakhstan, Almaty, 2008., p. 22.

OSCE Documents

25. National Preventive Mechanisms recommendations to the OSCE Supplementary Human Rights Dimension Meeting Vienna, 10-11 April 2014, Vienna, 10-11 April 2014.
http://www.apt.ch/content/files/region/eca/FINAL_NPM_OSCE%20Recommendations%2010%20April%202014.pdf
26. Joint statement of Coalition of NGOs against torture of Kazakhstan, Kyrgyzstan and Tajikistan, Supplementary Human Dimension Meeting on prevention of torture, 10-11 April 2014, Vienna.
27. These recommendations were worked out by participants of the conference “OPCAT in the OSCE region: its significance and mechanisms of implementation”, that took place on 25-26 November 2008 in Prague, Check Republic. Can be accessed at:
<http://www.bris.ac.uk/media-library/sites/law/migrated/documents/proceedingspraguenovember2008russian.pdf>
28. Nele Parrest, “The Concept of Prevention”, Presentation at the conference on OPCAT in the OSCE region: Its Importance and Implementation, Prague, Check Republic, 25-26 November 2008; can be accessed at <http://www.bris.ac.uk/law/research/centres-themes/opcat/opcatdocs/prague2008/presentationparrestnotes.pdf>

Laws of the Republic of Tajikistan

29. The Constitutional Law of the RT “On Prosecution bodies of the RT”
30. The Constitutional Law of the RT “On Majlisi Oli of the Republic of Tajikistan”
31. Code of execution of criminal punishments of the Republic of Tajikistan
32. The Law of the RT “On Human Rights Ombudsman in the RT”
33. The Law of the RT “On System of Execution of Criminal Punishment”
34. The Law of the RT “On Psychiatric Care”, Ahbori Majlisi Oli of the Republic of Tajikistan, 2002, №11, p. 753; 2004 год, №2, p. 54.
35. The Law of the RT “On Narcological Care”, 2003, Ahbori Majlisi Oli of the Republic of Tajikistan 2003, №12, p. 695.
36. The Law of the RT “On procedure and conditions of detention of suspects and accused”.
37. The Law of the RT “On Education”.
38. The Law of the RT “On Social services”.

By-laws of the Republic of Tajikistan

39. Standing order of Majlisi Milli of Majlisi Oli of the RT
40. Order of the Prosecutor General of the RT “On objectives of the prosecutor’s office on oversight of compliance with the law in correctional colonies” №18, adopted on 1 September 2000.
41. Order of the Prosecutor General “On improvement of prosecutorial oversight of compliance of law in execution of criminal punishments in pre-trial detention centers” adopted on 10 August 2000, №10

42. Regulations “On Psychiatric hospital” (Annex № 1 to the order of the Ministry of Health of the RT № 54 adopted on 9.02.2001)
43. Regulations on department of psychiatric hospital with high level of surveillance for compulsory treatment (Annex 5 to the Order of the Ministry of Health of the RT № 54 adopted on 9.02.2001)
44. Regulations “On department of forensic and psychiatric expertise under psychiatric hospital for detainees” (Annex № 4 to the Order of the Ministry of health of the RT № 54 adopted on 9.02.2001)
45. Regulation on republican special schools, approved in October 2003 by the Minister of Education of the RT, Prosecutor General of the RT and Director of the Special school.
46. Charter of the residential care houses for elderly and disabled of Yavan district as of 2014 (has not yet approved) and Charter of the state institution “Home for elderly and disabled of Turzunzade adopted in 2007.

Plans and Strategies

47. National Plan of the Republic of Tajikistan on implementation of recommendations of the states members of the Human Rights Council on Universal Period Review of the Republic of Tajikistan on human rights for 2013-2015, p.1 (chapter rejected recommendations).
48. Strategy of activities of the HRO for 2011-2015.

Laws of other countries

49. The Law of Kyrgyz Republic “On National center of Kyrgyz Republic on prevention of torture and other cruel, inhuman and degrading treatment and punishment”.

NOTES
